

Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук України
Рада молодих учених Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку Національної академії
правових наук України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Збірник наукових праць
за матеріалами Інтернет-конференції
м. Харків, 25 червня 2021 року

Електронне видання

Харків
2021

Рекомендовано до публікації Вченою радою Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України (протокол № 7 від 30 червня 2021 р.)

Редакційна колегія:

С. В. Глібо – канд. юрид. наук, директор НДІ ПЗІР НАПрН України;
К. В. Єфремова – канд. юрид. наук, заступник директора з наукової роботи НДІ ПЗІР НАПрН України;
А. М. Любич – канд. юрид. наук, учений секретар НДІ ПЗІР НАПрН України;
А. В. Стріжкова – канд. юрид. наук, старший науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України.

Рецензенти:

І. В. Яковюк – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
Л. І. Летнянчин – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Конституційні засади розвитку інноваційного суспільства : зб. наук. пр. за матеріалами інтернет-конференції (м. Харків, 25 червня 2021 року) / за ред. А. В. Стріжкової. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. 175 с.

ISBN 978-617-7806-09-6

У збірнику наукових праць представлені доповіді, тези доповідей, наукові повідомлення студентів, викладачів, практичних працівників, науковців, що взяли участь в інтернет-конференції «Конституційні засади розвитку інноваційного суспільства». Захід проведений Національною академією правових наук України, Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, Радою молодих учених Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна 25 червня 2021 року у м. Харкові з метою обміну практичними і теоретичними напрацюваннями й підготовки рекомендацій учасників щодо актуальних проблем розвитку інноваційного суспільства в конституційно-правовому аспекті.

Збірник наукових праць є продовженням науковим виданням.

Видання буде цікавим науковцям, аспірантам, студентам та всім, хто цікавиться актуальними проблемами розвитку інноваційного суспільства в конституційно-правовому аспекті.

Друкується в авторській редакції

Відповідальна за випуск: О. О. Гречко

Адреса редакційної колегії: 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
Тел.: (057) 700-06-64
E-mail: ndipzir@gmail.com
Сайт: ndipzir.org.ua

ЗМІСТ

I. Конституційні основи стимулювання інноваційного розвитку України

Гапоненко Світлана Олександрівна

Індустрія гостинності та сучасні підходи до класифікації колективних засобів розміщення 6

Гречко Ольга Олександрівна

Правові передумови інноваційної діяльності, закладені нормами Конституції України 12

Дмитрик Ольга Олександрівна, Токарєва Катерина Олегівна

Про деякі сучасні тенденції регулювання фінансових відносин в Україні . . 17

Єфремова Катерина Вікторівна

Забезпечення цифрового суверенітету держави в умовах Індустрії 4.0 . . 25

Іваненко Людмила Олександрівна, Кудінова Марина Михайлівна, Маслій Вікторія

Інноваційні стратегії освітнього менеджменту в Україні 30

Клімова Галина Павлівна

Феномен інноваційного суспільства в соціально-філософському дискурсі 35

Мамаєв Ілля Олександрович

Проблемні питання становлення інноваційного суспільства в Україні . . 41

Острініна Олена Петрівна

Організація контролінгу інновацій в системі управління витратами промислового підприємства 48

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна

Правові засади інноваційної діяльності: конституційний аспект 52

Тверезовська Крістіна Сергіївна

Конституційні принципи оподаткування та їх інституційний прояв у трансфертному ціноутворенні 56

Чалабієва Маріям Рзаївна

Становлення конституційних цифрових прав у інноваційному суспільстві 61

Ченцова Оксана Борисівна

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності бізнес-процесів підприємства 66

II. Економіко-правові проблеми розвитку інноваційного суспільства

Болотна Оксана Володимирівна

Особливості маркетингу у сфері освітніх послуг 71

Борисов Ігор Вячеславович

Інноваційне суспільство і розвиток законодавства України
у сфері інтелектуальної власності. 76

Васильєв Станіслав Валерійович

Визначення умов договору про проведення клінічних випробувань
інноваційних лікарських засобів 81

Колісник Анна Сергіївна

Цифрова економіка та оподаткування: проблеми правового
регулювання 87

Котенко Артем Михайлович

Деякі питання подання звітності про контрольовані операції
платника податків 93

Кохан Вероніка Павлівна

Платформи цифрової праці як тренд ринку праці. 102

Любич Анна Миколаївна

Діджиталізація паспорта громадянина України: правовий аспект 108

Мишин Микола Олександрович

Інститут трансфертного ціноутворення як інструмент забезпечення
конституційних прав та обов'язків громадян в Україні 113

Мозгова Галина Валентинівна, Заїка Ольга Вікторівна,

Лісеній Євген Володимирович

Компоненти та критерії оцінки креативного мислення фахівця
в галузі маркетингу. 119

III. Теоретичні та практичні дослідження діяльності молоді у розбудові інноваційного суспільства

Гетьман Катерина Олегівна

Деякі аспекти правового регулювання трансфертного ціноутворення . . 126

Давидюк Олександр Миколайович

Публічно-правові способи трансферу технологій. 132

Жорнокуй Юрій Михайлович

Нормативно-правові засади забезпечення венчурного підприємництва . . 136

Завадська Ангеліна Тимурівна

Правові аспекти підтримки стартапів у балтійських державах 142

Пасмор Юлія Вікторівна

Світові тренди залучення цифрових сервісів віртуального середовища до стимулювання економіки Індустрії 4.0 150

Пашков Віталій Михайлович

Правове забезпечення сертифікації фітнес браслетів Apple Watch як медичних виробів 158

Шматков Данііл Ігорович

Дослідження авторського права на результати творчої діяльності, реалізованих у робототехніці. 162

Туренко Анна Юрївна

Особливості реалізації національних економічних інтересів в умовах євроінтеграції 169

I. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Гапоненко Світлана Олександрівна

*асистент кафедри туристичного бізнесу та гостинності
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
ORCID: 0000-0001-6647-3335*

ІНДУСТРІЯ ГОСТИННОСТІ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КОЛЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ

Наукова робота присвячена дослідженню проблем класифікації підприємств колективних засобів розміщення та розвитку гостинності. Автор проаналізував сутність категорії «гостинність» та доповнив класифікацію колективних засобів розміщення менш типовими засобами розміщення, відповідно до сучасного стану готельної індустрії.

Ключові слова: гостинність, індустрія гостинності, колективні засоби розміщення, вілли, котеджі, гостьові будинки, кондомініуми, транспортні засоби з можливістю розміщення, садиби (колиби), спортивні комплекси, таунхауси.

Haronenko Svitlana

*Associate of Department of Tourism Business and Hospitality
Oles Honchar Dnipro National University
ORCID: 0000-0001-6647-3335*

HOSPITALITY INDUSTRY AND MODERN APPROACHES TO THE CLASSIFICATION OF COLLECTIVE ACCOMMODATION

The scientific work is devoted to the study of the problems of classification of enterprises of collective accommodation and development of hospitality. The author analyzed the essence of the category of «hospitality» and supplemented the classification of collective accommodation with less typical accommodation, in accordance with the current state of the hotel industry.

Key words: hospitality, hospitality industry, collective means of accommodation, villas, cottages, guest houses, condominiums, means of transport with possibility of accommodation, estates (huts), sports complexes, townhouses.

Дослідженням проблем та перспективами розвитку підприємств гостинності займаються такі вчені як О. В. Гейдарова, Л. О. Гризовська [1], Л.Г. Лук'янова, Т. Т. Дорошенко, І. М. Мініч [2], М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух [3], А.І. Мартієнко [4] та інші.

Сутність категорії «гостинність» доцільно розглядати також через маркетинговий підхід, оскільки саме гостинність є найголовнішим елементом іміджу як підприємств, що надають готельно-туристичні послуги, так і країни чи регіону в цілому, гостинність також можна охарактеризувати як комплекс «4 Р»: product – продуктом є те ставлення до споживача послуг, яке головним чином виправдовує і навіть перевищує його очікування від гостинності; price – чим вищий рівень гостинності, тим вищу ціну можна встановлювати за надані готельно-туристичні послуги, у даній сфері зв'язок між собівартістю та кінцевою ціною є суттєво слабший, ніж у виробничій сфері, оскільки навіть при досить значних капіталовкладеннях у розбудову готельно-туристичної інфраструктури можна не отримати бажаного ефекту через низький рівень морально-етичної чи соціальної складової, у той же час порівняно менш розвинена матеріальна складова може принести більший ефект за рахунок нематеріальної складової; place – місце розташування має важливе значення як з точки зору наближеності до культурних цінностей, архітектурних та природних пам'яток, так і в плані розвитку інфраструктури, екологічності; promotion – просування продукту індустрії гостинності має специфічні риси, найкращим засобом, при цьому, є формування позитивного іміджу серед споживачів та розповсюдження цієї інформації безпосередньо ними

(через соціальні мережі, репости, «сарафанне радіо», позитивні відгуки на сайтах організацій тощо).

Розвиток індустрії гостинності насамперед пов'язаний із діяльністю підприємств готельного бізнесу, це зокрема зафіксовано в перекладі терміну «готель» (від латинської мови «*hostel*» та англосаксонської «*hospitality*», що означає «гостинність», та старофранцузького «*hospice*» – «гість»). У міжнародному туристичному словнику, сформульовано таке визначення терміну «готель» – це заклад, у якому подорожуючі можуть взамін за винагороду скористатись ночівлею і, зазвичай, харчуванням [8]. Готель належить до засобів колективного розміщення, до яких у цілому належать будь-які об'єкти, що надають людям епізодично або регулярно місце для ночівлі (зазвичай у приміщеннях), поділяючи їх на дві категорії – колективні та індивідуальні. Ця класифікація розроблена Всесвітньою туристичною організацією і визнається у всьому світі.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 15 березня 2006 р. № 297, колективними вважаються засоби розміщення «загальною кількістю місць 30 або більше; знаходяться у власності юридичних та фізичних осіб-підприємців» [7]. В Україні і у світі існує значна кількість видів засобів колективного розміщення. З метою здійснення статистичних спостережень Державний комітет статистики України виділяє дві групи колективних засобів розміщення (готелі та аналогічні заклади розміщення та спеціалізовані заклади розміщення) [5], [6]. На наше переконання, дану класифікацію доцільно доповнити менш типовими засобами розміщення, такими, як вілли, котеджі, гостьові будинки, кондомініуми, транспортні засоби з можливістю розміщення (наприклад, круїзні лайнери), садиби (колиби), спортивні комплекси, таунхауси та ін. відображено на рисунку 1.

Отже, найбільш поширеними і популярним засобом колективного розміщення серед гостей у всьому світі є готелі. З розвитком індустрії гостинності виникають нові підходи щодо розуміння сутності понять «готель», «підприємство готельного бізнесу» «заклад готельного господарства», з'являються нові види таких підприємств, розширюється спектр напрямів діяльності, що зумовлює зміни у розумінні сутності та призначенні цих об'єктів.

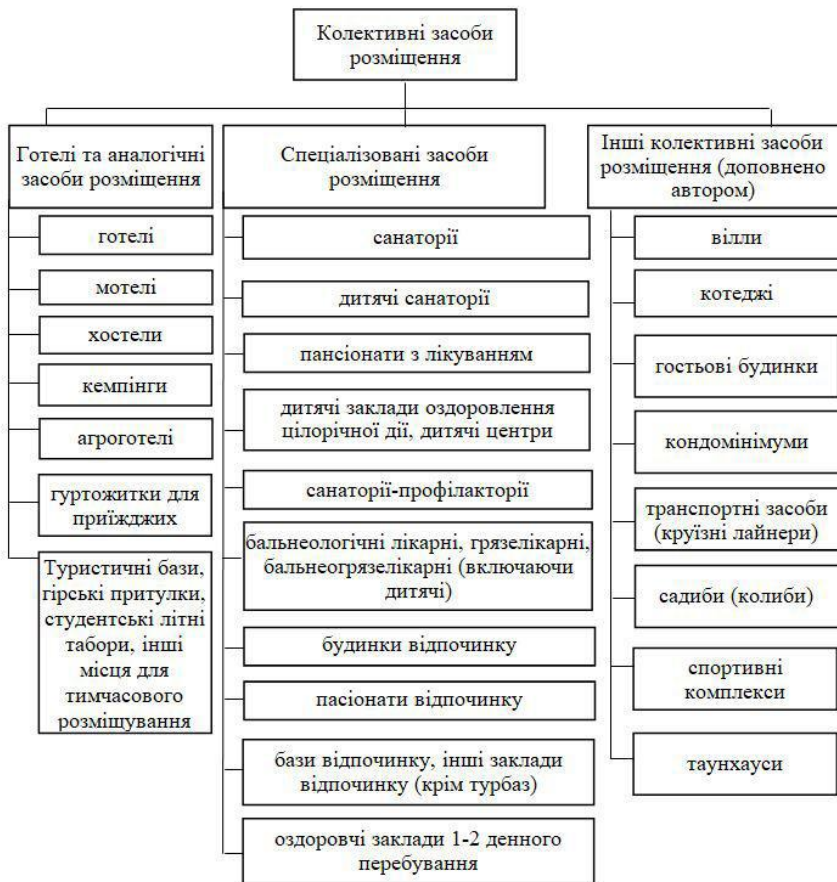

Рис. 1. Види колективних засобів розміщення відповідно до Державного комітету статистики України (доповнено автором)

Джерело: узагальнено автором на основі [5], [6].

Також важливу роль у забезпеченні гостинності відіграє управлінський вектор. Для високого рівня гостинності необхідне чітке виконання всіх управлінських функцій: планування, організація, координація, мотивація, контроль. А саме планування заходів, що

сприяють забезпеченню високого рівня гостинності (інтер'єр готелю, сервіс, додаткові послуги, концепція закладу), організація та координація заходів полягає в тому, щоб створити синергійний ефект від взаємодії усіх елементів гостинності. Важливу роль у забезпеченні гостинності відіграє функція контролю, в індустрії гостинності найефективнішим методом оцінювання контрольних точок є опитування споживачів з різних питань, при цьому, важливим критерієм є відсутність скарг та негативних відгуків. Визначальною є функція мотивації, оскільки саме люди створюють атмосферу гостинності, їх особисті риси, професіоналізм, вміння, «hard skills» і «soft skills», таким чином, проявляється трудовий вектор гостинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гейдарова О. В., Гризовська Л. О. Особливості типізації засобів розміщення в індустрії гостинності. *Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки*. 2019. № 5. С. 74-77.

2. Лук'янова Л. Г., Дорошенко Т. Т., Мініч І. М. Уніфіковані технології готельних послуг: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ. ін-т туризму, економіки і права. Вища шк., 2001. 236 с.

3. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: навч. посібник. Київ, Центр навчальної літератури. 2004. 271 с.

4. Мартієнко А.І., Дишкантюк О.В. Сутність гостинності як економічної категорії: *Економіка: реалії часу*. №2 (30). 2017. С. 72-78. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2017/No2/72.pdf>

5. Колективні засоби розміщування в Україні (юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб) у 2020 році. Статистична інформація. Державний комітет статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Колективні засоби розміщування (з урахуванням діяльності фізичних осіб-підприємців) у 2020 році. Статистична інформація. Державний комітет статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Порядок встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Постанова Кабінету Міністрів України № 803 від 29.07.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.02.2021).

8. Dictionnaire touristique international. Monte-Carlo: Academie internationale du tourisme. 1961. 298 p.

REFERENCES

1. Heydarova O. V, Gryzovska L. O (2019). Osoblyvosti typizatsii zasobiv rozmishchennia v industrii hostynnosti. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu: Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University: Economic Sciences*, 5, 74–77 [in Ukrainian].
2. Lukyanova L. G, Doroshenko T. T, Minich I. M. (2001). Unifikovani tekhnologii hotelnykh posluh. Kyiv. in-t turyzmu, ekonomiky i prava. Vyscha shk. [in Ukrainian].
3. Malskaya M. P, Khudo V. V, Tsybukh V. I (2004). Osnovy turystychnoho biznesu. Kyiv, Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
4. Martienko A. I., Dishkanyuk O. V. (2017). Sutnist hostynnosti yak ekonomichnoi katehorii. *Ekonomika: realii chasu – Economy: the realities of time*, 2 (30), 72–78. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2017/No2/72.pdf> [in Ukrainian].
5. Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia v Ukraini (yurydychni osoby, vidokremleni pidrozdily yurydychnykh osib) u 2020 rotsi. Statystychna informatsiia. Derzhavnyi komitet statystyky. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia (z urakhuvanniam diialnosti fizychnykh osib-pidpriansiv) u 2020 rotsi. Statystychna informatsiia. Derzhavnyi komitet statystyky. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Poriadok vstanovlennia katehorii hoteliam ta inshym obiekтам, shcho pryznachaiutsia dlia nadannia posluh z tymchasovoho rozmishchennia (prozhyvannia): Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 803 vid 29.07.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2009-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
8. Dictionnaire touristique international. (1961). Monte-Carlo: Academie internationale du tourisme.

Гречко Ольга Олександрівна

кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-7850-7296

**ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
ЗАКЛАДЕНІ НОРМАМИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ**

У науковій роботі розглядається які правові передумови створює Конституція України для забезпечення свободи інноваційної діяльності. Виділяються 4 блоки норм Конституції, які закладають необхідні передумови: правовий стан людини, Україна як правова держава, права та свободи людини, які сприяють інноваційній активності, гарантії та судовий захист права на інноваційну діяльність.

Ключові слова: Конституція України, інноваційна діяльність, правові передумови.

Hrechko Olha

PhD, Junior Researcher of the Research Institute of Providing Legal

Framework for the Innovate Development of NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0002-7850-7296

**LEGAL PREREQUISITES FOR INNOVATIVE ACTIVITY,
ESTABLISHED BY THE NORMS
OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE**

The scientific work considers what legal preconditions the Constitution of Ukraine creates to ensure the freedom of innovative activity. There are 4 blocks of the norms of Constitution, which lay down the necessary prerequisites: the legal status of man, Ukraine as a law state, human rights and freedoms that promote innovative activity, guarantees and judicial protection of the right to innovative activity.

Key words: Constitution of Ukraine, innovative activity, legal preconditions.

Розкриття потенціалу чинної Конституції України визначається саме тим, чи дає вона простір для реалізації свободи індивіда, його активності в економічній, політико-правовій та інших сферах суспільного життя [1, с. 53]. Таким чином, у рамках тематики даної наукової праці постає питання: як конституційні норми впливають і потенційно здатні впливати на інноваційну активність індивіда та/або суспільства. Дослідження правових передумов свободи інноваційної діяльності, які закладені у нормах Конституції України як Основного Закону України, актуалізується у контексті проведення аналізу сучасного стану нормативно-правового забезпечення інноваційної сфери в Україні.

На думку науковця Погребняк І. Є., визнання права на інноваційну діяльність таким, що має конституційно-правову природу є доцільним або навіть необхідним. Саме тому ми маємо з'ясувати, наскільки важливим для людини є визнання за нею можливості творчої ініціативної діяльності, спрямованої на відкриття нового та втілення отриманого результату на практиці [2, с. 20]. Погребняк І. Є. виокремлює 8 груп конституційних норм, які створюють передумови становлення, реалізації і забезпечення права на інноваційну діяльність в Україні, а саме [2, с. 21–33]:

1. норми, що визнають людину найвищою соціальною цінністю та які роблять акцент на основних правах і свободах людини як особистості;
2. норми, які характеризують державу як правову;
3. норми, що закріплюють гарантії прав власності, що стимулюють конкуренцію, орієнтовані на створення сприятливих умов для підприємницької діяльності в країні як важливої передумови її інноваційного розвитку;
4. норми, які гарантують мобільність населення країни, що має значення для функціонування та розвитку на її території спеціалізованої інноваційної інфраструктури, підтримки контактів, обміну отриманими знаннями та досягненнями між ученими і фахівцями даної країни та їх зарубіжними колегами;
5. норми, які встановлюють свободу думки, висловлювань, публікацій, інформації і відіграють найважливішу роль для творчої ак-

тивності населення країни, зумовлюючи тим самим масштаби здійснення інноваційної діяльності на її території;

6. норми, що регламентують діяльність сфери освіти як своєрідної кузні національного інтелектуального потенціалу і визначають заходи її підтримки з боку держави;

7. норми, що встановлюють право на об'єднання громадян (об'єднання науковців, інженерів, винахідників, підприємців, інвесторів та всіх небайдужих до розвитку України);

8. норми, що встановлюють право судового захисту своїх прав фізичними та юридичними особами.

На нашу думку, конституційні норми, які забезпечують передумови для свободи інноваційної діяльності слід об'єднати у чотири блоки:

1. норми, що роблять акцент на засадах правового стану людини та основних правах і свободах людини як інноваційної особистості;

2. норми, які характеризують державу як правову;

3. норми, що закріплюють певні права і свободи людини;

4. норми, які гарантують права і свободи людини та їх судовий захист.

Перший блок містить норми Конституції України, які закріплюють: людину як найвищу соціальну цінність (ст. 3 КУ); свободу і рівність у правах, невідчужуваність і непорушність прав людини (ст. 21 КУ), невичерпність прав людини (ст. 22 КУ), вільний розвиток особистості (ст. 23 КУ), свободу думки і слова (ст. 34 КУ), свободу творчості, захист інтелектуальної власності, забезпечення державою розвитку науки (ст. 54 КУ) [3].

Слід зазначити, що право на інноваційну діяльність опосередковано впливає зі ст. 54 Конституції України, із низки законів і підзаконних актів, що регулюють інноваційні правовідносини. Пряма незакріпленість права на інноваційну діяльність у Конституції України не означає відсутність такого права як конституційного. Так, стаття 22 Конституції України передбачає, що права і свободи людини і громадянина не є вичерпними. Це фіксує «відкритість» переліку конституційних прав і свобод людини, і свідчить про те, що вони не вичерпуються лише тими правами, які закріплені в Конституції

України [2, с. 19]. Таким чином, зазначені положення є правовими підставами для визнання конституційно-правової природи права на інноваційну діяльність.

Другий блок містить норми Конституції України, які характеризують Україну як правову державу (ст. 1 КУ), яка визнає верховенство права (ст. 8 КУ) та забезпечує правовий порядок (ст. 19 КУ), обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції та законів України (ст. 68 КУ). Тим самим держава створює сприятливе правове поле для реалізації прав і свобод людини, зокрема, права на інноваційну діяльність.

До третього блоку слід віднести конституційні норми, що закріплюють певні права і свободи людини: право власності (ст. 41 КУ), право на підприємницьку діяльність та забезпечення державою захисту конкуренції (ст. 42 КУ), свобода пересування, вільний вибір місця проживання (ст. 33 КУ), право на свободу думки і слова, вільне вираження свої поглядів (ст. 34 КУ), держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків із світовим співтовариством (ст. 54 КУ), політична, економічна та ідеологічна багатоманітність, заборона цензури (ст. 15 КУ), право на освіту (ст. 53 КУ), право на об'єднання громадян (ст. 36 КУ). Ці статті Конституції України відіграють найважливішу роль для творчої активності населення країни, зумовлюючи тим самим масштаби здійснення інноваційної діяльності на її території [2, с. 27].

Четвертий блок містить норми Конституції України, які гарантують права і свободи людини та їх судовий захист. Гарантії реалізації прав людини мають важливе значення в контексті належного виконання обов'язків держави у цій сфері. Так, відповідно до ст. 102 Конституції України гарантом прав і свобод людини і громадянина виступає Президент України. Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина (п. 2 ст. 116 КУ), забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності (п. 5 ст. 116 КУ).

В ст. 8 Конституції України говориться про те, що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується, а в ст. 55 підкреслюється, що права і свободи лю-

дини і громадянина захищаються судом. В част. 3 ст. 55 української Конституції кожному гарантується право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [4, с. 355]. Частина 4 ст. 55 Конституції України закріплює право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Отже, дані норми виступають конституційною гарантією реалізації права на інноваційну діяльність.

Таким чином, за підсумками проведеного дослідження можна зробити такі висновки: по-перше, визнання конституційно-правової природи права на інноваційну діяльність має місце бути, оскільки Конституція України містить усі необхідні правові підстави для цього, по суті Конституція України є джерелом права на інноваційну діяльність, по-друге, потенціал чинної Конституції України гарантує свободу інноваційної діяльності та створює сприятливе правове поле для інноваційної активності потенційних інноваторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тодика Ю. М. Конституція України як соціальна цінність. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4832/1/Toduka_46.pdf.
2. Погребняк І. Є. Право на інноваційну діяльність у системі конституційних прав. *Правове регулювання інноваційних відносин* : монографія / кол. авторів С. М. Прилипко, А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова та ін. Харків : Юрайт, 2013. Гл. 1.2. 688 с. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Atamanova/1_2.pdf.
3. Конституція України : прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Речицкий В. В. Политический предмет Конституции. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 728 с.

REFERENCES

1. Todyka Yu. M. Konstytutsiia Ukrainy yak sotsialna tsinnist. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4832/1/Toduka_46.pdf [in Ukrainian].

2. Pohrebniak I. Ye. (2013). Pravo na innovatsiinu diialnist u systemi konstytutsiinykh prav. *Pravove rehuliuвання innovatsiinykh vidnosyn – Legal regulation of innovation relations*. S. M. Prylypko, A. P. Hetman, Yu. Ye. Atamanova (Eds.). Kharkiv: Yurait, ch. 1.2. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Atamanova/1_2.pdf [in Ukrainian].

3. Konstytutsiia Ukrainy u : pryiniata na piatii ses. Verkhov. Rady Ukrainy 28.06.1996 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Rechitskiy V. V. (2012). Politicheskiiy predmet Konstytutsii. Kyiv: DUKh I LITERA [in Russian], [in Ukrainian].

Дмитрик Ольга Олександрівна

завідувач наукового відділу загальних проблем формування та реалізації інноваційної політики НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доктор юридичних наук, професор кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0000-0001-5469-3867

Токарєва Катерина Олегівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-7891-226X

ПРО ДЕЯКІ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У публікації розглянуто новачі регулювання фінансових правовідносин в Україні (бюджетних та податкових, зокрема). Підкреслено, що не всі пропозиції, викладені в актах перспективного фінансового законодавства, є конструктивними. Аргументовано, що для ефективного та дієвого функціонування фінансових відносин необхідно забезпечити комплексне та якісне їх правове регулювання, оскільки саме за такого підходу може йтися про забезпечення публічних та приватних інтересів у фінансово-правовому ре-

гулюванні, реалізацію та захист прав та законних інтересів учасників таких відносин тощо.

Ключові слова: правове регулювання, фінансові відносини, бюджетні правовідносини, податкові правовідносини.

Dmytryk Olga

2nd PhD, Professor, Head of department of enforceability of national innovative system functioning of Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Professor at the Department of Financial Law of the Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0001-5469-3867

Tokarieva Kateryna

PhD, Senior researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Associate Professor of Law Enforcement and Police of Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID:0000-0001-7891-226X

**ON SOME CURRENT TRENDS IN REGULATION
OF FINANCIAL RELATIONS IN UKRAINE**

The publication considers innovations in the regulation of financial relations in Ukraine (budget and tax, in particular). It is emphasized that not all proposals set out in the acts of promising financial legislation are constructive. It is argued that for effective and efficient functioning of financial relations it is necessary to ensure comprehensive and high-quality legal regulation, as this approach can be about ensuring public and private interests in financial and legal regulation, implementation and protection of rights and legitimate interests of participants in such relations.

Keywords: legal regulation, financial relations, budgetary legal relations, tax legal relations.

Останнім часом все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з удосконаленням фінансового законодавства. Такий підхід є цілком зрозумілим, оскільки саме в актах фінансового законодав-

ства відображаються законодавчі підходи до регулювання відносин, кореляційних з розподілом й використанням грошових коштів, акумульованих у бюджетах різних рівнів, а також тих, безпосередньо стосуються регламентації структури бюджету, бюджетного процесу, правових механізмів податків та зборів, особливостей їх адміністрування та ін. У той же час зазначимо, що не завжди пропозиції, відображені в перспективних актах фінансового законодавства містять конструктивні та аргументовані пропозиції. Яскравим прикладом цього є законопроект № 5529 від 20 трав. 2021 р. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо стимулювання інноваційної діяльності бюджетних установ» [5].

Незважаючи на те, що з прийняттям Законів України «Про наукові парки», «Про освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» державні наукові установи (крім державних наукових установ оборонно-промислового комплексу), державні університети, академії, інститути отримали право спільно з інвесторами створювати суб'єкти господарювання з метою реалізації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, названими законами доступного та ефективного механізму отримання прибутку від комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, результатів наукових досліджень не передбачено.

У представленому законопроекті запропоновано до власних надходжень бюджетних установ відносити дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є нематеріальні активи (майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), виключні майнові права на які належать державним науковим установам (крім державних наукових установ оборонно-промислового комплексу), державним університетам, академіям, інститутам (підгрупа 4).

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України [1] власні надходження бюджетних установ – це надходження, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт та цільових заходів, гранти, дарунки та благодійні внески, а також надходження від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності. З огляду на

це, вищевказані пропозиції суб'єкта законодавчої ініціативи мають право на існування.

У той же час пропонується зараховувати такі надходження в наступних пропорціях: 30 відсотків – до доходів спеціального фонду державного бюджету; 70 відсотків – до доходів загального фонду державного бюджету. На наше переконання, визначення таких пропорцій не в змозі забезпечити досягнення поставленої розробниками мети. Згідно з ч. 4 ст. 13 Бюджетного кодексу України власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету. Отже, перерозподіл коштів, які надходять до спеціального фонду, в загальний фонд бюджету стане перешкодою у подальшій реалізації набутого такими суб'єктами права, адже фактично вони не зможуть використовувати на власні потреби кошти, отримані від наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Тож, перерозподіл коштів зі спеціального фонду до загального є недоцільним. Крім того, необхідно звернути увагу й на оформлення законодавчих пропозицій, оскільки має місце невідповідність тексту законопроекту та пояснювальної записки до нього. На підставі аналізу законопроекту «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо стимулювання інноваційної діяльності бюджетних установ» від 20 трав. 2021 р. № 5529 зазначимо, що пропозиції, викладені у ньому не сприятимуть стимулюванню інноваційної діяльності бюджетних установ.

Інший приклад. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» від 2 черв. 2021 № 5600 спрямований на забезпечення збалансованості бюджетних надходжень шляхом підвищення ефективності використання економічних ресурсів країни, а також усунення прогалин чинного законодавства [4]. Зокрема, зазначено, що поточна економічна ситуація вимагає перегляду підходів до справляння окремих податків, як будуть спрямовані на: (а) створення більш ефективних механізмів справляння цих податків; (б) недопущення безпідставного користування податковими пільгами; (в) сприяння підвищенню до-

бровільності сплати податків; (Г) створення справедливих умов оподаткування для всіх платників податків; (Д) забезпечення мобілізації фінансових ресурсів до бюджетів різних рівнів у достатньому обсязі.

Для досягнення вказаних цілей законодавцем запропоновано комплексні зміни правових механізмів податків та підходів до їх адміністрування. Приміром, в частині єдиного податку ініційовано виключення з платників єдиного податку 4 групи платників, основним видом діяльності яких є розведення свійської птиці, страусів та перепелів; не включати до складу доходу платників єдиного податку першої – третьої групи доходи, отримані у вигляді часткової або повної компенсації відсоткових (процентних) ставок, яка виплачується в рамках бюджетної програми «Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва» та державної програми впровадження фінансово-кредитних механізмів забезпечення громадян житлом на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України, а також суми коштів, отриманих платником податку на безповоротній основі від Фонду розвитку інновацій.

Крім того, законодавцем внесено пропозиції щодо звільнення від оподаткування військовим збором доходів, отриманих платником податку у вигляді часткової або повної компенсації відсоткових (процентних) ставок, яка виплачується в рамках бюджетної програми «Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва». На перший погляд вказані пропозиції є логічними, з огляду на недоцільність оподаткування коштів, які надходять платникові податків як допомога від держави, яка має цільове спрямування¹. Однак вказаний підхід вважаємо дискусійним й зважаючи на те, що введення військового збору відбувалося всупереч положень Податкового кодексу України. Справа в тому, що перелік загальнодержавних та місцевих податків і зборів закріплено у ст.ст. 9–10 Податкового кодексу України [3]. Військовий збір не закріплено в переліку таких платежів, деякі елементи його правового механізму містяться у

---

¹ Детальний порядок використання таких коштів регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету, передбачених для забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва» від 24 січ. 2020 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2020-%D0%BF#Text>.

абзаці першому пункту 16¹ підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України. При цьому акцентуємо увагу на тому, що у вищевказаному пункті зазначено, що військовий збір має тимчасовий характер – встановлюється до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України. Зміни щодо введення військового збору були внесені 28 груд. 2014 року й ці положення набули законної сили з 1 січ. 2015 року. Станом на червень 2021 року реформа ЗСУ ще триває, а правовий механізм військового збору й досі належним чином не регламентовано.

Також аналізованим проектом закону № 5600 внесено зміни до ст. 95 Податкового кодексу України, якою врегульовано питання продажу майна, що перебуває у податковій заставі. Зокрема, запропоновано п. 95.3 після абзацу першого доповнити абзацами такого змісту: «У разі несплати протягом 30 календарних днів з дня надіслання (вручення) платнику податків податкової вимоги суми податкового боргу, що перевищує 1 мільйон гривень, контролюючий орган має право звернутися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду керівника такого платника податків за межі України – до повного погашення такого боргу.

Тимчасове обмеження у праві виїзду керівника платника податків - боржника за межі України встановлюється як забезпечувальний захід виконання судового рішення або рішення керівника контролюючого органу щодо стягнення суми податкового боргу.

У разі запровадження такого обмеження контролюючий орган в одинденний строк повідомляє про це керівника платника податків – боржника, стосовно якого встановлено обмеження, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

Не пізніше робочого дня, що настає за днем повного погашення податкового боргу, контролюючий орган інформує про зазначене керівника платника податків — боржника, стосовно якого встановлено обмеження, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, що є підставою для скасування встановленого тимчасового обмеження у праві виїзду керівника платника податків – боржника за межі Укра-

їни.» [6].

Податкова застава виступає одним із примусових заходів забезпечувального характеру, який контролюючі органи можуть застосувати з метою забезпечення виконання платником податків своїх обов'язків (у разі, якщо платник податків має податковий борг) [3, п. 88.1 ст. 88]. При цьому застосування до платника податків податкової застави передбачає або ж погашення податкового боргу «добровільно», або ж шляхом реалізації майна платника, що перебуває у податковій заставі. На нашу думку, встановлення додаткового обмеження у вигляді обмеження права виїзду керівника такого платника податків за межі України є не обґрунтованим й навіть не правомірним, оскільки за такого підходу до платника податків застосовуються два види обмежень в межах одного примусового заходу. Крім того, слід акцентувати увагу на тому, що за такого підходу буде порушено ст. 33 Конституції України, відповідно до якої кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, передбачених законом [2]. Фактично, йдеться про обмеження права на свободу пересування особи – платника податків, що у розглядуваному контексті не буде правомірним.

На наш погляд, для ефективного та дієвого функціонування фінансових відносин (зокрема, бюджетних та податкових) необхідно забезпечити комплексне та якісне їх правове регулювання. Саме за такого підходу може йтися про забезпечення публічних та приватних інтересів у фінансово-правовому регулюванні, реалізацію та захист прав та законних інтересів учасників таких відносин тощо. У разі ж, коли здійснюється часткове або навіть фрагментарне регулювання відносин системної їх регламентації очікувати не варто. У подальшому при правозастосуванні таких підходів можуть виникати колізії, правопорушення та зловживання правами з боку учасників правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4267>.

3. Податковий кодекс України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» від 2 черв. 2021 № 5600. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI05324A.html.

5. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо стимулювання інноваційної діяльності бюджетних установ: проект Закону України від 20 трав. 2021 р. № 5529. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71985.

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: проект Закону України від 2 черв. 2021 № 5600. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72106.

REFERENCES

1. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 08 lyp. 2010 r. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [in Ukrainian].

2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4267> [in Ukrainian].

3. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02 hrud. 2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].

4. Poiasniualna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhetnykh nadkhodzen» vid 2 cherv. 2021 № 5600. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI05324A.html [in Ukrainian].

5. Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo stymuliuвання innovatsiinoi diialnosti biudzhetnykh ustanov: proiekt Zakonu Ukrainy vid 20 trav. 2021 r. № 5529. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71985 [in Ukrainian].

6. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhetnykh nadkhodzen: proiekt Zakonu Ukrainy vid 2 cherv. 2021 № 5600. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72106 [in Ukrainian].

Єфремова Катерина Вікторівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

заступник директора з наукової роботи

НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрН України

ORCID: 0000-0002-1917-9691

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ІНДУСТРІЇ 4.0

Публікація присвячена питанням цифрового суверенітету, як невід'ємної складової інформаційного, в умовах глобалізації економіки та формування єдиного інформаційного простору. Розкрито поняття цифрового суверенітету через здатність держави створити автономну цифрову інфраструктуру та самостійно здійснювати її керування. Автор наголошує на необхідності контролю та встановлення правових меж транснаціональним технологічним компаніям, через які перерозподіляються інформаційні потоки.

Ключові слова: цифровий суверенітет, суверенітет держави, правове забезпечення, Індустрія 4.0, цифрова інфраструктура, тверді інфраструктури, м'які інфраструктури.

Kateryna Yefremova

*Ph.D, Senior Researcher, Deputy Director in charge of scientific work
of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-1917-9691

ENSURING THE DIGITAL SOVEREIGNTY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF INDUSTRY 4.0

The article is devoted to the issues of digital sovereignty, as an integral part of information sovereignty, in the context of economic globalization and the formation of a single information space. The concept of digital sovereignty through the ability of the state to create an autonomous digital infrastructure and independently manage it is revealed. The author emphasizes the need to control

and establish legal boundaries for transnational technology companies, through which information flows are redistributed.

Key words: digital sovereignty, state sovereignty, legal support, Industry 4.0, digital infrastructure, hard infrastructure, soft infrastructure.

Ще десять років тому ідея цифрового суверенітету асоціювалася з авторитарними країнами на кшталт Китаю, Ірану та Північної Кореї, де через контроль інформаційних технологій закриті політичні режими намагалися захиститися від впливів глобалізованого світу.

Однак в сучасному світі цифрові технології все більше впливають на державну політику. Сьогодні всі знають про рішення Дональда Трампа заборонити в США китайський TikTok. Або про те, що Facebook та Twitter маркує, як сумнівні, дописи досі чинного президента США, де він висловлює свою думку щодо результатів виборів.

Паралельно з цим сьогодні в Європейському Союзі на повний голос заявляють про необхідність визначення терміну «цифровий суверенітет»[1].

Питання цифрового суверенітету, як невід'ємної складової інформаційного, в умовах глобалізації економіки, формування єдиного інформаційного простору, швидкого зростання світового цифрового ринку, розвитку інформаційних технологій, засобів обробки інформації, інформаційних послуг та їх впливу на забезпечення національної та міжнародної безпеки, виходить на перший план. Зростає усвідомлення важливості проблем регулювання суспільних відносин у цифровій сфері, зокрема узгодження підходів до формулювання поняття «цифровий суверенітет», визначення його характеристик для отримання відповіді на питання про правові методи й засоби його забезпечення та збереження.

Для України така правова категорія є особливо важливою в умовах гібридних війн, що ставить питання існування суверенної Української держави в безпосередню залежність від забезпечення інформаційного суверенітету держави, в тому числі цифрового.

Відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР під поняттям «інформаційний суверенітет держави» розуміється здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з

метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави [2].

Виходячи із зазначеного визначення та залежно від державної геополітичної, інформаційної та технологічної політики під терміном «цифровий суверенітет» слід розуміти здатність держави створити автономну цифрову інфраструктуру та самостійно здійснювати її керування, управляти інформаційними потоками, обмежувати їх і претендувати на ексклюзивне право визначати національний дискурс та інформаційне поле, а також забезпечувати можливість контролювати і встановлювати правові межі транснаціональним технологічним компаніям, через які перерозподіляються інформаційні потоки.

В свою чергу, цифрова інфраструктура, через яку реалізується цифровий суверенітет, створює умови та формує екосистему розвитку цифрових інновацій. Держава має важливе значення у створенні як твердої, так і м'якої цифрової інфраструктури. Ширококутовий доступ із використанням фіксованих та мобільних технологій (4G, 5G) має стати пріоритетним напрямом розвитку твердої інфраструктури. Швидкість, кількість підключень та обсяги передавання даних мають критично важливе значення для економіки Індустрії 4.0 і цифрових сервісів, що ґрунтуються на технологіях штучного інтелекту та предиктивній аналітиці.

Відповідно до проекту «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою» основними завданнями уряду повинна стати, по-перше, реалізація проектів побудови *твердої інфраструктури*, а саме: розбудова фіксованої інфраструктури ширококутового доступу до мережі Інтернет; інфраструктури мобільного Інтернету; радіоінфраструктури (LoRaWan тощо) для проектів Інтернету речей; інфраструктури громадського доступу до Wi-Fi; обчислювальної інфраструктури (хмарна, або віртуалізована інфраструктура); створення інфраструктури кібербезпеки.

По-друге, створення *м'якої інфраструктури*, як інфраструктури ідентифікації та довіри (citizen ID, mobile ID, bank ID), інфраструктури відкритих даних, державних послуг (e-government), інтероперабельності, е-комерції та е-бізнесу, транзакційно-процесингової

інфраструктуру, інфраструктуру життєзабезпечення, геоінформаційну інфраструктуру, блокчейн-інфраструктуру [3].

Створення інноваційної цифрової інфраструктури залежить від рівня технологічного розвитку національної економіки та рівня забезпечення цифрового суверенітету. У країнах, що мають розвинену виробничу інфраструктуру, спостерігається процес швидкого розвитку саме м'якої інфраструктури (soft infrastructure на відміну від hard infrastructure), що характеризується підвищенням ролі нематеріальних чинників виробництва й інформатизацією суспільства.

Формування «м'якої інфраструктури» повинно відбуватися через створення системи залучення в господарський оборот об'єктів інтелектуальної власності, розширення каналів поширення інформації, удосконалювання цифрових комунікацій шляхом залучення венчурного капіталу.

Залежно від провідної ідеологічної та / або геополітичної парадигми, в якій живе та чи інша країна, й відбувається керування цифровою інфраструктурою.

У першому випадку держави остерігаються переважно втручання та «м'якої сили» інших держав. Класичним прикладом такого остереження є Китай із його проектом «Золотий Щит», або, як його ще називають, «Великий китайський фаєрвол». Розпізнавальна риса цього проекту - заборона безлічі сайтів, включно з такими платформами як Facebook, YouTube та їм подібні, а також сувора модерація активності й контенту в мережі [4].

У Європейському Союзі дедалі частіше говорять про цифровий суверенітет, але в контексті цифрової безпеки. Так, у програмному документі «Цифровий порядок денний для Європи» [5] цифрові платформи визнані акторами прогресу для людей, суспільства й економіки. Поставлено задачу створити умови, щоб вони не використовувалися для дестабілізації демократії ЄС, як дезінформація та меседжі ненависті в Інтернеті». Відповіддю має стати Європейський демократичний план дій, який би включав законодавчі ініціативи щодо більшої прозорості, наприклад, політичної реклами в мережі.

Це лягає в загальну канву стурбованості Євросоюзу не так з приводу «м'якої сили» та ідеологічної боротьби з боку інших країн, як

необхідністю вдосконалити своє законодавство та виробити норми для технологічних компаній і транснаціональних корпорацій, що оперують у цифровій сфері й реально впливають на повсякденне життя європейських громадян.

Як й інші країни, Україна зіштовхується з величезним впливом технологічних корпорацій, які забезпечують роботу та доступ до всесвітньої цифрової інфраструктури. Тому Україна як держава вимушена активно боротися за цифровий суверенітет в умовах інформаційних та гібридних воїн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рибалко А. Цифровий суверенітет Європейського Союзу та перспективи України. URL: <https://csd.org.ua/2020/11/17/czyfrovyyj-suverenitet-yevropejskogo-soyuzu-ta-perspektyvy-ukrayiny/>.

2. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80/ed20201016#Text>.

3. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#summary>.

4. Шульга О. Цифровий суверенітет і українське суспільство. Час для дискусії настав. URL: https://zn.ua/ukr/tech/cifrovij-suverenitet-i-ukrayinske-suspilstvo-chas-dlya-diskusiyi-nastav-335318_.html.

5. A Digital Agenda for Europe Communication from the Commission to the European Parliament, Council, the European Economic and social Committee and the Committee of the regions Brussels, Brussels, 26.8.2010 COM(2010) 245 final/2. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>.

REFERENCES

1. Rybalko A. Tsyfrovyyi suverenitet Yevropeiskoho Soiuzu ta perspektyvy Ukrainy. URL: <https://csd.org.ua/2020/11/17/czyfrovyyj-suverenitet-yevropejskogo-soyuzu-ta-perspektyvy-ukrayiny/> [in Ukrainian].

2. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy vid 4 liutoho 1998 roku № 74/98-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80/ed20201016#Text> [in Ukrainian].

3. Ukraina 2030E – kraina z rozvynutoiu tsyfrovoyu ekonomikoiu. URL:

<https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#summary> [in Ukrainian].

4. Shulha O. Tsyfrovyi suverenitet i ukrainske suspilstvo. Chas dlia diskusii nastav. URL: https://zn.ua/ukr/tech/cifroviy-suverenitet-i-ukrayinske-suspilstvo-chas-dlya-diskusiyi-nastav-335318_.html [in Ukrainian].

5. A Digital Agenda for Europe Communication from the Commission to the European Parliament, Council, the European Economic and social Committee and the Committee of the regions Brussels, Brussels, 26.8.2010 COM(2010) 245 final/2. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF> [in English].

Іваненко Людмила Олександрівна

кандидат педагогічних наук, начальник управління якості освіти

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID: 0000-0002-6000-2273

Кудінова Марина Михайлівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

ORCID: 0000-0002-1525-8464

Маслій Вікторія

*студентка спеціальності 075 «Маркетинг»
економічного факультету Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

В дослідженні розкрита сутність освітнього менеджменту, виділено складові цього процесу та його важливість для ефективного функціонування та розвитку сучасного закладу вищої освіти в Україні. Визначено важливість попередньої діагностики показників діяльності, обґрунтовано необхідність використання SWOT-аналізу. На прикладі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна проведено оцінку його внутрішнього та зовнішнього стану, проаналізована стратегія розвитку Кара-

зінського університету на 2019–2025 рр. та результати, які вже досягнуті в рамках її реалізації, виділено напрями, які потребують подальшого розвитку.

Ключові слова: освітній менеджмент, стратегія, заклад вищої освіти, SWOT-аналіз.

Ivanenko Liudmyla

*PhD, Head of the education quality department
of V. N. Karazin Kharkiv national university*

ORCID: 0000-0002-6000-2273

Kudinova Marina

*PhD, Associate Professor of Department of marketing, Management
and Entrepreneurship of V. N. Karazin Kharkiv national university*

ORCID: 0000-0002-1525-8464

Maslii Viktoriia

*student, specialty 075 «Marketing»
of V. N. Karazin Kharkiv national university*

INNOVATIVE STRATEGIES OF EDUCATIONAL MANAGEMENT IN UKRAINE

The study reveals the essence of educational management, highlights the components of this process and its importance for the effective functioning and development of a modern higher education institution in Ukraine. The importance of preliminary diagnostics of performance indicators is determined, the necessity of using SWOT-analysis is substantiated. On the example of V. N. Karazin Kharkiv National University, an assessment of its internal and external condition was made, the development strategy of Karazin University for 2019–2025 was analyzed and the results already achieved in its implementation, areas that need further development were identified.

Key words: educational management, strategy, institution of higher education, SWOT-analysis.

Освітній менеджмент – це вид управлінської діяльності, який складається із сукупності засобів, методів та форм впливу на особистості та колективів з метою ефективного функціонування освітньої га-

лузі. Будь-яка система управління складається із локальних підсистем управління, однією із яких є стратегічний менеджмент [1, с. 27].

У провідних навчальних закладах світу планування розглядають як процес, який ґрунтується на аналізі соціальної місії ЗВО, зовнішніх і внутрішніх умов діяльності для досягнення визначених цілей. Як правило, стратегічний план ЗВО охоплює тривалий період, 5–6 років, однак він корегується щорічно, щоб врахувати зміни в зовнішніх і внутрішніх умовах функціонування, зберігаючи головні цілі.

Універсальним методом вивчення внутрішнього середовища ЗВО для надання адміністрації інформації, необхідної для вибору стратегії, є SWOT-аналіз. Його сутність полягає в розділенні чинників і явищ, що впливають на функціонування й розвиток ЗВО, на чотири категорії: strengths (сильні сторони), weaknesses (слабкі сторони), opportunities (можливості) і threats (загрози). Внаслідок проведеного SWOT-аналізу визначають цілі діяльності ЗВО і розробляють стратегію [1, с. 28].

ХНУ імені В. Н. Каразіна посідає найважливіше місце серед ЗВО України. Це підтверджується дійсно високим рівнем якості освіти в університеті та професійністю науково-педагогічного складу, який не тільки надає студентам знання з теорії, але й пояснює усі важкі моменти на прикладах із реального життя з метою підготовки молодих спеціалістів до роботи. Майже усі слабкі сторони є ідентичними й для інших університетів в Україні.

Таблиця 1

SWOT-аналіз ХНУ імені В. Н. Каразіна

Сильні сторони	Слабкі сторони
Перше місце із ВНЗ України у світовому рейтингу ВНЗ; Потужний науково-педагогічний потенціал; Висока якість освіти та широкий спектр освітніх програм; Високий статус отриманої освіти в університеті; Досконала організаційна структура; Багатопрофільність підготовки студентів.	Обмеженість фінансових ресурсів для ефективної та повної реалізації стратегічних рішень; Обмеження студентів у можливості вибору предметів, що вивчаються; Недостатня забезпеченість випускників робочими місцями; Слабка мотивація персоналу; Недостатній рівень забезпечення інформаційною технікою та технологіями.

Можливості	Загрози
<p>Висока мобільність викладачів та студентів; Активна участь університету у створенні міжрегіональних, міжгалузевих проєктів; Співробітництво в галузі вищої освіти з іноземними ВНЗ; Співпраця з органами місцевої влади, Міністерством освіти і науки України, КМУ тощо з метою підтримки університетських програм.</p>	<p>Низький рівень фінансування через зміни в законодавстві України; Наслідки системної кризи у всіх галузях економіки, як наслідок – низький рівень платоспроможності населення; Збільшення кількості приватних ВНЗ; Відтік висококваліфікованих фахівців за кордон; Зменшення кількості бюджетних місць через нову систему їх розрахунку.</p>

Сьогодні в ХНУ імені В. Н. Каразіна реалізується стратегія на 2019–2025 роки [3]. Відповідно до цієї стратегії ХНУ імені В. Н. Каразіна має наступні цілі:

- 1) зберегти лідерство на українському науковому просторі;
- 2) мати високий міжнародний конкурентний рівень;
- 3) створити оптимальне співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень;
- 4) зберегти високий потенціал комерціалізації результатів на національному та світових ринках науково-технічних розробок;
- 5) забезпечувати успішне працевлаштування випускників на сучасних ринках праці;
- 6) відповідність освітньої діяльності світовим стандартам якості;
- 7) забезпечення комфортних умов для наукової, освітньої діяльності, творчого дозвілля, культурного життя, фізичного виховання та спорту.

Розглянемо основні показники реалізації стратегічного бачення (табл. 2). Велика увага в даній стратегії приділяється проблемі фінансування, яке планується збільшити на 33,33 %. Також важливою є підтримка стартапів та інкубація інноваційних проєктів, яка у 2018 році була відсутня. Аспектом, що потребує уваги, є публікації статей, які планується збільшити на 45,45 %.

У зв'язку із співпрацею із Європейськими ВНЗ, постає питання щодо викладання предметів європейськими мовами (збільшення на 140,63 %), а також збільшення кількості наукових та освітніх гран-

тів на 66,67 % та підвищення академічної мобільності студентів на 75,78 %.

Таблиця 2

Основні показники стратегії ХНУ імені В. Н. Каразіна на 2019-2025 роки (розроблено автором за джерелом [3])

№	Показник	2018	2025	Приріст, %
1	Співвідношення (%) фундаментальних і прикладних науково-дослідних робіт	70/30	60/40	-14,29/33,33
2	Загальний обсяг фінансування науки (% бюджету університету)	7,5	10	33,33
3	Стартапи	0	10	-
4	Інкубація інноваційних проєктів	0	5	-
5	Кількість статей, опублікованих у журналах, що індексується базами даних Scopus	550	800	45,45
6	Викладачі, які викладають європейськими мовами, %	32	77	140,63
7	Проходження виробничої практики поза університетом, %	67	92	37,31
8	Договір про співпрацю із роботодавцями	170	700	311,76
9	Міжнародні наукові та освітні гранти (на рік)	15	25	66,67
10	Академічна мобільність студентів, аспірантів, докторантів (осіб на рік)	256	450	75,78

Окрім загальної стратегії розвитку університету, кожен факультет має свою стратегію, у межах якої кафедри будують свої стратегії розвитку. Проведене дослідження демонструє, що стратегія розвитку Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна формується на основі усестороннього та комплексного аналізу діяльності ЗВО, на якісній діагностиці даних, а отримані результати свідчать про ефективність реалізації заходів щодо досягнення поставлених стратегічних цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондур О. С. Роль стратегічного освітнього менеджменту для розвитку вищого навчального закладу. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Випуск 2 (6). С. 27–32.

2. Натрошвілі С. Г. Стратегічне управління вищим навчальним закладом: теорія, методологія, практика: монографія. Київ, 2015. 320 с.
3. Стратегії розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки. 2018. URL: <https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2018-12-27/proekt-strategii.pdf>.

REFERENCES

1. Kondur O. S. (2017). Rol stratehichnoho osvithnoho menedzhmentu dlia rozvytku vyshchoho navchalnoho zakladu. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Mukachevo State University, issue 2 (6), 27–32* [in Ukrainian].
2. Natroshvili S. H. (2015). Stratehichne upravlinnia vyshchym navchalnym zakladom: teoriia, metodolohiia, praktyka. Kyiv [in Ukrainian].
3. Stratehii rozvytku Karazinskoho universytetu na 2019–2025 roky. 2018. URL: <https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2018-12-27/proekt-strategii.pdf> [in Ukrainian].

Клімова Галина Павлівна

*доктор філософських наук, провідний науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
професор кафедри соціології та політології
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-6533-199X*

ФЕНОМЕН ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Розкривається зміст основних теоретико-методологічних підходів до розуміння сутності інновації. Виявляються відмінності в розумінні інновацій в контексті різних сфер життєдіяльності суспільства. Розглядається співвідношення «традиції» та «інновації», їх взаємозв'язок і взаємозумовленість. Аналізуються сутність інноваційного суспільства і умови його становлення. Розглядаються особливості інноваційного типу соціального розвитку.

Ключові слова: інновація, традиція, інноваційне суспільство, інноваційний розвиток, інноваційна політика, національна інноваційна система.

Klimova Galyna

*Leading Researcher of Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine,
2PhD, Professor Department of Sociology and Political Science of
Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0002-6533-199X*

THE PHENOMENON OF INNOVATIVE SOCIETY IN SOCIO-PHILOSOPHICAL DISCOURSE

The content of the main theoretical and methodological approaches to the analysis of the essence of innovation is revealed. There are differences in the understanding of innovation in the context of different spheres of society. The history of development of the theory of innovations is considered. The essence of innovative society and conditions of its formation are analyzed. Features of innovative type of social development are considered.

Key words: innovation, tradition, innovative society, innovative development, innovation policy, national innovation system.

В умовах затвердження у світі інноваційного розвитку як домінуючого способу соціального прогресу перед Україною стоїть надскладне завдання - забезпечити становлення інноваційного суспільства, сформувати ефективну національну інноваційну систему, потужний високотехнологічний комплекс, диверсифікувати економіку, створити умови для реалізації творчого потенціалу особистості. Інноваційність, рівень і спрямованість якої визначають характер соціального розвитку, повинна стати атрибутом українського суспільства, що трансформується. Тільки в цьому випадку Україна зможе увійти до числа розвинених країн по рівню соціально-економічного розвитку і зайняти лідируюче положення в умовах світу, що глобалізується.

Інноваційне суспільство - це суспільство, яке на постійній основі шукає, розробляє, впроваджує інновації і за рахунок цього

увесь час рухається вперед. Це суспільство, яке не просто відкрите для інновацій. Воно саме безперервно генерує інновації різних видів і рівнів. Його функціонування повністю залежить від швидкості впровадження нового знання в усі сфери суспільного життя. Таке суспільство є найбільш динамічним і стійким, але при дотриманні однієї умови: воно повинне вірно оцінювати наслідки впровадження кожної інновації і виключати ті, які становлять загрозу для життя людини [1, 2].

Інноваційне суспільство формується шляхом впровадження великої кількості інновацій, що охоплюють різні рівні соціальної ієрархії. Це з необхідністю потребує звернення до аналізу теорії інновацій як методологічної підстави розгляду специфіки інноваційного суспільства, яке являє собою новий історичний етап у розвитку світової цивілізації.

Поняття «інновація» (лат. Innovation - «зміна», «оновлення», «введення новизни») має давню історію. У французькій розмовній мові це слово було поширене ще з кінця XIII ст. і використовувалося для позначення здатності людини створювати щось нове. В науковій літературі цей термін став використовуватися в XIX ст. і спочатку означав процес введення елементів однієї культури в іншу.

На початку XX ст. у працях Г. Тарда, Й. Шумпетера, М. Кондратьєва був виявлений зв'язок між феноменом інновації та економічною динамікою суспільства, дане поняття зазнає серйозну смислову трансформацію, в результаті якої втрачає своє первинне культурологічне значення і наповнюється в першу чергу техніко-технологічним і економічним змістом. Так, у роботі Г. Тарда «Соціальна логіка» зазначається, що індикатором суспільного прогресу виступають винаходи і нововведення, які розрізняються тим, що винахід – це щось принципово нове (продукт, артефакт), а нововведення – це процес освоєння винаходу. На думку Й. Шумпетера, інновація мотивована підприємницьким духом особливого типу підприємця – «новатора».

З ім'ям М. Кондратьєва пов'язана теорія циклічного розвитку, в якій особливе місце займає динаміка нововведень як цілеспрямованого і інтенсивного використання відкриттів і винаходів, що міняють одночасно економічне і соціальне життя.

Проблемі взаємозв'язку інновацій з економічним зростанням була присвячена нобелівська лекція (1971 р.) С. Кузнеця, в якій він ввів у науковий обіг поняття «епохальні» інновації для позначення переворотів, які відбуваються раз на кілька століть і радикально змінюють обличчя суспільства [3, с. 10-12].

У сучасній економічній інноватиці виділяється два основні підходи до аналізу поняття «інновація» [4, с.32-38]:

1. Інновація розглядається як процес впровадження нововведень, доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить прибуток.

2. Інновація розглядається як результат творчого процесу, реалізації нових ідей і знань з метою їх практичного використання для задоволення певних потреб споживачів.

Разом з тим в даний час проблема інтерпретації інновації не вичерпується тільки економічним контекстом. Цей феномен зруйнував традиційні межі економічної теорії і набув загальносоціального характеру. В зв'язку з цим в сучасній науковій літературі існує два підходи до визначення інновації: вузький (соціально-економічний) і широкий (соціально-філософський). Прибічники вузького підходу розділяють традиційну точку зору на сутність інновації і особливо акцентують свою увагу на її ринковій значущості, прибутковості, комерційному ефекті. Прибічники ж широкого підходу не обмежують теоретичний аналіз інновації тільки техніко-економічним аспектом. Вони зв'язують цей феномен безпосередньо з розвитком інших сфер суспільного життя.

Відповідно до соціально-філософського підходу інновація охоплює увесь соціальний простір. Її природа універсальна. Вона проявляється в кожній функціональній підсистемі суспільства: економічній, політичній, соціальній і духовно-культурній. Інновація як соціально-філософська категорія відбиває динаміку сучасного життя в усьому різноманітті її взаємозв'язків, пронизує усі сфери життя суспільства, допомагає розкрити логіку його розвитку, сприяє виділенню і синтезу світоглядних і методологічних моментів, є невід'ємною частиною осмислення людиною свого досвіду життя і, отже, набуває онтологічного значення.

Усі види інновацій, існуючі в суспільстві (техніко-технологічні, економічні, політичні, правові, власне соціальні, педагогічні, наукові, культурні та ін.) є соціальними інноваціями, оскільки вони є суспільними феноменами і відносяться до тієї або іншої сфери суспільного життя.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. однієї з найважливіших характеристик соціуму стає його загальна інновізація. Звідси і виникнення в теоретичному дискурсі терміну - «інноваційне суспільство». Вже в 1991 р. англійські дослідники А. Амін і К. Роббінс констатували, що сучасна індустріальна система, що ґрунтується на інноваціях, є новим вираженням локальної і глобальної динаміки [5, с. 30].

Як представляється, інноваційне суспільство – це суспільство, яке на постійній основі шукає, розробляє, впроваджує інновації і за рахунок цього увесь час рухається вперед.

Інноваційне суспільство як новий етап цивілізаційного розвитку не просто відкрите для інновацій. Воно саме безперервно генерує інновації різних видів і рівнів.

Слід зауважити, що інноваційний розвиток - це спосіб функціонування соціальних систем, при якому тенденції впровадження нових ідей, технологій, норм і цінностей в усіх сферах суспільства переважають над протилежними тенденціями збереження існуючого стану, тобто традиціями. Тому одна з основних проблем в становленні інноваційного суспільства – це проблема співвідношення інновації і традиції в соціальному розвитку.

У контексті соціальної філософії традиція визначається як спосіб буття і відтворення елементів соціальної і культурної спадщини, що фіксує стійкість та спадкоємність досвіду поколінь, часів та епох. З іншого боку, вона виступає формою взаємодії сучасного і минулого, механізмом збереження і передавання образів, прийомів і навичок діяльності, що мають конкретно історичну реалізацію. Без традиції інновація неможлива. Отже, інновація у сукупності з традицією утворює нерозривну єдність, в якій традиція постає як своєрідна «точка відліку» інноваційності. Варто наголосити на тому, що сама інновація («стала» її форма) згодом стає традицією. Відбувається своєрідний діалектичний розвиток: традиція замінюється інновацією, яка сама згодом стає традицією.

В інноваційному суспільстві інновації переважають над традицією. Це суспільство, у якому джерелом переваг і конкурентоспроможності є ресурси, засновані на нових знаннях, наукових ідеях та інформації. Його відмінними ознаками є високоорганізована та добре фінансована наука та освіта; розвинена інфраструктура розповсюдження знання; орієнтація на творчий потенціал особистості, групи людей та організації. Це забезпечує його динамічний та стійкий розвиток, спрямованість до інновацій, новизни [6, с. 88].

Разом із тим інноваційна активність суспільства, інтенсивність розробки та впровадження прогресивних нововведень у практику його функціонування залежить від інноваційної політики держави, стану економіки та наявності в ньому систематизованої інноваційної інфраструктури, яка виступає як сукупність інституцій, що здійснюють матеріально-технічне, фінансове, організаційно – методичне, інформаційне, консультаційне та інше забезпечення інноваційної діяльності.

Отже, інноваційне суспільство знаменує собою перехід від суспільства, заснованого на індустріальних технологіях, до суспільства, основним змістом якого є інновації, які набувають статус головного індикатора соціального прогресу. В силу цього вони є основним імперативом соціального розвитку і визначають становлення суспільства нового типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клімова Г. П. Освіта як феномен цивілізації : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук. Харків, 1997. 39 с.
2. Климова Г. П. Образование в контексте цивилизационного развития: монографія. Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 248 с.
3. Клімова Г. П. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку. *Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні* : монографія / за ред. Ю. Є. Атаманові, Г. П. Клімові. Харків: Право, 2015. С. 8-40.
4. Кузнецова Ю. А. Особенности типологии инноваций зарубежных и отечественных ученых. *Инновационная деятельность*. 2014. № 3. С. 31–40.
5. Amin A. and Robins K. These are not Marshallian times. *Innovation Networks: Spatial Perspectives*. London, 1991. С. 28–43.

6. Клімова Г. П. Концепт інноваційного суспільства: соціально-філософський дискурс. *Право та інновації*. 2018. № 3. С. 86–91.

REFERENCES

1. Klimova G. P. (1997). *Osvita yak fenomen tsyvilizatsii. Extended abstract of doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Klimova, G. P. (2007). *Obrazovaniye v kontekste tsivilizatsionnogo razvitiya*. Kharkiv: Vid. SPD FO Vapnyarchuk N. M. [in Russian].
3. Klimova, G. P. (2015). *Innovatsiine suspilstvo – novyi istorychnyi etap tsyvilizatsiinoho rozvytku. Kontseptualni zasady stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini – Conceptual bases of formation of innovative society in Ukraine*. Atamanova Yu. Ye., Klimova H. P. (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Kuznetsova, Yu. A. (2014). *Osobennosti tipologii innovatsiy zarubezhnykh i otechestvennykh uchenykh. Innovatsionnaya deyatel'nost – Innovative activity, 3, 31–40* [in Russian].
5. Amin, A. and Robins, K. (1991). *These are not Marshallian times. Innovation Networks: Spatial Perspectives*. London [in English].
6. Klimova, G. P. (2018). *The concept of innovative society: socio-philosophical discourse. Pravo ta innovatsii – Law and Innovation, 3, 86–91* [in Ukrainian].

Мамасєв Ілля Олександрович

*молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Тези присвячені огляду основних тенденцій розвитку суспільства в інформаційну еру та проблемним аспектам становлення інноваційного суспільства в Україні.

Ключові слова: інформаційна ера, інноваційне суспільство, STEM-освіта, національна інноваційна система.

Mamaiev Illia

*Research Assistant of Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

PROBLEMATIC ISSUES OF THE FORMATION OF AN INNOVATIVE SOCIETY IN UKRAINE

Theses are devoted to the review of the main trends in the development of society in information era and problematic aspects of the formation of an innovative society in Ukraine.

Key words: information era, innovative society, stem education, national innovation system.

Сучасний світ, що увійшов до інформаційної ери, є динамічним та швидкозмінним, як ніколи. Стрімкий розвиток науки та техніки, автоматизація промислових процесів, застосування ІКТ та впровадження інновацій все більше зміщують увагу на людину, як на основну цінність. Саме людина стає головним ресурсом, що генерує нові знання та успішно використовує сучасні здобутки, забезпечуючи конкурентоспроможність національної економіки, науки та загальний комфорт життя.

Еволюція сучасного суспільства обумовлюється впливом цілого комплексу важливих тенденцій та факторів, які сприяють прогресивному розвитку його економічної, політичної, соціальної та духовної сфер [1]. Побудова інноваційного суспільства має стати пріоритетом держави, оскільки таке суспільство є не лише відкритим для інновацій, а й саме безперервно генерує інновації різних видів і рівнів [2].

Таким чином, з пасивної споживчої сторони суспільство має перетворитися на активного виробника інновацій, що самостійно завдає вектор розвитку, а не лише слідує йому. Разом з тим суспільства, що залишаються пасивними до інновацій, створюють ще більшу прірву у власному людському й науково-технічному потенціалі та ризикують опинитися у залежності від держав, що лідирують у впровадженні та розповсюдженні своїх інноваційних здобутків.

У той час, як головним завданням політичних та професійних еліт найбільш розвинутих країн Європи, Америки та Азії стає впровадження рис інноваційного суспільства у власну соціально-економічну систему, проблемою інших країн стає так званий «цифровий розрив» або «інформаційна нерівність» – фундаментальна різниця у можливостях та способах життя [3].

Можна стверджувати, що наразі рівень національної безпеки держави суттєво залежить від інновацій, активізації інноваційного розвитку та модернізації інноваційної сфери. Так, забезпечення економічної безпеки країни займає одне з визначальних місць у макроекономічній політиці й наразі воно є неможливим без впровадження конкурентоспроможних інновацій у господарювання [4].

Враховуючи зазначене, актуальним питанням стає з'ясування, що саме робить традиційне суспільство інноваційним, та як держава може сприяти цьому переходу з метою забезпечення українському суспільству гідного та стійкого місця у сучасному світі.

На міжнародному рівні визначення інноваційного суспільства було вперше надане в декларації Санкт-Петербурзького саміту G8 у 2006-му році. Згідно з наведеним документом, інноваційне суспільство – «це суспільство, яке на постійній основі шукає, розробляє, впроваджує інновації і за рахунок цього увесь час рухається вперед». Слід наголосити, що в традиційному суспільстві також має місце інноваційна діяльність, проте не інноваційна соціальна система. Інновації в такому разі не адаптуються до людини і суспільства – навпаки, людина і суспільство адаптується до інновацій [5].

Одним з ключових факторів, необхідних для побудови справжнього інноваційного суспільства, є забезпечення людини достатнім рівнем знань, а отже й функціонування відповідної інфраструктури їх розповсюдження. Основну роль у цьому аспекті має відігравати національна інноваційна система, структуру якої складають сукупність взаємозв'язаних організацій, зайнятих виробництвом й комерціалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів та комплексу інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси [6].

Вказану позицію підтримують й інші дослідники. Наприклад, М. О. Кириченко зазначив, що сприятливе середовище для розвитку

інноваційного суспільства створюють такі елементи інноваційної системи як наукогради, технополіси, зони високих технологій, наукові парки, інкубатори бізнесу та комутаційно-інформаційні мережі, націлені на розповсюдження інновацій. Їх роль, перш за все, полягає у створенні «матриці інновацій», тобто у налагодженні зв'язків для циклу «дослідження-виробництво» [7].

Окремої уваги заслуговує такий елемент національної інноваційної системи як вищі навчальні заклади, що готують висококваліфіковані кадри та формують інноваційну особистість – основний суб'єкт інноваційного суспільства. Проблемним моментом, на подолання якого мають бути спрямовані зусилля державної політики, є низький рейтинг вітчизняних освітніх закладів та міграція фахівців, викладачів і студентів закордон. Одним із чинників, що викликають дану проблему, є статичність освітньої системи та її невідповідність сучасним світовим вимогам й запитам.

Так, відповідно до рейтингу найкращих університетів світу QS World University Rankings 2021, лише 7 навчальних закладів України змогли потрапити до цього переліку, при цьому лише 1 університет увійшов до топ-500. Для порівняння, від Польщі до рейтингу потрапили відразу 17 закладів, а від Росії – 32, що вказує на необхідність наздогнати сусідів. [8] Несприятливі результати демонструє й Шанхайський рейтинг, до якого потрапили університети Польщі, Росії, Румунії, Угорщини, однак не потрапив жодний український заклад [9].

На думку Н. Б. Шуст та Н. В. Філик, ситуацію може виправити адаптація вітчизняного навчального процесу до світових стандартів, інтеграція освітньої сфери в міжнародні проекти та співпраця з міжнародними організаціями. Іншим важливим аспектом, що має бути покладений в реформування освітньої галузі, має стати її орієнтація на роботодавця та актуальні запити суспільства. Нарешті, важливим кроком у цьому напрямку має стати впровадження податкових пільг з метою залучення інвестицій в науково-дослідні проекти. Комплекс цих заходів має забезпечити реальну можливість комерціалізації наукових результатів та винаходів, що зі свого боку приведе до розвитку наукової діяльності [10].

Актуальним трендом сучасного інформаційного світу є концепція STEM-освіти (science, technology, engineering, mathematic), що передбачає підготовку креативних особистостей, які відповідають вимогам високотехнологічного, інформаційно-інноваційного суспільства. Серед пропозицій щодо сприяння впровадженню STEM-освіти в Україні можна виокремити: 1) створення Національної Ради при МОН, що буде координувати національні програми STEM-освіти; 2) періодичне затвердження 5-річного пріоритетного плану розвитку STEM-освіти; 3) розвиток віртуальних університетів; 4) широке залучення начальних закладів до розробки національних стандартів освіти; 5) впровадження сучасних спеціальностей; 6) підготовка кваліфікованого педагогічного персоналу; 7) поглиблення тісних зв'язків між навчальними закладами, тощо [11].

Отже, як вже було з'ясовано, стабільний розвиток держави безпосередньо пов'язаний із запровадженням нових технологій й інновацій у виробничий процес, освіту і науку. При цьому між освітою, наукою і введенням їхніх досягнень у практику повинен існувати тісний зв'язок і пряма залежність. У свою чергу, такий зв'язок залежить від державної політики і стану законодавчого забезпечення та підтримки інновацій [12].

Побудова інноваційного суспільства є неможливою без правового забезпечення інноваційної діяльності. Держава має сформувати комплексну політику, що буде регулювати весь процес створення інновацій: від підготовки необхідних кадрів до практичного застосування інноваційних здобутків. Саме державне регулювання цих складних суспільних відносин може забезпечити прозорі та привабливі умови для поширення вітчизняних інноваційних розробок.

Висновки. Враховуючи, що на сьогоднішній день «інноваційність» суспільства стає обов'язковою вимогою для забезпечення національної безпеки та економічної й науково-технічної конкурентоспроможності держави, Україні слід здійснити ряд кроків задля того, щоб наздогнати інноваційних лідерів. Такими кроками має стати адаптація вітчизняної освіти до світових стандартів, зокрема впровадження принципів STEM-освіти, а також побудова ефективної інноваційної системи, націленої на забезпечення зв'язку між дослід-

никами та бізнесом задля комерціалізації наукових здобутків. Все це має регулюватися послідовною державною політикою та узгодженим нормативно-правовим комплексом, що створить сприятливі умови для вітчизняної інноваційної діяльності та забезпечить високу якість людського потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного правління. *Ефективність державного управління*. 2015. № 43. С. 21–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_4.

2. Клімова Г. П. Забезпечення якості вищої освіти як пріоритетна детермінанта становлення інноваційного суспільства в Україні. *Вісник НІОУ ім. Ярослава Мудрого*. 2017. №2 (33). С. 65–73. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/download/109722/110112>.

3. Биков В. Ю. Суспільство знань і освіта 4.0. *Освіта для майбутнього у світі викликів XXI ст.* 2017. С. 30–45. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132487902.pdf>.

4. Гавриленко А. С. Інноваційне суспільство в контексті національної безпеки. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції*: матеріали міжнарод. наук-практ. конф. (м. Ірпінь, 26–27 лют. 2019 р.). Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2019. С. 44–46. URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/doc/3495/3/3709_IR.pdf#page=44.

5. Клімова Г. П., Іванов С. М., Шевченко Л. С. та ін. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків : Право, 2015. 452 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11151/1/Klimova_1-1_2015.pdf.

6. Черкасов О. В. Особливості правового регулювання національної інноваційної системи в Україні: проблеми та перспективи. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці*: матеріали Всеукр. наук-практ. конференції (м. Харків, 20 жовт. 2017). Харків : Право, 2017. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Cherkasov.pdf>.

7. Кириченко М. О. Зарубіжний досвід високорозвинених країн зі сталим розвитком інформаційно-інноваційного суспільства в умовах трансформації сучасної цивілізації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. № 17. С. 51–54. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11632/Курьченко%20М.%20А..pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

8. QS World University Rankings. 2021. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>.

9. Academic Ranking of World Universities. 2020. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2020>.

10. Шуст Н. Б., Філик Н. В. Інновації в освіті: соціокультурний вимір. *Вісник НАКККиМ*. 2019. № 1. С. 144–149. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40258/1/166895-366750-1-SM.pdf>.

11. Воронкова В., Кивлюк О., Нікітенко В., Рижова І. STEM-освіта як фактор становлення і розвитку smart-суспільства. 2017. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/mnkonf_81.pdf.

12. Мишак І. Проблеми і перспективи законодавчого забезпечення інноваційного розвитку в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства ВПУ*. 2018. № 6. С. 34–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_6_7.

REFERENCES

1. Bakumenko V., Popov S. (2015). Paradyhma innovatsiinoho rozvytku suspilstva: suchasni kontseptsii reformuvannia publichnoho pravlinnia. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – The effectiveness of public administration*, 43, 21–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_4 [in Ukrainian].

2. Klimova H. P. (2017). Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity yak priorytetna determinanta stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini. *Visnyk NlU im. Yaroslava Mudroho – Bulletin NlU im. Yaroslava Mudroho*, 2 (33), 65–73. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/download/109722/110112> [in Ukrainian].

3. Bykov V. Yu. (2017). Suspilstvo znan i osvita 4.0. *Osvita dlia maibutnoho u sviti vyklykiv XXI st – Education for the future in the light of the challenges of the 21st century*, 30–45. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132487902.pdf> [in Ukrainian].

4. Havrylenko A. S. (2019). Innovatsiine suspilstvo v konteksti natsionalnoi bezpeky. *Aktualni ekonom., finans. ta pravov. pytannia v umovakh yevrointehratsii ta hlobalnoi konkurentsii: materialy mizhnarod. nauk-prakt. konf. (m. Irpyń, 26-27 liut. 2019 r.) – Actual economic, financial and legal issues in terms of European integration and global competition*. Irpyń : Un-t DFS Ukrainy, 44–46. URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/doc/3495/3/3709_IR.pdf#page=44 [in Ukrainian].

5. Klimova H. P., Ivanov S. M., Shevchenko L. S. et al. (2015). Kontseptualni zasady stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini. Yu. Ye. Atamanovoi, H. P. Klimovoi (Ed.). Kharkiv: Pravo. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11151/1/Klimova_1-1_2015.pdf [in Ukrainian].

6. Cherkasov O. V. (2017). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання natsionalnoi innovatsiinoyi systemy v Ukraini: problemy ta perspektyvy. *Innovatsiina systema ta inform. tekhnolohii v suchasni nautsi: materialy Vseukr. nauk-prakt. konferentsii*

(*m. Kharkiv, 20 zhovt. 2017*) – *Innovative System and Information Technology in Contemporary Science: Proceedings*. Kharkiv: Pravo. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Cherkasov.pdf> [in Ukrainian].

7. Kyrychenko M. O. (2017). Zarubizhnyi dosvid vysokorozvynenykh krain zi stalym rozvytkom informatsiino-innovatsiinoho suspilstva v umovakh transformatsii suchasnoi tsyvilizatsii. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Actual problems of philosophy and sociology, 17, 51–54*. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11632/Kyrychenko%20M.%20A..pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].

8. QS World University Rankings. 2021. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021> [in English].

9. Academic Ranking of World Universities. 2020. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2020> [in English].

10. Shust N. B., Filyk N. V. (2019). Innovatsii v osviti: sotsiokulturnyi vymir. *Visnyk NAKKKiM – Bulletin NAKKKiM, 1, 144-149*. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40258/1/166895-366750-1-SM.pdf> [in Ukrainian].

11. Voronkova V., Kyvliuk O., Nikitenko V., Ryzhova I. (2017). STEM-osvita yak faktor stanovlennia i rozvytku smart-suspilstva. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/mnkonf_81.pdf [in Ukrainian].

12. Myshchak I. (2018). Problemy i perspektyvy zakonodavchoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku v Ukraini. *Nauk. zapysky Instytutu zakonodavstva VRU – Scientific notes of the Legislation of the VRU, 6, 34–43*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_6_7 [in Ukrainian].

Острініна Олена Петрівна

здобувач Університету митної справи та фінансів

ORCID: 0000-0003-4342-8552

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛІНГУ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

За мету дослідження обрано формування теоретико-методичного базису організації контролінгу інноваційних витрат промислового підприємства. Витрати на здійснення інновацій визначено як об'єкт управління та

зону уваги системи контролінгу. Запропоновано виділення в рамках системи управління витратами підприємства контурів тактичної та стратегічної адаптації до зміни умов господарювання. Операційна складова контролінгу орієнтована на додержання бюджетів витрат. Стратегічна складова контролінгу спрямована на обґрунтування обсягів виділення ресурсів на інноваційну діяльність.

Ключові слова: контролінг витрат, організація контролінгу, витрати на інновації, управління витратами.

Ostrinina Olena

Postgraduate Student of University of Customs and Finance

ORCID: 0000-0003-4342-8552

THE CONTROLLING OF INNOVATIONS ORGANIZATION WITHIN THE INDUSTRIAL ENTERPRISE COST MANAGEMENT SYSTEM

The purpose of the article is to form a theoretical and methodological basis for the industrial enterprises' innovative cost controlling organization. The cost for innovation has been defined as the management object and as the area of controlling system attention. The contours allocation of tactical and strategic adaptation to business conditions changes within the enterprise's cost management system has been proposed. The operational component of controlling is focused on cost budgets compliance. The strategic component of controlling is oriented on resources allocation on the innovation.

Keywords: cost controlling, controlling organization, innovation costs, cost management.

Діяльність будь-якого підприємства можлива лише у разі здійснення певного роду операцій, які об'єднуються в бізнес-процеси та обов'язково спричиняють витрачання коштів та ресурсів. Таке витрачання коштів та ресурсів, яке в сукупності визначає рівень витрат підприємства, обов'язково має бути оптимізованим за якимось критерієм, що відповідає певній меті та обраній підприємством стратегії. Діяльність підприємства, так само як і конфігурація бізнес-процесів, не може залишатися незмінною, особливо в умовах високої

динамічності середовища господарювання. Подібні зміни конфігурації бізнес-процесів мають відбуватися у випереджаючому режимі, що можна забезпечити лише у разі провадження інновацій. Будь-які інновації в свою чергу потребують понесення витрат, які будуть відволікати кошти від процесів функціонування. З огляду на це виникає потреба формування системи, яка визначатиме рівень витрат, які можна відволікти з процесів функціонування підприємства без загроз для припинення його існування. Оскільки така система має контролювати використання виділених на провадження трансформацій коштів пропонується її базувати на принципах контролінгу.

Під контролінгом у даному випадку будемо розуміти «багато-ступеневу систему планування і контролю діяльності підприємства» [1, с. 252], «технологію управління підприємницькою і маркетинговою діяльністю» [2, с. 11], «орієнтовану на розвиток підприємства систему спостереження та розробки шляхів досягнення поставленої мети» [3, с. 119]. Орієнтація на інноваційні процеси вимагає розширення даного розуміння контролінгу його розподілом на оперативний та стратегічний. Оперативний контролінг відповідатиме описаному у [1-3] розумінню та в загальному випадку співпадатиме з контурами управління витратами підприємства. Тобто для інноваційних витрат (витрат ресурсів, що виділено для провадження інновацій) будуть використано ті ж самі інструменти контролінгу та управління, які і для будь-яких інших витрат. Відмінності полягатимуть у перенесенні таких витрат на собівартість створюваного продукту або про виборі бази розподілу таких витрат між основними бізнес-процесами підприємства.

Більшу складність викликає організація контурів стратегічного контролінгу витрат на інновації, який виходить за рамки фіксування витрат за допомогою інструментів управлінського обліку. У даному випадку до інструментів контролінгу мають залучатися інструменти балансування цілей інноваційної діяльності (наприклад, збалансована система показників) та оптимізації рівня витрат (наприклад, лінійне програмування), системного, процесного та ситуаційного підходів до організації контролінгу інновацій. Перші два підходи є достатньо поширеними. Ситуаційний підхід у даному випадку орі-

ентується на адаптацію рівня витрат на інновації відповідно до змін в зовнішньому оточенні та внутрішньому середовищі підприємства. Розширюючи дану позицію доречним бачиться додавання також кібернетичний, сценарний та інженерний підходи до організації управління витратами на ведення інноваційної діяльності. Система управління витратами на інновації не може бути сформована незалежно від загальної системи управління підприємством. Відповідно пропонується при організації контролінгу інновацій враховувати його інтегруючи властивості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акулова Ю. О. Основні принципи і підходи до організації контролінгу на підприємствах України. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2014. № 11. С. 249–254.
2. Балабанова Л. В., Гасило О. О. Маркетинговий контролінг: теорія та методологія : монографія. Донецьк: ДонДУЕТ, 2006. 221 с.
3. Цигилик І. І., Мозіль, О. І., Кірдякіна Н. В. Контролінг в системі управління. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 3 (45). С. 117–123.

REFERENCES

1. Akulova Yu. O. (2014). Osnovni pryntsypy i pidkhody do orhanizatsiyi kontrolinhu na pidpryyemstvakh Ukrayiny. *Ekonomichnyy visnyk NTUU «KPI» – Economic Bulletin of NTUU “KPI”, 11, 249–254* [in Ukrainian].
2. Balabanova L. V., Hasylo O. O. (2006). Marketynhovyy kontrolinh: teoriya ta metodolohiya. Donets'k: DonDUET [in Ukrainian].
3. Tsyhylyk I. I., Mozil' O. I., Kirdyakina N. V. (2005). Kontrolinh v systemi upravlinnya. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Current economic problems, 3 (45), 117–123* [in Ukrainian].

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна
кандидат юридичних наук, науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України
ORCID: 0000-0002-8802-1441

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ

В тезах досліджено конституційні аспекти правового регулювання розвитку інноваційної діяльності. Проаналізовані норми основного Закону держави щодо регулювання інноваційної діяльності. Визначено, що правовим базисом національного законодавства у сфері інноваційної діяльності є Конституція України, у якій закладені вихідні правові передумови державної інноваційної політики.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, конституційні засади, пріоритетні напрями, правове регулювання.

Podrez-Riapolova Iryna
Researcher of Scientific and Research Institute of Providing Legal
Framework for the Innovate Development of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0002-8802-1441

LEGAL FUNDAMENTALS OF INNOVATIVE ACTIVITY: CONSTITUTIONAL ASPECT

The scientific work is devoted to the study of the constitutional principles of innovation development. The norms of the basic Law of the state concerning regulation of innovative activity are analyzed. It is determined that the legal basis of national legislation in the field of innovation is the Constitution of Ukraine, which lays down the basic legal prerequisites for state innovation policy.

Key words: innovation activity, innovation policy, constitutional principles, priority directions, legal regulation.

Роль держави у правовій регламентації розвитку інноваційної діяльності завжди є провідною, тому особливої актуальності в умовах

сьогодення набуває дослідження питань нормативного регулювання інноваційної сфери.

Згідно норм статті 2 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV (в редакції від 05.12.2012 р.) [1] законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про спеціальну економічну зону «Яворів», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Закону України «Про інноваційну діяльність» та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Тому, враховуючи що Конституція України має найвищу юридичну силу і прийняття всіх нормативно-правових актів здійснюється лише на її основі, варто визначити, що Конституція України є правовим базисом національного законодавства у сфері інноваційної діяльності.

Норми статті 41 Конституції України закріплюють, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності.

Отже, слід погодитись, що вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладено саме в Конституції України [2, с. 9].

Крім того, Конституція України є правовою основою формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, розвитку науки і техніки відповідно до норм статті 1 Законів України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки».

Конституційні засади інноваційної політики закріплені у статті 54 Основного Закону [3]. Зокрема, згідно із нормами вказаної статті громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Так, кожний

громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Отже, держава має обов'язок щодо сприяння розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Разом з цим питання щодо інноваційного розвитку, в тому числі щодо засад реалізації інноваційної політики мають недостатню конституційну регламентацію.

Відповідно до положень статті 2 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI (в редакції від 08.07.2018 р.) [4], засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України. Водночас, серед основних засад внутрішньої політики в економічній сфері визначені: інтенсифікація інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема, шляхом залучення коштів підприємств і населення, утвердження ефективної системи страхування інвестиційних ризиків, стимулювання спрямування заощаджень громадян на інвестування економіки, забезпечення інноваційної складової інвестицій; запровадження економічних стимулів для заохочення модернізації національного виробництва, спрямування інвестицій у новітні технології, формування національної інноваційної інфраструктури та державних програм промислової модернізації (стаття 7). Серед основних засад внутрішньої політики в гуманітарній сфері визначено забезпечення ефективного захисту відповідно до міжнародних стандартів права інтелектуальної власності, в тому числі авторських і суміжних прав (стаття 10); серед основних засад внутрішньої політики в соціальній сфері – забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту тощо (стаття 8). Відповідно до норм частини 2 статті 11 вищевказаного закону серед основних засад зовнішньої політики визначено розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку.

Разом з цим норми статті 39 Закону України «Про наукову і на-

уково-технічну діяльність» від 01.07.2010 р. 2411-VI (в редакції від 08.07.2018 р.) [5] регламентують повноваження Верховної Ради України у сфері наукової і науково-технічної діяльності, серед яких: здійснення державного регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності; затвердження основних засад і напрямів державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності; затвердження пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та загальнодержавні програми науково-технічного розвитку України; здійснення інших повноважень, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання. В свою чергу норми статті 40 вищевказаного нормативно-правового акту регламентують, що повноваження Президента України у сфері наукової і науково-технічної діяльності визначаються відповідно до Конституції України та чинного національного законодавства України.

Таким чином, розглянуті конституційні аспекти регламентують першочергове значення положень Конституції України у складі інноваційного законодавства, в тому числі щодо визначення відповідних повноважень державних органів. Проте, незважаючи на найвищу юридичну силу Основного Закону, на наш погляд, його положення потребують модернізації в зв'язку з недостатньою внормованістю загальних питань розвитку інноваційної діяльності та відповідної політики, враховуючи глобальні виклики сьогодення щодо інноваційного розвитку економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Бондарчук Н. В. Сучасний стан нормативно-правової бази забезпечення інноваційної діяльності. *Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи*. (08–22.11.2010 р.). Том 2. Харків: ХНТУСГ, 2010. С. 8–10. URL: <http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/6830/1/4.pdf>.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

5. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 08.07.2018 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

REFERENCES

1. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 r. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [in Ukrainian].
2. Bondarchuk N. V. (2010). Suchasnyi stan normatyvno-pravovoi bazy zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti. *Rynkova transformatsiia ekonomiky: stan, problemy, perspektyvy. (08–22.11.2010 r.) – Market transformation of the economy: state, problems, prospects*, Vol. 2, Kharkiv: KhNTUSH, 8–10. URL: <http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/6830/1/4.pdf> [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> [in Ukrainian].
5. Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 08.07.2018 r. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> [in Ukrainian].

Тверезовська Крістіна Сергіївна

молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЇХ ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЯВ У ТРАНСФЕРТНОМУ ЦІНОУТВОРЕННІ

У статті розглянуто конституційні вимоги до принципу встановлення податків і зборів, зокрема при трансфертному ціноутворенні. Акцентується увага на тому, що метою трансфертного ціноутворення є перевірка правильності, повноти нарахування та сплати податку на прибуток підприємств.

Автор вказує, що у питанні трансфертного ціноутворення, важливо не забувати про принцип «втягнутої руки». Окрім цього, було проаналізовано ряд рішень Європейського Суду з прав людини та Верховного Суду України щодо інституційного прояву конституційних принципів оподаткування у трансфертному ціноутворенні.

Ключові слова: податкове законодавство, трансфертне ціноутворення, принцип «втягнутої руки», оподаткування, платник податків.

Tverezovska Kristina

Junior Researcher of the Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovate Development of NALS of Ukraine

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF TAXATION AND THEIR INSTITUTIONAL MANIFESTATION IN TRANSFER PRICING

The article considers the constitutional requirements for the principle of setting taxes and fees, for transfer pricing. Emphasis is placed on the fact that the purpose of transfer pricing is to verify the correctness, completeness of accrual and payment of corporate income tax. The author points out that in the issue of transfer pricing, it is important not to forget about the arm's length principle. In addition, several decisions of the European Court of Human Rights and the Supreme Court of Ukraine on the institutional manifestation of the constitutional principles of taxation in transfer pricing were analyzed.

Key words: tax legislation, transfer pricing, arm's length principle, taxation, taxpayer.

Трансформація суспільства, зумовлена демократичними перетвореннями, вимагає від держави швидкого реагування на зміни, шляхом модернізації законодавства. Цей процес неминуче пов'язаний із реалізацією положень, закріпленими в Конституції України як нормативно-правовому акті найвищої юридичної сили, що має прямий вплив на формування нового законодавчого акту. У свою чергу, варто зазначити, що податкова система відіграє ключову роль в обороті грошей на ринку. Тому, кожній країні вкрай необхідно будувати своє податкове законодавство відповідно особливостей розвитку економіки. Що є взаємозалежним один від одного.

Варто зазначити, що конституційні вимоги до принципу встановлення податків і зборів, в головному своєму аспекті, закріплюють можливість оподаткування лише відповідно до діючих законів України. Також, зокрема частиною другою статті 19 Конституції України передбачено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, що в свою чергу підвищує рівень безпеки платника податків, у випадку зміни розміру податкового зобов'язання.

У свою чергу, трансфертне ціноутворення передбачає оподаткування прибутку тими юрисдикціями, де він був фактично згенерований. Інакше кажучи, розподіл прибутків між кількома юрисдикціями допускається, якщо такий розподіл справедливий та відповідає економічній сутності діяльності компанії групи. Виходячи з системного тлумачення положень українського законодавства, метою трансфертного ціноутворення є перевірка правильності, повноти нарахування та сплати податку на прибуток підприємств. Таким чином лише ті операції, що впливають на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств конкретного платника і, відповідно, призводять до зміни розміру податкового зобов'язання такого платника до сплати в бюджет, визнаються контрольованими. Операції, що не мають такого впливу і не призводять до зміни розміру податкового зобов'язання до сплати в бюджет, не є контрольованими.

Наведена вище позиція підтверджується також судовою практикою. Зокрема, Верховний Суд у постанові по справі № П/811/3371/15 від 31 березня 2021 року зазначив, що господарські операції сільськогосподарського товаровиробника, який є платником фіксованого сільськогосподарського податку, із реалізації сільськогосподарської продукції на експорт не впливають на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств, так як такий суб'єкт звільнений від обов'язку нарахування та сплати цього податку, й, як наслідок, не визнаються контрольованими для цілей оподаткування податком на прибуток згідно зі статтею 39 Податкового кодексу України.

Відповідно до вимог ст. 67 Конституції України платники податків повинні сплачувати належні суми податків і зборів у встановлені

законами терміни. Також, несплата податків визнається податковим правопорушенням, внаслідок чого настає фінансова, адміністративна або кримінальна відповідальність. Так, наприклад, європейський суд з прав людини у рішенні «Справа «Вестберга таксі Актієболаг та Вуліч проти Швеції» від 23 липня 2002 року зазначив, що загальний характер правових норм, які регулюють питання податкових штрафів, та мета стягнення, яке має водночас і запобіжний, і каральний характер. При цьому, вона обмежує пряме і непряме делегування повноважень щодо встановлення податків. Вважаємо, що делегування уряду повноважень із встановлення істотних елементів податкових зобов'язань не відповідає конституційно закріпленому розмежуванню повноважень між органами законодавчої і виконавчої влади (ст. 6, ст. 85, ч. 2 ст. 92, ст. 116). Дане твердження підкреслює важливість правильного застосування трансфертного ціноутворення та реалізацію подальших дій, як зі сторони платника податків, так і зі сторони держави.

Конституційний принцип встановлення податків і зборів, зокрема при трансфертному ціноутворенні, виключно законом передбачає, що при введенні податків або встановленні обов'язкових платежів повинні дотримуватися конституційні вимоги до законодавчого регулювання будь-яких фінансових обтяжень і до обмежень прав та свобод громадян (ч. 1 ст. 64, ст. 67 Конституції України). Водночас цей конституційний принцип не обмежується вимогами до правової форми акта, що встановлює той або інший податок чи обов'язковий платіж, і до процедури його прийняття. Зміст цього акта також має відповідати певним вимогам. Як зауважує А.А. Пилипенко, законно встановленим може вважатися податок, що має економічний зміст і підставу. Економічною підставою податку не можуть слугувати «порожня скарбниця», «бюджетний дефіцит», «жалюгідний стан тієї або іншої галузі народного господарства». По суті, потреба в публічних фінансових ресурсах не може бути задоволена повністю. Проте сама її наявність не може вважатися достатньою підставою для фіскальних вилучень.

На цьому моменті важливо зауважити, що по відношенню до трансфертного ціноутворення, варто говорити не лише про немож-

ливе свавілля з боку держави, щодо контролю сплати податків, а й визначення діапазону рентабельності зіставних юридичних осіб платником податків. Саме тому, існують критерії, передбачені абзацом четвертим підпункту 39.3.2.9 статті 39 ПКУ, за умови відсутності інформації по те, що зазначені юридичні особи здійснюють операції з пов'язаними особами, визначеними відповідно до підпункту 14.1.159 статті 14 ПКУ.

Згідно із взаємними конституційними обов'язками, одне з головних завдань податківців у процесі декларування – оперативне надання громадянам комплексу інформаційних і консультаційних послуг. У питанні трансфертного ціноутворення, важливо не забувати про принцип «втягнутої руки», оскільки саме він породжує багато нюансів. Так, наприклад, письмовий запит про подання інформації надсилається платнику податків або іншим суб'єктам інформаційних відносин для визначення відповідності умов контрольованої операції принципу «втягнутої руки» під час здійснення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням відповідно до статті 39 цього ПКУ та/або для визначення рівня звичайних цін у випадках, визначених цим Кодексом. Також, якщо платник податків, з метою встановлення відповідності умов контрольованої операції принципу «втягнутої руки», використав джерела інформації, передбачені ст. 39.5.3.1 ПКУ, контролюючий орган використовує ті самі джерела інформації, якщо не доведено, що інші джерела інформації дають можливість отримати вищий рівень зіставності комерційних та фінансових умов операцій. При цьому, податковий орган не має права використовувати інформацію, яка не є загальнодоступною (зокрема інформацію, доступ до якої наявний тільки у органів державної влади), за виключенням отримання ним податкової інформації під час проведення перевірки з питань дотримання платником податків принципу «втягнутої руки».

Враховуючи вищевикладене у сукупності, слід зазначити, що встановлення податків законом має важливе практичне значення, яке зумовлено тим, що податкове право, як відомо, хоч і не регулює відносин власності – його предметом є перерозподільні суспільні відносини у сфері публічних фінансів, – проте ці суспільні відносини

безпосередньо пов'язані з відносинами власності, а тому є особливо чутливими, резонансними в суспільстві. Варто пам'ятати, що будь які дії повинні виконуватись на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, з використанням повноважень з метою, з якою ці повноваження надано, обґрунтовано, добросовісно, розсудливо, з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації, пропорційно та своєчасно.

Чалабієва Маріям Рзаївна

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ORCID: 0000-0002-4126-0138*

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ПРАВ У ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сьогодні Інтернет мережа є сучасним інструментом реалізації прав і свобод людини й громадянина, зокрема, завдяки комунікації державних структур з населенням в межах концепції «Держава у смартфоні». Тому природно, що втілення цифрових прав у інноваційному суспільстві потребує особливих конституційних гарантій.

Хоча дефініція «цифрові права» вже давно широко використовується на Заході, та передбачає собою особливості реалізації прав людини в Інтернеті, в Україні, на жаль, цей термін є новим та потребує ретельного дослідження.

Ключові слова: цифрові права, права людини, діджиталізація, «державна у смартфоні», застосунок «Дія».

Chalabiieva Mariim

*PhD, Research Officer of Scientific Research Institute of State Building and Local Government of National Academy of Law Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0002-4126-0138*

ESTABLISHMENT OF CONSTITUTIONAL DIGITAL RIGHTS IN THE INNOVATIVE SOCIETY

Today, the Internet is a modern tool for the realization of human and civil rights and freedoms, in particular, through the communication of government agencies with the population within the concept of “State in a smartphone.” Therefore, it is natural that the implementation of digital rights in an innovative society requires special constitutional guarantees.

Although the definition of “digital rights” has long been widely used in the West, and implies the peculiarities of the implementation of human rights on the Internet, in Ukraine, unfortunately, this term is new and needs careful study.

Key words: digital rights, human rights, digitalization, «State in a smartphone», application «Dii» («Action»).

Наукова спільнота схильна виокремлювати цифрові права в окрему групу прав, яка включає у себе право на доступ до мережі Інтернет, свободу вираження поглядів, приватність, захист персональних даних та безпека онлайн.

Попри високу дискусійність питання, ми спираємося на бачення цифрових прав як елементу внутрішнього відгалуження загальної системи прав й свобод людини і громадянина. Саме перенесення площини реалізації фундаментальних прав в онлайн вимір, не заважає гарантувати їх органами конституційної юрисдикції вже сьогодні. Тобто, поряд із вже звичними офлайн правами людини (які також можуть реалізовуватися у медіа-просторі), виникають специфічні цифрові права, які ймовірно виключно у мережі Інтернет. Крім того, влада підтримує політику діджиталізації, пропонуючи інновацію у формі концепції «Держава у смартфоні», що стає додатковим інструментом реалізації цифрових прав людини і громадянина.

Так, до першої групи «звичних» прав людини ми можемо віднести:

– право на інформацію – кожен має право вільно висловлювати-ся свої погляди, шукати, отримувати та поширювати інформацію, у тому числі, онлайн; так, Єдиний державний веб-портал відкритих даних [1] – представляє собою майданчик для розміщення органами влади інформації, яка підлягає оприлюдненню;

– право на охорону здоров'я – діджиталізація охопила усі сфери життя населення; наприклад, ініційовані державою системи «eHealth» (eZdorovya) [2] та портал «Helsi.Me» [3] надають можливість обрати лікаря, записатися на прийом та отримати медичну інформацію лише за допомогою гаджетів та Інтернет з'єднання;

– право на освіту – мережа містить значні об'єми освітньої інформації, зокрема, державна платформа «Дія. Цифрова освіта» [4] включає численні освітні серіали з медіа-грамотності;

– право на працю – пандемія витягнула на новий рівень поняття дистанційної роботи та фрілансу. Наразі, право на працю повноцінно реалізується за допомогою Інтернет-сервісів: від пошуку вакансії до безпосереднього виконання робочих завдань. У свою чергу, державна платформа «Дія. Бізнес» [5] надає консультації підприємцям;

– право на судовий захист – забезпечується платформою «Електронний суд» [6], яка забезпечує документообіг між учасниками судового процесу, судами та третіми особами, що беруть участь у судовому процесі;

– право на сім'ю – цікаве спостереження, але Інтернет-спілкування сприяє побудові гармонійного суспільства, більш ніж третина знайомств відбуваються саме у мережі. Крім того, сервіс «єМалятко» [7] гарантує отримання більш ніж 10 державних послуг, опосередковано реалізуючи принцип охорони сім'ї та батьківства;

– право на безпечне навколишнє середовище – наразі за допомогою Інтернет засобів, особи можуть подати декларацію про відходи, отримати дозвіл на водокористування, підтримуючи екологічну рівновагу України.

Окремо слід підкреслити, можливість соціальних мереж виконувати функцію засобу реалізації цифрових прав людини. Широка тематична різноманітність та масштаб впливу цього інструменту на свідомість суспільства надає подібну практичну варіативність. Детально цю тему ми висвітлили в окремому дослідженні [8].

Друга група «специфічних» цифрових прав, які припустимі виявляються у мережі:

– право на доступ до Інтернету – кожен має право на рівний доступ до безпечної мережі. Важливо притримуватися принципів ін-

клюдивності, безпеки, високої якості. Міністерство цифрової трансформації пообіцяло до 2024 року підключити 95% території України до високошвидкісного Інтернету. Офіційно на міжнародному рівні, право на доступ до інтернету не визнано, як «право людини», але Рада з прав людини ООН засуджує дії країн, які дозволяють обмежувати доступ до мережі;

– право на вільне вираження поглядів – хоча це право успішно реалізується офлайн, його онлайн інтерпретація містить власні особливості. Так, держава не має права створювати перешкоди особі, які шукає інформацію онлайн, а іноді – повинна сприяти таким пошукам, наприклад, відповідаючи на інформаційні запити громадян. Крім того, особа має право поширювати будь-яку інформацію, окрім тієї, що порушує права і свободи інших людей чи є незаконною. Особливість вираження обумовлена здатністю особи залишитися анонімною онлайн;

– право на захист персональних даних – передбачає збирання та обробку даних виключно за згодою осіб (або з інших законних підстав);

– право на персональну безпеку – складається з державного механізму захисту від злочинних дій у мережі (кібербезпеки) та популяризацію безпечних платформ та ресурсів, моделей поведінки (основи кібергігієни);

– право на цифрові демократичні інструменти – громадяни мають право вільно об'єднуватися у соціальні групи та асоціації, користуватися електронними сервісами та веб-сайтами, задовольняючи навіть власні політичні інтереси.

Цікаво, що концепція інноваційного розвитку обумовлена домінуючим способом суспільного цифрового оновлення. Так, процес діджиталізації соціальних відносин природно провокує появу цифрових прав людини і громадянина. Якщо держава здійснить конституційно-правову модернізацію з урахуванням світових тенденцій цифрової трансформації, це автоматично спровокує позитивні перспективи нормативного врегулювання усієї медіа-сфери. Розвиток конституційного права України має бути у векторі пропагування мережевих форм взаємодії, контролюючих технологій та побудови системи цифрових прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. Офіційний веб-сайт. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення: 07.06.2021).
2. «eHealth» (eZdorovya). Офіційний веб-сайт. URL: <https://ehealth.gov.ua/> (дата звернення : 07.06.2021).
3. «Helsi. Me». Офіційний веб-сайт. URL: <https://helsi.me/about> (дата звернення : 07.06.2021).
4. «Дія. Цифрова освіта». Офіційний веб-сайт. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/> (дата звернення : 07.06.2021).
5. «Дія. Бізнес». Офіційний веб-сайт. URL: <https://business.diiia.gov.ua/> (дата звернення: 07.06.2021).
6. «Електронний суд». Офіційний веб-сайт. URL: <https://id.court.gov.ua> (дата звернення : 07.16.2021).
7. «eMaliatko». Офіційний веб-сайт. URL: <https://diiia.gov.ua/life-situations/yemalyatko> (дата звернення : 07.16.2021).
8. Чалабієва М. Р. Соціальні мережі як засіб реалізації прав людини в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică (Национальный юридический журнал: теория и практика)*. 2019. № 3 (37). С. 46–49.

REFERENCES

1. Yedynyi derzhavnyi veb-portal vidkrytykh danykh. Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://data.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. «eHealth» (eZdorovya). Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://ehealth.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. «Helsi. Me». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://helsi.me/about> [in Ukrainian].
4. «Diiia. Tsyfrova osvita». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. «Diiia. Biznes». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://business.diiia.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. «Elektronnyi sud». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://id.court.gov.ua> [in Ukrainian].
7. «eMaliatko». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://diiia.gov.ua/life-situations/yemalyatko> [in Ukrainian].
8. Chalabiieva M. R. (2019). Sotsialni merezhi yak zasib realizatsii prav liudyny v Ukraini. *Jurnalul juridic national: teorie și practică (Natsionalnyy yuridicheskiy zhurnal: teoriya i praktika – National legal journal: theory and practice)*, 3 (37), 46–49 [in Ukrainian].

Ченцова Оксана Борисівна
здобувач Університету митної справи та фінансів
ORCID: 0000-0002-5005-3501

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Проведено узагальнення економічної сутності та особливостей забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Встановлено передумови формування конкурентоспроможності підприємства на продуктовому, процесно-технологічному, ринковому рівнях. Доведено, що конкурентоспроможність бізнес-процесів підприємства стає відбиттям наявності складного комплексу відносних переваг над суперниками-конкурентами у сфері реалізації ключових факторів конкуренції та можливостей досягнення на процесному рівні певних однорідних цілей конкурентного суперництва (економічних, фінансових, ринкових тощо).

Ключові слова: конкурентоспроможність, бізнес-процес, конкурентні переваги, стратегія конкурентоспроможності.

Chentsova Oksana
applicant of University of Customs and Finance
ORCID: 0000-0002-5005-3501

STRATEGY FOR THE ENTERPRISE'S BUSINESS PROCESSES COMPETITIVENESS ACHIEVING

Generalization of the competitiveness economic essence and features for ensuring the enterprise's business processes competitiveness have been carried out. Prerequisites for the enterprise's competitiveness at the product, process, market, and technological levels have been established. The enterprise's business processes competitiveness has been presented as a reflection of the current complex of relative advantages over competitors in the field of crucial competition factors implementation and in the area of achieving the specific homogeneous goals of competition (economic, financial, market, etc.) at the process level.

Key words: competitiveness, business process, competitive advantages, competitiveness strategy.

Конкурентоспроможність підприємства (КСП) відповідно до вимог системного підходу складається з комплексу безупинно взаємодіючих факторів (внутрішнього та зовнішнього походження) і характеризує ступінь реалізації потенційних можливостей підприємства по придбанню й утриманню протягом досить тривалого періоду часу низки конкурентних переваг. Конкурентоспроможність є специфічною властивістю виробничо-економічних систем (таких як підприємство), що відбиває спроможність бізнес-процесів, що здійснюються на підприємстві, до зміни напрямку розвитку (руху) або наміченого режиму функціонування у процесі адаптації до впливу зовнішнього середовища з метою збереження, трансформації або створення нових конкурентних переваг. Таким чином, конкурентоспроможність підприємства є окремою системною категорією, яка відбиває ступінь реалізації цілей підприємства в процесі його взаємодії з факторами зовнішнього оточення. За такий підхід увага дослідників має зосереджуватися на вивченні передумов і можливостей адаптації підприємства до безупинних змін зовнішнього оточення (в максимально стислий термін і найбільш раціональним образом), а також забезпечення належного рівня здібностей щодо підтримки та розвитку вже наявних, а також створення нових конкурентних переваг. Конкурентоспроможність при цьому виступає не тільки як результат, але і як процес, що може бути описаний відповідними кількісними параметрами і являє собою системну категорію.

Вивченню питань забезпечення конкурентоспроможності підприємства присвячено широке коло робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як Бхаргава М. [5], Длігач А [1], Ілляшенко С. [2], Пономаренко В. [3], Райко Д. [4], Рамасвами С. [5], Стривастава Р. [5], Тридід О. [9], Фріман К. та ін. Слід, проте, вказати, що при розгляді стратегічних аспектів забезпечення конкурентоспроможності бізнес-процесів підприємства серед дослідників наявними є суперечності та неузгодженість точок зору.

Різноманіття джерел походження та видів конкурентних переваг, які є основою для формування конкурентоспроможності, а та-

кож складність вимог щодо забезпечення КСП в сучасних умовах ринкових відносин обумовлюють існування великої кількості різних теоретичних підходів щодо визначення сутності цієї категорії. Узгалянення та систематизація наведених визначень змісту конкурентоспроможності підприємства дозволяє визначити три основні існуючі серед дослідників підходи щодо вирішення цієї наукової проблеми, а саме: конкурентний, за яким рівень конкурентоспроможності підприємства обумовлюється силою його позицій та дієвістю вживаних заходів в ході здійснення рефлексивного суперництва з іншими учасниками ринку; товарно-продуктовий, згідно до якого конкурентоспроможність підприємства тісно пов'язана та є прямою похідною від рівня конкурентоспроможності продукції та послуг, які виробляються для задоволення ринкових потреб; результативний, відповідно до якого конкурентоспроможність є підсумковою порівняльною ознакою підприємства, яка відбиває різницю між рівнем ефективності використання на ньому всіх видів ресурсів у порівнянні з аналогічними показниками інших підприємств певної однорідної групи.

Проте за думкою автора, в першому випадку (згідно до першого підходу) зміст категорії «конкурентоспроможність» невиправдано звужується, оскільки опікуючись переважно рефлексивно-поведінковими аспектами здійснення ринкової конкуренції, дослідники відносно мало уваги приділяють вивченню наслідків та результатів суперництва, тобто вигодам та втратам самих учасників, а також суспільства у цілому від здійснення певних конкурентних заходів (які далеко не у кожному випадку – особливо при загостренні конкуренції або застосуванні не добродійних дій – будуть мати позитивний або корисний ефект). Тільки конкурентоспроможність товару теж не може вважатися достатньою умовою конкурентоспроможності підприємства. Так, у деяких випадках товар може бути конкурентоспроможним при його реалізації за демпінговими цінами, що не компенсує витрат на виробництво й збут – але при цьому товар буде здобуватися покупцем, а, отже, в певній мірі може вважатися конкурентоспроможним. У той же час тривале використання демпінгових цін буде підривати економіку виробника й в остаточному підсумку може призвести навіть до його банкрутства.

Тому більш доцільним є використання третього підходу щодо визначення сутності категорії конкурентоспроможності, відповідно до якого забезпечення високого рівня КСП є обов'язковою умовою сталого розвитку підприємства, гнучкого та швидкого пристосування його внутрішнього середовища до змін ринкового оточення, досягнення тривалого успіху у конкурентному співробітництві. Конкурентоспроможність бізнес-процесів підприємства стає відбиттям наявності у нього складного комплексу відносних переваг над суперниками-конкурентами (реальними або навіть потенційними) у сфері реалізації ключових факторів конкуренції та можливостей досягнення певних однорідних цілей конкурентного суперництва (економічних, фінансових, ринкових тощо).

Процес формування конкурентних переваг зокрема та конкурентоспроможності підприємства у цілому має комплексний стратегічний характер, є відбиттям стратегічних цілей підприємства, а також можливостей і загроз, що існують у його зовнішньому оточенні. Дослідження природи походження конкурентних переваг та конкурентоспроможності бізнес-процесів підприємства дозволило встановити, що формування конкурентних переваг підприємства відбувається на трьох основних рівнях: на продуктовому рівні (конкурентоспроможність окремих видів продукції, що виробляється, і товарного асортименту підприємства в цілому у порівнянні із кращими світовими аналогами); на рівні виробничо-технологічної основи підприємства (порівняна ефективність та інтенсивність використання виробничих ресурсів, виробничий потенціал підприємства у цілому, а також вплив підприємства на безпеку життєдіяльності та добробут людства); на ринковому рівні (сталість ринкової позиції підприємства та привабливість ринкового оточення в цілому, у т.ч. – з урахуванням національної конкурентоспроможності країни, де підприємство розташоване).

Слід, проте, зазначити, що в системі стратегій забезпечення конкурентних переваг на рівні бізнес-процесів складний характер формування конкурентоспроможності підприємства до цього часу також не отримав належного втілення. Звичайно такого роду конкурентні стратегії розглядаються як певні аналоги стратегій, розрахованих на забезпечення конкурентних переваг в межах певного цільового ринку.

У будь-якому випадку, в ході розробки ефективної конкурентної стратегії для бізнес-процесів підприємства необхідним є посилення уваги як щодо конкурентів, так і відносно існуючих і потенційних споживачів. Для виробника виняткове значення набуває аналітична робота у цій сфері, а саме роботи, пов'язані із здійсненням таких операцій – аналіз конкурентів, визначення ключових чинників конкурентоспроможності, обґрунтування конкурентних стратегій, які забезпечують ефективне позиціонування підприємства стосовно конкурентів і дають максимально можливу конкурентну перевагу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Длігач А. О. Стратегічне маркетингове управління в умовах глобалізації економічних інтересів стейкхолдерів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 22. С. 25-29.
2. Ілляшенко С. М. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / За ред. С. М. Ілляшенка. Суми: Папірус. 2010. 621 с.
3. Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК». 2003. 323 с.
4. Райко Д. В. Стратегічне управління розвитком маркетингової діяльності: методологія та організація: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК». 2008. 632 с.
5. Ramaswami S. Strivastava R., Bhargava M. Market-based capabilities and financial performance of firms: insight into marketing's contribution to firm value. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 2009. Vol. 37. Pp. 97–116.

REFERENCES

1. Dlihach A. O. (2010). Stratehichne marketynhove upravlinnya v umovakh hlobalizatsiyi ekonomichnykh interesiv steykholderiv. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 22, 25-29 [in Ukrainian].
2. Ilyashenko S. M. (2010). Marketynh. Menedzhment. Innovatsiyi. S. M. Ilyashenko (Ed.). Sumy: Papirus [in Ukrainian].
3. Ponomarenko V. S., Trydid O. M., Kyzym M. O. (2003). Stratehiya rozvytku pidpryyemstva v umovakh kryzy. Kharkiv: VD «INZHEK» [in Ukrainian].
4. Rayko D. V. (2008). Stratehichne upravlinnya rozvytkom marketynhovoyi diyal'nosti: metodolohiya ta orhanizatsiya. KH.: VD "INZHEK" [in Ukrainian].
5. Ramaswami S. Strivastava R., Bhargava M. (2009) Market-based capabilities and financial performance of firms: insight into marketing's contribution to firm value. *Journal of the Academy of Marketing Science*. Vol. 37, 97–116 [in English].

II. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Болотна Оксана Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

ORCID: 0000-0002-0585-0819

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГУ У СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Наукова робота присвячена дослідженню маркетингу у сфері послуг. Автор проаналізував проблеми ринку на рівні держави та мікрорівні вищих навчальних закладів. Надані рекомендації щодо більш глибокого сприяння роботи маркетингових служб вищих навчальних закладів, щодо аналізувати потреб споживачів та підвищення конкурентоспроможності організації, однак при цьому необхідно враховувати роль держави, яка встановлює переліки професій і спеціальностей, за якими ведеться освіта та формує базовий асортимент освітніх послуг.

Ключові слова: маркетинг, освітні послуги, держава.

Bolotna Oksana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Marketing, Management and Entrepreneurship

of V. N. Karazin Kharkiv National University

ORCID: 0000-0002-0585-0819

FEATURES OF MARKETING IN THE FIELD OF EDUCATIONAL SERVICES

Scientific work is devoted to the study of marketing in the field of services. The author analyzed the market problems at the state and micro levels of higher

education. Recommendations are given to better promote the marketing services of higher education institutions, to analyze consumer needs and increase the competitiveness of the organization, but it is necessary to take into account the role of the state, which establishes lists of professions and specialties for education and forms a basic range of educational services.

Key words: marketing, educational services, state.

Формування багатоукладної освітньої системи і становлення ринку освітніх послуг поставили перед навчальними закладами країни цілий ряд проблем, що мають як теоретичне, так і організаційно-методичне значення і пов'язаних з необхідністю адаптації до жорстких конкурентних умов. Зокрема це стосується діяльності вищих навчальних закладів. Особливості управління вищою школою виражаються в необхідності:

- вирішення проблем освіти на рівні державної політики;
- реалізації принципів системності та ефективності в управлінні освітою на всіх рівнях;
- перегляду ролі і функцій держави в організації управління освітньою інфраструктурою в регіонах;
- залучення до вирішення проблем відтворення кваліфікованої робочої сили різних соціальних інститутів;
- зміни співвідношення ролей викладачів і учнів в організації освітнього процесу [1].

Необхідність дослідження сучасних підходів до формування конкурентних стратегій освітніх установ і вдосконалення організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах, виявлення і систематизація основних проблем зазначених механізмів на рівні регіону, а також розробка заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності вищої школи, зумовили актуальність дослідження проблеми маркетингу освітніх послуг.

Освіта сьогодні є однією з найбільш динамічною сферою економіки. Маркетинг освітніх послуг - це наука, що вивчає ринок платних освітніх послуг; діяльність по їх розподілу і просуванню; філософія освітнього бізнесу. Застосування маркетингу дає можливість кожному освітньому установі відстежувати ситуацію на ринку праці і відповідно до неї коригувати обсяг і якість освітніх послуг. Розвиток

маркетингу цієї ніші в наші дні особливо важливий, оскільки інтелектуальний потенціал стає вирішальним фактором збільшення національного багатства суспільства. Так, економічно розвинуті країни світу в наш час, дякуючи функціонуванню сучасної системи освіти, отримують до 40% приросту валового національного продукту [5].

Безліч освітніх установ, що існують сьогодні, пропонують різні варіанти реалізації освітніх послуг, обумовлюють формування конкурентного ринку освітніх послуг. Залежно від асортименту освітніх послуг, від особливостей і специфіки їх надання, а також від можливостей і потреб світового співтовариства формується попит на певну систему професійної освіти.

Механізмом, за допомогою якого освітні установи реагують на зовнішні впливи середовища, адаптують свої внутрішні можливості до вимог суб'єктів ринку, є маркетинг, який дозволяє вивчити попит на освітні послуги, оцінити вплив різних чинників ринку праці на результати діяльності навчального закладу, виявити закономірності формування затребуваних фахівців, розробити і реалізувати маркетингову політику функціонування системи освіти.

Маркетинг освіти являє собою систему управління ринковою діяльністю освітнього закладу, спрямовану на регулювання ринкових процесів і вивчення освітнього ринку, що веде до найбільш ефективного задоволення потреб

Залежно від ступеня залучення освітніх установ в маркетинг, можна виділити три рівня використання концепції маркетингу:

- діяльність навчального закладу може бути змінена та переорієнтована на маркетинг як систему управління, що призводить не просто до створення служб маркетингу, а й до зміни всієї філософії;
- навчальні заклади використовують певні види (комплекс взаємопов'язаних методів і засобів) маркетингової діяльності (дослідження, розробка та виробництво освітніх продуктів та послуг на основі попиту та ринкових умов тощо), хоча, загалом кажучи, маркетингу не охоплює все підприємство;
- в навчальному закладі тільки ізольовано реалізуються окремі елементи маркетингу (реклама, стимулювання продажів, ціноутворення з урахуванням попиту та ін.).

Особлива роль маркетингу в сфері освіти віддається державі. Вона здійснює правовий захист суб'єктів маркетингових відносин від монополізму, а також від несумлінності в бізнесі та рекламі.

Держава встановлює переліки професій і спеціальностей, за якими ведеться освіта, формує базовий асортимент освітніх послуг. Вона проводить атестацію і державну акредитацію освітніх установ, тобто виступає гарантом якості освітніх послуг, його відповідності освітнім стандартам.

У компетенцію державних органів управління також входить інформаційне забезпечення освітніх установ. Цілком зрозуміло, що зараз в Україні немає інших суб'єктів, окрім державних органів, які б могли узяти на себе відповідальність за формування інформаційно-консультативної бази маркетингу освітніх послуг, науково-методичної та іншої підтримки виникаючих посередницьких структур, альтернативних освітніх установ, громадських організацій, орієнтованих на розвиток освіти та задоволення освітніх потреб.

Останнім часом державне фінансування в сферу освіти скоротилося; пріоритетним для ВНЗ стає навчання студентів на платній основі. Проте цього недостатньо для нормального існування і розвитку освітніх закладів. Основна проблема конкурентоспроможності - збереження високого статусу вищого навчального закладу. Державна атестація оголила безліч проблем освіти і неспроможність ряду ВНЗ. Підтвердження статусу учбового закладу – його основна проблема, яка вирішується не за допомогою платних студентів, а визначається його науковою та кадровою складовими.

Тому в сучасних умовах маркетинг освітніх послуг є перспективним напрямом роботи. За допомогою якого можна здійснювати планування і прогнозування ринку, притягати додаткові інвестиції в сферу освіти, розвивати людські ресурси і підвищувати конкурентоспроможність України в цілому, а провідним завданням маркетингової служби є аналіз потреб споживача і їх задоволення. Для цього розробляються пропозиції щодо відкриття чи розширення, або скорочення навчальних курсів, факультетів, напрямків. Це забезпечить постійний попит на освітні послуги закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров В. Т. Освітня послуга: суть та моделі якості. *Освіта і управління*. 2006. № 1. С. 156–164.
2. Иванова Т. Л. Державне регулювання конкурентоспроможності трудового потенціалу регіону. *Підвищення ефективності використання ресурсів підприємств і регіонів як чинник удосконалення і модернізації виробництва*. 2011. С. 63–75.
3. Румянцев А. П. Світовий ринок послуг: навч. посібник. К.: Центр навч. л-ри, 2006. 456 с.
4. Рябова З. В. Наукові основи маркетингового управління в освіті : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2013. 268 с.
5. Шоробура І. М. Менеджмент вищої освіти : навч. посіб. URL: http://pidruchniki.com/86515/menedzhment/menedzhment_vischoyi_osviti.

REFERENCE

1. Aleksandrov, V. (2006). Osvitnia posluha: sut ta modeli yakosti. *Osvita i upravlinnia – Education and management, 1, 156–164* [in Ukrainian].
2. Ivanova, T. L., D’omina, M. V. (2011). Derzhavne rehuliuвання konkurentospromozhnosti trudovoho potentsialu rehionu. Pidvyschennia efektyvnosti vykorystannia resursiv pidpriemstv i rehioniv iak chynnyk udoskonalennia i modernizatsii vyrobnytstva, 63–75 [in Ukrainian].
3. Rumiantsev, A. P. (2006). Svitovyy rynek posluh. Tsentr navch. l-ry, Kyiv [in Ukrainian].
4. Riabova, Z. V. (2013). Naukovi osnovy marketynhovooho upravlinnia v osviti. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
5. Shorobura, I. Menedzhment vyshhoi’ osvity. URL: http://pidruchniki.com/86515/menedzhment/menedzhment_vischoyi_osviti [in Ukrainian].

Борисов Ігор Вячеславович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID: 0000-0002-3055-013X

ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО І РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Тези присвячені проблемам вдосконалення законодавства про інтелектуальну власність як основу регулювання інноваційних правовідносин в Україні.

Ключові слова: інноваційна економіка, інноваційна діяльність, інновація, інтелектуальний капітал, інноваційна структура.

Borysov Igor

*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-3055-013X

INNOVATIVE SOCIETY AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LEGISLATION IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY

The theses are devoted to the problems of improving the legislation on intellectual property as a basis for regulating innovative legal relations in Ukraine.

Keywords: innovative economy, innovation activity, innovation, intellectual capital, innovation structure.

1. Переведення економіки України на засади моделі, що спирається на інноваційну діяльність і характеризується інноваційними цілями, інноваційними засобами їх досягнення та інноваційними результатами виробничої діяльності – нагальна потреба сьогодення.

Йдеться про перехід до економіки знань, особливістю якої є розвиток творчого та інтелектуального потенціалу людини. Основою інноваційного розвитку суспільства виступає інтелектуальний капітал як сукупність знань, досвіду, навичок, творчості, здібностей, взаємовідносин, що мають економічну цінність і використовуються у процесі виробництва та обміну з метою отримання доходу [1]. Ефективність інноваційної моделі розвитку економіки залежить від усвідомлення ролі інтелектуальної власності в суспільстві [2, с. 142].

Безумовно, не можна залишати без уваги проблеми антимонопольного законодавства, що покликане забезпечити конкурентоспроможність як на внутрішньодержавному, так і на світовому ринках господарюючих національних суб'єктів, а також інвестиційного законодавства, яке було б спроможне створити сприятливий клімат, придатний для залучення іноземного капіталу в сферу інноваційного господарювання. Це можливо шляхом застосування різноманітних інвестиційних механізмів, які зможуть забезпечувати фінансування інвестиційних процесів, наприклад, шляхом венчурного фінансування, яке може базуватися на об'єднанні капіталів в партнерства або інші форми кооперації.

При цьому слід зазначити, що інноваційну інфраструктуру України складає сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, які надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо). І хоча це не вичерпний перелік структур, але не можна не відмітити, що він повинний бути доповнений вказівкою на державу, яка і повинна створити конкретні соціально-економічні, організаційні та правові умови для запровадження ефективного механізму відтворення, розвитку й використання сучасних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Без включення держави до кола учасників інноваційних відносин вирішити зазначені питання неможливо, оскільки саме держава повинна забезпечити умови для розвитку інфраструктури розповсюдження знань (патентних організацій, дослідницьких центрів, комунікаційних зв'язків, відкритих баз даних тощо), організувати інноваційну

структуру освіти і науки, забезпечивши достатнє фінансування цих систем, а також спрямувати свої зусилля на розвиток творчого потенціалу людини. Тобто до державних заходів в цій сфері слід віднести: а) організаційне, інфраструктурне та правове забезпечення; б) фінансове забезпечення; в) кадрове забезпечення; г) інформаційне забезпечення. Оскільки інноваційна діяльність пов'язана із створенням нових технологій, управління цією діяльністю стосується також проблем управління правами на інтелектуальну власність та захисту цих прав.

2. Зупинимось на співвідношенні таких категорій як інноваційна діяльність і право інтелектуальної власності. Хоча в Україні на сьогодні діє Господарський кодекс (далі – ГКУ), а також спеціальне інноваційне законодавство, зокрема, Закон України «Про інноваційну діяльність» (далі – Закон) [3], інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, однак їх положення повною мірою не відображають специфіку регулювання інноваційних відносин. Так, норми ГКУ встановлюють загальні засади регулювання відносин в інноваційній сфері, а вказаний Закон містить спеціальні правила здійснення інноваційної діяльності. При цьому до відносин, що не врегульовані ГКУ, зокрема, це положення щодо виникнення і реалізації прав на об'єкти права інтелектуальної власності та положення щодо виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт, застосовуються положення Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) відповідно до ст. 332 ГКУ. Разом із тим вони повинні застосовуватися з урахуванням відповідних норм спеціального характеру, що містяться у ГКУ та інших законах України [4, с. 94]. Таким чином, законодавство про інтелектуальну власність – основа регулювання інноваційних правовідносин, потребує вдосконалення з урахуванням тих процесів, які відбуваються в сучасних умовах. І в першу чергу це стосується існуючого механізму легітимації прав на результати інтелектуальної діяльності, способів їх захисту та комерціалізації інноваційного продукту.

3. Рушійною силою інноваційного шляху розвитку визнаються технологічні інновації. Термін технологія (від грецького «*techne*» – мистецтво, майстерність, вміння) застосовується у різних значен-

нях: як наука про способи впливу на сировину, матеріали; як певна сукупність методів обробки, виготовлення, зміни властивостей, стану, форми певних матеріалів [5, с. 495]. Звідси зазначений термін має як вузьке, так і широке розуміння. У вузькому розумінні – це технічна інформація, яка представлена в патентах, або технічні знання, що передані в письмовій формі, у широкому – набір усіх навичок, знань і процедур, які необхідні для створення та використання благ. В літературі виділяють декілька варіантів технології: *технологія*, яка юридично оформлена у формі патенту або торговельної марки; *технологія* у формі, яка не підлягає патентному захисту або не запатентовані «ноу-хау»; *технологія*, яка втілена у кваліфіковану робочу силу; *технологія*, яка втілена в матеріальних економічних благах (фізичних продуктах) [6]. Такий підхід узгоджується з законодавством, оскільки аналіз останнього засвідчує, що цим терміном охоплюються і результати інтелектуальної діяльності, і сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень щодо порядку і послідовності виконання операцій процесу виробництва та реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг. Так, відповідно до ст. 1 Закону під інновацією розуміють не тільки новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, а й продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Аналіз практики створення і впровадження технологічних інновацій (далі – технологія) як в Україні, так і в розвинутих країнах світу, дозволяє погодитись з тим, що цей процес постійно модифікується. Якщо у XX столітті саме технології, які розроблялись і впроваджувались на одному виробництві (звідси і отримали назву «закритих технологій»), давали можливість таким господарюючим суб'єктам отримувати прибуток, то у XXI столітті – епоху «відкритих технологій», одночасна розробка і впровадження інновацій на одному виробництві стають неефективними з погляду на дуже великі витрати, які з цим пов'язані, а також ризиком отримання негативного результату. Тому практика в якості вирішення цієї проблеми пропонує застосування інновацій, які існують за межами конкретного господарюючого суб'єкта; техно-

логічне співробітництво шляхом об'єднання зусиль таких суб'єктів в інноваційному розвитку.

4. Комерціалізацією інноваційного продукту в наукових організаціях займаються спеціальні структури – Центри трансферу технологій (далі – ЦТТ), які здійснюють супровід науково-технічної розробки на всіх етапах її реалізації. Ці структури можуть надавати такі послуги: відбір і експертизу інноваційних проектів, що мають комерційний потенціал; технологічний і патентний аудит інноваційних розробок; розробку механізмів правової охорони та управління інтелектуальною власністю; підготовку ліцензійних угод, контрактів, договорів про управління інтелектуальною власністю, про науково-технічну і виробничу співдружність.

Світова практика функціонування ЦТТ свідчить, що головна особливість цих структур – створення інноваційного ланцюжка, який дозволяє провести інноваційний проект від ідеї до її втілення. На етапі ідеї – це попередня оцінка затребуваності даної технології на ринку, перевірка можливостей захисту прав інтелектуальної власності. По закінченні досліджень – докладний маркетинговий аналіз, включаючи пошук потенційних покупців. У разі визнання розробки перспективною, ключовий момент – складання патентної заявки і отримання патенту. Наступний етап – рішення про форму трансферу: видача ліцензії, створення дочірньої компанії або спільного підприємства, продаж патенту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чухно А. А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку. *Економіка України*. 2002. № 11. С. 48–55.
2. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія / за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків: Право, 2015. 450 с.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.
4. Інвестиційне право: підручник / за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя. Харків: Право, 2015. 512 с.
5. Словарь иностранных слов. 13-е издание, стереотип. Москва: Русский язык, 1986. 608 с.

6. Авраменко Е. С. Международный трансферт управленческих технологий и глобализация мировой экономики. *Известия Уральского государственного университета*. 2004. № 29. С. 22–30.

REFERENCES

1. Chukhno A. A. (2002). Intelektualnyi kapital: sutnist formy i zakonmirnosti rozvytku. *Ekonomika Ukrainy - Ukraine economy*, 11, 48–55 [in Ukrainian].

2. Kontseptualni zasady stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini. (2015). Yu. Ye. Atamanova, H. P. Klimova (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 r. № 40-IV. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 36, art. 266 [in Ukrainian].

4. Investytsiine pravo. (2015). Yu. M. Zhornokuii (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

5. Slovar inostrannykh slov. (1986). Moskva: Russkiy yazyk [in Russian].

6. Avramenko E. S. (2004). Mezhdunarodnyy transfert upravlencheskikh tekhnologiy i globalizatsiya mirovoy ekonomiki. *Izvestiya Uralskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Ural State University*, 29, 22–30 [in Russian].

Васильєв Станіслав Валерійович

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-1470-4426

ВИЗНАЧЕННЯ УМОВ ДОГОВОРУ ПРО ПРОВЕДЕННЯ КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ ІННОВАЦІЙНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Наукове дослідження присвячено правовому регулюванню умов цивільно-правових договорів про проведення клінічних випробувань інноваційних лікарських засобів. Досліджені норми законодавчих актів, які

встановлюють правові засади створення нових лікарських засобів. Вивчені праці науковців у сфері права, які досліджували інноваційну діяльність фармацевтичних підприємств. Запропоновано визначення договору про проведення клінічних випробувань інноваційних лікарських засобів.

Ключові слова: лікарські засоби, інноваційна діяльність, клінічні випробування.

Vasyliiev Stanislav

PhD, Associate Professor, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0002-1470-4426

DETERMINATION OF THE AGREEMENT TERMS ON CONDUCTING INNOVATIVE MEDICINES CLINICAL TRIALS

The research is devoted to the legal regulation of the civil law agreements terms on innovative medicines clinical trials. The norms of legislative acts that establish the legal basis for the creation of new medicinal products have been studied. The works of scientists in the field of law who studied the innovative activities of pharmaceutical companies are studied. The definition of the agreement on conducting clinical trials of innovative medicines is offered.

Keywords: medicines, innovative activity, clinical trials.

Створення інноваційних лікарських засобів може суттєво підвищити конкурентоздатність фармацевтичної галузі економіки України. Обов'язковою умовою реєстрації інноваційного лікарського засобу є проведення його клінічних випробувань. Проведення таких випробувань повинно мати належне правове регулювання. Саме тому вивчення особливостей укладення договору про проведення клінічних випробувань лікарських засобів відзначається актуальністю.

Законодавство України про обіг лікарських засобів передбачає проведення доклінічних і клінічних випробувань інноваційного лікарського засобу перед його реєстрацією. Відповідно до ст. 7 і ст. 8 Закону України «Про лікарські засоби» клінічні випробування лікар-

ських засобів проводяться з метою встановлення або підтвердження ефективності та нешкідливості лікарського засобу. Обов'язковою умовою проведення таких випробувань є участь повнолітньої дієздатної особи – пацієнта (добровольця). Доброволець може взяти участь у випробуваннях у разі наявності його письмової згоди [3]. Звернемо увагу, що ключовою відмінністю клінічних і доклінічних випробувань є участь у клінічних дослідженнях лікарського засобу громадянина, який погоджується приймати інноваційні ліки для лікування наявної у нього хвороби.

Домовленість розробника лікарських засобів і закладу охорони здоров'я про проведення клінічних випробувань лікарського засобу повинна бути закріплена у належній правовій формі. Господарські відносини між юридичними особами оформлюються за допомогою укладення договору. Цивільний та Господарський кодекси України не містять визначення договору про проведення клінічних випробувань лікарського засобу. Але варто пам'ятати, що відповідно до ч. 1 ст. 6 ЦК України сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства [5]. Спробуємо проаналізувати ті цивільні договори, умови яких можуть передбачати проведення клінічних випробувань лікарського засобу.

Згідно із ч. 1 ст. 892 ЦК України за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її [5]. Створення інноваційного лікарського засобу в результаті наукових досліджень і вивчення його властивостей цілком відповідає змісту договору, передбаченому у ст. 892 ЦК України.

Водночас, під час клінічних досліджень лікарського засобу надається лікування добровольцю, який страждає певним захворюванням. Як передбачено у ч. 1 ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в про-

цесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [5]. Надання пацієнтові медичних послуг під час клінічних випробувань інноваційного лікарського засобу цілком відповідає змісту договору про надання послуг.

Отже, договір про проведення клінічних випробувань лікарського засобу є змішаним договором, який поєднує надання медичних послуг і виконання науково-дослідних робіт. Можливість укладення подібних договорів передбачена у ч. 2 ст. 628 ЦК України.

І. С. Вороніна зазначає, що договір для проведення клінічного випробування лікарського засобу для застосування людиною є двостороннім, консенсуальним і оплатним. За своєю правовою природою даний договір є змішаним, оскільки поєднує норми договорів про проведення дослідно-конструкторських робіт і договору про надання послуг. Даний договір укладається між спонсором, яким може бути фармацевтичне підприємство або комерційна дослідницька організація, з одного боку, та закладом охорони здоров'я, в якому будуть відбуватися клінічні випробування лікарського засобу [1, с. 55]. Відзначимо, що досліджуючи правову характеристику договору на проведення клінічних випробувань лікарських засобів, І. С. Вороніна не спробувала надати визначення цьому договору.

Проблеми укладення і виконання договорів про проведення клінічних випробувань лікарських засобів досліджував І. Б. Утехін. Даний науковець наголошував, що предмет цього договору є складним. Послуга не може бути окремим предметом, а лише спільно з науково-дослідною роботою. Дію принципу «свободи договору» обмежено інтересом добровольця-пацієнта, який повинен бути одною зі сторін Договору. Етичний елемент договору на проведення клінічних досліджень є логічним віддзеркаленням суті таких відносин, оскільки клінічне дослідження є дослідженням на організмі людини [4, с. 248]. Таким чином, вказаний дослідник пропонує вважати даний договір трьохстороннім. Адже в ньому повинні брати участь не тільки спонсор та заклад охорони здоров'я, але також і пацієнт, який погодився взяти участь у клінічних дослідженнях лікарського засобу.

Д. А. Лур'є звертає увагу на те, що в договорі про проведення клінічних випробувань лікарського засобу повинні передбачатися умови надання фінансових виплат досліджуваним за участь у клінічних випробуваннях лікарського засобу. Розмір належних виплат повинен стати обов'язковою умовою такого договору [2, с. 192]. Це суттєве зауваження дозволяє встановити зміст договірних відносин та перелік учасників досліджуваного договору.

Під час визначення сутності та умов договору про проведення клінічних випробувань лікарського засобу необхідно виходити із того, що його умови повинні регулювати відносини між декількома суб'єктами. По-перше, між розробником лікарського засобу та закладом охорони здоров'я. По-друге, між закладом охорони здоров'я, спонсором випробувань та пацієнтом-добровольцем. Вважаємо, що з кожним добровольцем представник розробника медичного препарату та представник адміністрації закладу охорони повинні провести відповідні переговори та укласти договір про участь у клінічних випробуваннях лікарського засобу.

Враховуючи відсутність визначення цього договору як в законодавчих актах, так і в наукових працях, спробуємо запропонувати власне визначення: «Договір про проведення клінічних випробувань лікарського засобу – це договір між розробником ліків (замовником), закладом охорони здоров'я і громадянином-добровольцем, за умовами якого заклад охорони здоров'я зобов'язується організувати за плату проведення клінічних досліджень лікарського засобу, розробленого замовником, а громадянин-доброволець на ризиковій та платній основі отримує медичні послуги з лікування наявної у нього хвороби незареєстрованим інноваційним лікарським засобом, ефективність якого не підтверджена». Дану норму варто закріпити у Законі України «Про лікарські засоби» та Цивільному кодексі України.

Суттєвими умовами договору про проведення клінічних випробувань лікарського засобу повинні бути: характеристика інноваційного лікарського засобу, розмір плати закладу охорони здоров'я за організацію клінічних випробувань, розмір плати пацієнту-добровольцю за участь у клінічних дослідженнях, строк проведення клі-

нічних випробувань лікарського засобу. Договір підлягатиме укладенню в письмовій формі відповідно до вимог ст. 208 ЦК України.

Подальші наукові дослідження можуть бути присвячені пропозиціям щодо визначення умов договору про проведення клінічних випробувань лікарського засобу. Можна також запропонувати ідею розробки окремого Закону України «Про організаційно-правові засади проведення клінічних досліджень лікарських засобів в Україні». Норми цього законодавчого акту могли б регулювати і договірні відносини між учасниками клінічних випробувань, і захист прав добровольців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна І. С. Характеристика договору на проведення клінічного випробування лікарського засобу для застосування людиною. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. Частина 3. С. 50–55.

2. Лур'є Д. А. Правове регулювання надання фінансових виплат досліджуваним за участь у клінічних випробуваннях. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3. С. 182–192.

3. Про лікарські засоби : Закон України від 04 квітня 1996 року № 123/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96> (дата звернення: 31 травня 2021 року).

4. Утехін І. Б. Договір на проведення клінічних випробувань лікарських засобів: питання належної кваліфікації. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2020. Випуск 3 (91). С. 239–249.

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 31 травня 2021 року).

REFERENCES

1. Voronina I. S. (2015). Kharakterystyka dohovoru na provedennia klinichnoho vyprobuvannia likarskoho zasobu dlia zastosuvannia liudynoiu. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 6-2, ch. 3, 50–55 [in Ukrainian].

2. Lurie D. A. (2017). Pravove rehuliuвання nadannia finansovykh vyplat doslidzhuvanyim za uchast u klinichnykh vyprobuvanniakh. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3, 182–192 [in Ukrainian].

3. Pro likarski zasoby : Zakon Ukrainy vid 04 kvitnia 1996 roku № 123/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96> [in Ukrainian].

4. Utiokhin I. B. (2020). Dohovir na provedennia klinichnykh vyprobuvan likarskykh zasobiv: pytannia nalezhnoi kvalifikatsii. *Visnyk Luhanskoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Luhansk University of Internal Affairs, issue 3 (91), 239–249* [in Ukrainian].

5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (data zvernennia: 31 travnia 2021 roku) [in Ukrainian].

Колісник Анна Сергіївна

молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, Народний депутат України

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА ОПОДАТКУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Автором проаналізовано деякі аспекти правового регулювання сфери оподаткування в умовах цифрової економіки. На підставі розгляду низки актів перспективного законодавства України наголошено на необхідності регламентації дієвих правових режимів оподаткування в цифровій економіці. Констатовано наявність дискусійних аспектів у підходах до регламентації Дія Сіті та Е-резиденства.

Ключові слова: цифровізація, цифрова економіка, оподаткування, Дія Сіті, Е-резиденство.

Kolisnyk Anna

Junior Researcher of the Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovate Development of NALS of Ukraine, State Deputy of Ukraine

DIGITAL ECONOMY AND TAXATION: PROBLEMS OF LEGAL REGULATION

The author analyzes some aspects of legal regulation of taxation in a digital economy. Based on the consideration of a number of acts of perspective

legislation of Ukraine, the need to regulate effective legal regimes of taxation in the digital economy is emphasized. The presence of debatable aspects in the approaches to the regulation of Diya City and E-residence was stated.

Key words: digitalization, digital economy, taxation, Diya City, E-residence.

Наразі одним з чинників світового економічного розвитку є цифрові трансформації. Активний розвиток інформаційних технологій в умовах цифрової економіки викликає необхідність побудови ефективної системи оподаткування відповідно до сучасних тенденцій. Цифрова економіка передбачає задоволення потреб людей можна задовольняти більш компетентно і ефективно, для цього необхідна наявність трьох складових: (1) інфраструктура, або забезпечення доступу до Інтернету, програмне забезпечення та телекомунікації; (2) електронний бізнес, ведення господарської діяльності за допомогою комп'ютерних мереж; (3) електронна комерція, реалізація товарів (послуг) через мережу Інтернет [5, с. 36].

В Україні, як і в інших державах світу, законодавець намагається забезпечити наявність та ефективну взаємодію всіх вказаних складових шляхом реформування існуючих підходів до правового регулювання здійснення господарської діяльності, зокрема, й сфери оподаткування. З цього приводу М. В. Карп слушно акцентує увагу на тому, що формування цифрової економіки є процесом глобальних змін у всіх сферах діяльності, особливо державного управління. Поява в економіці держав новітніх фінансових інструментів, заснованих на цифрових технологіях, вимагає вирішення цілої низки проблем в оподаткуванні. При цьому в оперативному вирішенні питань оподаткування зацікавлена не лише держава, але й платники податків [1, с. 95].

Наразі Верховною Радою України розглянуто два законопроекти, які є взаємопов'язаними, взаємодоповнюючими, і які передбачають законодавче закріплення особливого правового режиму оподаткування для резидентів Дія Сіті у галузі ІТ, строком на 15 років. Йдеться про: проєкт Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» № 4303 від 02.11.2020 року [4] та проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Украї-

ні» № 5376 від 14.04.2021 року [3], які прийнято в першому читанні. Вказана законодавча ініціатива передбачає створення особливих (відмінних від діючих) умов ведення бізнесу з метою стимулювання розвитку цифрової економіки, як одного з елементів єдиної економічної моделі України.

На підставі аналізу вищевказаних законопроектів зазначимо деякі аспекти, які, на наш погляд, є дискусійними або такими, що потребують узгодження. Згідно з нормами запропонованих законопроектів строк дії експерименту з розвитку цифрової економіки в Україні встановлюється на 15 років. У той же час у зв'язку із цим постає низка питань: (1) яким чином будуть підводитися підсумки; які критерії оцінки досягнення або недосягнення поставленої стратегічної мети будуть використовуватися; (2) які проміжні результати будуть характеризувати ефективність функціонування встановлених умов. Крім того, за такого підходу буде ліквідовано модель діяльності для фахівців у сфері ІТ через таку організаційно-правову форму як ФОП, що працює на спрощеній системі оподаткування. Законопроекти передбачають, що в умовах дії спеціального режиму Дія Сіті будуть відпрацьовані механізми (інструменти) ліквідації малої приватної ініціативи, які в соціально-економічному та суспільно-політичному сенсах стануть прийнятними для суспільства.

Також існують відповідні застереження щодо використання у термінології поняття «резидент Дія Сіті» – юридична особа, яка відповідно до цього законопроекту набула та, згідно з інформацією у реєстрі Дія Сіті, перебуває в статусі резидента Дія Сіті. Зазначимо, що поняття резиденства стосується правого зв'язку між особою і певною державою (передусім щодо місцезнаходження), що визначає їхні права та обов'язки. Відповідно до ст. 14 п. 14.1.213 ПК України, резидентами є: а) юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами; б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет; в) фізична особа – резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні. З огляду на це, вбачається більш

доцільним для позначення кола осіб, на яких має поширюватися правовий режим Дія Сіті є «суб'єкти, на яких поширюється правовий режим Дія Сіті». Таким чином, аналізовані законопроекти потребують доопрацювання для того, аби у подальшому ефективно застосувати такі правові норми.

Ще одним доволі цікавим актом перспективного законодавства є проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів» від 18 берез. 2021 р. № 5270 [2], яким передбачаються доповнення до Розділу XX Перехідних положень Податкового кодексу України Підрозділом 11 «Особливості оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів». Зупинимося на цьому більш докладно. Так, йдеться про встановлення тимчасових (до 31 грудня 2022 року) особливостей та правил оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів-підприємців. В цій ситуації постає цілком логічне питання: яким чином буде врегульовано діяльність електронних резидентів-підприємців після спливу вищевказаного строку. Це питання є принциповим з огляду на подальші процеси цифровізації економіки

Проектом закону встановлюється, що Е-резидентом-підприємцем виступає Е-резидент, який зареєстрований на підставі його заяви через систему «Е-резидент» фізичною особою – підприємцем, та обрав виключно спрощену систему оподаткування, обліку та звітності і ставку єдиного податку, встановлену для третьої групи, яка не передбачає сплату податку на додану вартість. Зазначається також, що Е-резидент-підприємець не може використовувати працю найманих осіб. Також запропоновано закріпити виключний перелік видів господарської діяльності, які Е-резидент-підприємець може здійснювати. Зокрема, йдеться про: 1) видання комп'ютерних ігор (58.21 КВЕД); 2) видання іншого програмного забезпечення (58.29 КВЕД); комп'ютерне програмування (62.01 КВЕД); 4) інша діяльність у сфері інформаційних технологій і комп'ютерних систем (62.09 КВЕД); 5) оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність (63.11 КВЕД). Вказаний підхід,

на наш погляд, є конструктивним.

Слід позитивно відзначити пропозиції законодавця встановити спеціальні правила звітування Е-резидентів-підприємців, як інструменту посиленого контролю за своєчасною та правильністю сплати ними податків. Для **Е-резидента-підприємця одночасно з реєстрацією його Е-резидентом-підприємцем в податковому органі створюється особистий електронний кабінет, через який відбувається взаємодія Е-резидента-підприємця з контролюючими органами.** Також проектом закону встановлено, що для цілей оподаткування Е-резидент-підприємець зобов'язаний в інформаційній системі «Е-резидент» в порядку та в строки, встановлені Кабінетом Міністрів України, розміщувати мовою оригіналу та українською мовою: інформацію про відкриття розрахункових рахунків в банку-резиденті України; електронні копії договорів, пов'язаних з веденням господарської діяльності такого Е-резидента-підприємця; електронні копії первинних документів, які підтверджують здійснення господарських операцій такого Е-резидента-підприємця; інформацію про транзакції щодо надходження або списання коштів з банківських рахунків таких Е-резидентів-підприємців; декларації платника єдиного податку тощо.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що запропоновані проектом закону № 5270 новації сприяють оптимізації правил оподаткування окремих суб'єктів господарської діяльності і є позитивними в умовах цифровізації економіки. У той же час темпоральні обмеження дії такого правового режиму вважаємо алогічними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулькова Е. Л., Карп М. В., Типалина М. В. Налоговые вызовы цифровой экономики. Экономика: проблемы, решения и перспективы. *Вестник университета*. 2019. № 4. С. 89–95.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів: проект Закону України № 5270 від 18.03.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71471.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: проект Закону України № 5376

від 14.04.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71663.

4. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: проект Закону № 4303 від 02.11.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298.

5. Чельшева Э. А. Проблемы и перспективы совершенствования налогового регулирования. *Научный вестник Южного института менеджмента*. 2016. № 1. С. 33–39.

REFERENCES

1. Gulkova E. L., Karp M. V., Tupalina M. V. (2019). Nalogovyie vyzovy tsifrovoy ekonomiki. *Ekonomika: problemy. resheniya i perspektivy. Vestnik universiteta – Economics: Problems, Solutions and Prospects. University Bulletin*, 4, 89–95 [in Russian].

2. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvosti opodatkuvannia pidpriemnytskoi diialnosti elektronnykh rezydentiv: projekt Zakonu Ukrainy № 5270 vid 18.03.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71471 [in Ukrainian].

3. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo stymuliuvannia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini: projekt Zakonu Ukrainy № 5376 vid 14.04.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71663 [in Ukrainian].

4. Pro stymuliuvannia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini: projekt Zakonu № 4303 vid 02.11.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298 [in Ukrainian].

5. Chelysheva E. A. (2016). Problemy i perspektivy sovershenstvovaniya nalogovogo regulirovaniya. *Nauchnyy vestnik Yuzhnogo instituta menedzhmenta – Scientific Bulletin of the Southern Institute of Management*, 1, 33–39 [in Russian].

Котенко Артем Михайлович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
доцент кафедри фінансового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОДАВАННЯ ЗВІТНОСТІ ПРО КОНТРОЛЬОВАНІ ОПЕРАЦІЇ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

У публікації розглянуто порядок подання платниками податків, які здійснюють контрольовані операції, звітної документації. Підкреслено, що обраний законодавцем підхід (щодо впровадження трирівневої звітної документації) відповідає сучасним міжнародним стандартам. Зазначено, що незважаючи на детальну законодавчу регламентацію порядку подання та форм звітності про контрольовані операції платника податків, на практиці платники податків доволі часто припускаються технічних помилок. Наголошено на необхідності розроблення дієвих механізмів захисту податкової інформації суб'єктів податкових відносин.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, податковий контроль, звітність, контрольовані операції.

Kotenko Artem

*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine, Associate Professor of the Department
of Financial Law of Yaroslav Mudryi National Law University*

SOME ISSUES OF SUBMITTING REPORTING ON CONTROLLED TAXPAYER OPERATIONS

The publication considers the procedure for submission of reporting documentation by taxpayers who carry out controlled transactions. It is emphasized that the approach chosen by the legislator (regarding the implementation of three-level reporting documentation) corresponds to modern international standards.

It is noted that despite the detailed legislative regulation of the procedure for submission and reporting forms on controlled transactions of the taxpayer, in practice, taxpayers often make technical errors. Emphasis is placed on the need to develop effective mechanisms for the protection of tax information of subjects of tax relations.

Keywords: transfer pricing, tax control, reporting, controlled transactions.

З прийняттям у 2020 році Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [3] було змінено підходи до регулювання трансфертного ціноутворення. Такі зміни передусім пов'язані із тим, що з 2017 року приєдналася до програми міжнародного розширеного співробітництва з питань імплементації Плану дій BEPS й взяла на себе зобов'язання в рамках Угоди про асоціацію з ЄС про введення цілої низки правил. Слід підкреслити, що одним з найбільш актуальних питань є контроль за трансферним ціноутворенням.

У цьому контексті важливе значення має введення тривірневої документації, що мають подавати платники податків, які здійснюють контрольовані операції, до контролюючого органу. Зокрема, крім Звіту про контрольовані операції, одночасно з яким має бути подано Повідомлення про участь у міжнародній групі компаній до 1 жовтня року (вперше за 2021 – до 01.10.2022), наступного за звітним (необхідність подання Звіту виникає при наявності у платника контрольованих операцій, а повідомлення – лише за умови участі в такій групі і наявності сукупного доходу групи, що перевищує еквівалент 50 млн євро). Зазначимо, що наразі документація з ТЦО в окремих випадках буде складатися з такої документації, як:

а) глобальна (майстер-файл) – визначає склад міжнародної групи, функціонал її учасників, товарні та грошові потоки між учасниками групи (подають протягом 90 днів з дня отримання запиту податкового органу) і супроводжується консолідованою фінансовою звітністю такої міжнародної групи. Необхідність подання виникає в разі, якщо сукупний консолідований дохід міжнародної групи компаній становить еквівалент понад 50 млн євро.

б) локал-файл – описує власне контрольовані операції, функціонально-ризиковий аналіз учасників таких операцій та містить економічний аналіз по визначенню ринкового діапазону і висновки про відповідність / невідповідність ціноутворення в контрольованих операціях принципу «витягнутої руки» (подають протягом 30 днів з дня отримання запиту податкового органу) і супроводжується фінансовою звітністю платника податків. Необхідність подання виникає при наявності у платника контрольованих операцій.

в) Звіт в розрізі країн міжнародної групи компаній, який деталізує економічний внесок і рівень податкового навантаження кожного учасника міжнародної групи компаній у всіх юрисдикціях, де присутня така група. Необхідність надання виникає в разі, якщо сукупний консолідований дохід міжнародної групи компаній перевищує еквівалент 750 млн євро. Подають материнська компанія або уповноважений платник – учасник міжнародної групи [3]. Наведений підхід відображає положення міжнародних документів щодо трирівневої документації з трансфертного ціноутворення. Це свідчить про те, що податкове законодавство України змінюється в умовах та з урахуванням сучасних міжнародних тенденцій, що є позитивним. Проте підсумкову оцінку таких змін можна буде надати трохи згодом, після практичного застосування вказаних положень.

Як ми позначили, одним із документів, що мають подавати платники податків, які здійснюють контрольовані операції, до контролюючого органу є звіт про контрольовані операції. Однак, перш ніж розглядати порядок подання звіту про контрольовані операції слід з'ясувати, які саме операції законодавець визнає контрольованими. Так, у пп. 39.2.1.1 п. 39.2 ст. 39 ПК України [2] контрольованими операціями є господарські операції платника податків, що можуть впливати на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств платника податків, а саме:

а) господарські операції, що здійснюються з пов'язаними особами – нерезидентами, в тому числі у випадках, визначених пп. 39.2.1.5 цього підпункту;

б) зовнішньоекономічні господарські операції з продажу та/або придбання товарів та/або послуг через комісіонерів-нерезидентів;

в) господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, за-реєстрованими у державах (на територіях), включених до переліку держав (територій), затвердженого Кабінетом Міністрів України відповідно до пп. 39.2.1.2 цього підпункту, або які є резидентами цих держав;

г) господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, які не сплачують податок на прибуток (корпоративний податок), у тому числі з доходів, отриманих за межами держави реєстрації таких нерезидентів, та/або не є податковими резидентами держави, в якій вони зареєстровані як юридичні особи. Якщо нерезидентом, організаційно-правова форма якого включена до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України відповідно до підпункту «г» цього підпункту, у звітному році сплачувався податок на прибуток (корпоративний податок), господарські операції платника податків з таким нерезидентом за відсутності критеріїв, визначених підпунктами «а» - «в» цього підпункту, визнаються неконтрольованими;

г) господарські операції (у тому числі внутрішньогосподарські розрахунки), що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні. Якщо нерезидентом, організаційно-правова форма якого включена до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України відповідно до підпункту «г» цього підпункту, у звітному році сплачувався податок на прибуток (корпоративний податок), господарські операції платника податків з ним за відсутності критеріїв, визначених підпунктами «а»-«в» цього підпункту, визнаються неконтрольованими.

У пп. 39.2.1.7. цієї ж статті закріплено, що господарські операції, передбачені пп. 39.2.1.1 (крім операцій, що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні) і 39.2.1.5 цього підпункту, визнаються контрольованими, якщо одночасно виконуються такі умови:

річний дохід платника податків від будь-якої діяльності, визначений за правилами бухгалтерського обліку, перевищує 150 мільйонів гривень (за вирахуванням непрямих податків) за відповідний податковий (звітний) рік;

обсяг таких господарських операцій платника податків з кожним контрагентом, визначений за правилами бухгалтерського обліку, перевищує 10 мільйонів гривень (за вирахуванням непрямих податків) за відповідний податковий (звітний) рік.

Господарські операції, що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні, визнаються контрольованими, якщо обсяг таких господарських операцій, визначений за правилами бухгалтерського обліку, перевищує 10 мільйонів гривень (за вирахуванням непрямих податків) за відповідний податковий (звітний) рік. Таким чином, законодавець встановив обов'язковість одночасного дотримання двох вартісних критеріїв для визнання господарських операцій платника податків контрольованими, зокрема: річний дохід та обсяг операцій з контрагентами.

Крім того, контрагент платника податків та господарська операція повинні відповідати будь-яким критеріям, зазначеним у ст. 39 ПКУ. Йдеться про такі критерії, як-от [2]:

- контрагент-нерезидент виступає пов'язаною особою з платником податків;
- зовнішньоекономічна господарська операція платника податків щодо реалізації/або купівлі товарів (послуг) виконувалася за участю комісіонера-нерезидента;
- контрагент-нерезидент, зареєстрований у державі, яка перебувала серед переліку держав, що відповідають критеріям, встановленим у ст. 39 ПК України, або контрагент-нерезидент виступає резидентом даних держав;
- контрагент-нерезидент зареєстрований в організаційно-правовій формі, що входить до Переліку організаційно-правових форм нерезидентів, що не сплачують податок на прибуток, у тому числі податок з доходів, отриманих за межами держави реєстрації таких нерезидентів, і не виступають податковими резидентами держави, в якій вони зареєстровані як юридичні особи;
- господарські операції (внутрішньогосподарські розрахунки), які здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом у нашій країні. Підкреслимо, що кожен з вказаних критеріїв потребує детального розгляду, оскільки нормами чинного законодавства передбачено низку новацій щодо їх регламентації.

Повертаючись до розгляду питання стосовно звітності про контрольовані операції платника податків, зазначимо, Відповідно до пп. 39.4.2 ст. 39 ПК України [2] платники податків, які у звітному році здійснювали контрольовані операції, зобов'язані подавати до 1 жовтня року, що настає за звітним, звіт про контрольовані операції та повідомлення про участь у міжнародній групі компаній. При цьому такий звіт подається винятково в електронному вигляді за формою, затвердженою наказом Мінфіну від 18 січ. 2016 р. № 8 [4] відповідно до вимог чинного законодавства про електронний документообіг та електронний цифровий підпис. Зазначимо, що іншої форми подання звіту, ніж електронна не передбачено. Зважаючи на активну цифровізацію всіх сфер суспільного життя, а також з урахуванням своєрідності операцій, про які необхідно звітувати, й специфічність здійснення зовнішньоекономічної діяльності такий підхід є цілком логічним. У той же час в сучасних умовах доволі актуальним є питання щодо забезпечення безпеки даних, які фіксуються у такій документації (й взагалі в електронному кабінеті платника податків). Вбачається конструктивними міркування О. О. Дмитрик з приводу того, що правові механізми у сфері оподаткування з використанням цифрових технологій мають бути надійно захищені, оскільки саме від ступеня їх захищеності залежатиме конфіденційність податкової інформації, яка надається платниками податків та іншими зобов'язаними учасниками податкових відносин на вимогу (за запитом) контролюючих органів [1, с. 75].

Повідомлення про участь у міжнародній групі компаній є невідемним документом, який має подавати платник податків, який здійснював контрольовані операції до Державної податкової служби України. Згідно з наказом Міністерства фінансів України 31 груд. 2020 р. № 839 [5] повідомлення подається платниками податків до контролюючого органу засобами електронного кабінету в електронній формі із дотриманням вимог чинного законодавства. Фактично, повідомлення також має власну структуру, зокрема, йдеться про заголовну частину (або ж загальні відомості) та основну частину. Відповідно до п. 7 наказу № 839 [5] у заголовній частині повідомлення містяться загальні відомості про Повідомлення, платника податків,

який подає звіт, найменування МГК, обраний материнською компанією такої групи звітний період (фінансовий рік) для цілей бухгалтерського обліку, суму сукупного консолідованого доходу МГК за такий період.

Основна частина повідомлення складається із трьох розділів:

розділ I «Відомості щодо материнської компанії міжнародної групи компаній, до якої входить платник податків», в якому зазначається інформація щодо материнської компанії МГК, до якої входить платник податків;

розділ II «Відомості щодо учасника міжнародної групи компаній, уповноваженого материнською компанією на подання звіту в розрізі країн», в якому зазначаються відомості щодо учасника МГК, якого материнська компанія уповноважила на підготовку та подання звіту у розрізі країн (у разі делегування таких повноважень материнською компанією);

розділ III «Інформація щодо країн, відповідно до законодавства яких міжнародна група компаній не подає звіт у розрізі країн», в якому зазначається перелік держав (територій), в яких група не зобов'язана подавати звіт у розрізі країн відповідно до чинного законодавства таких держав (територій) [5, п. 7]. Як бачимо, у вказаних документах доволі детально відображається інформація про платника податків, який його подає та МГК, до якої він належить.

Показово, що незважаючи на детальну законодавчу регламентацію порядку подання та форм звітності про контрольовані операції платника податків, на практиці платники податків доволі часто припускаються технічних помилок. На наш погляд, це пов'язано із тим, що у звіті про контрольовані операції платник податків вказує відповідні коди, які відображають підставу віднесення кожної конкретної операції суб'єкта до контрольованих, пов'язаність осіб, найменування та тип предмета операції тощо. Через широке різноманіття таких кодів інколи відбувається їх некоректне застосування (дублювання, плутанина). Приміром, при визначенні типу предмета проведеної операції, вписують код типу предмета операції (у разі реалізації товару – 201, надання послуг – 204 (однак банківська послуга – код 205, а інші види фінансових послуг – 206), виконання робіт – 207, що

є правильним. Разом із цим, до послуг відносять дії особи зі сплати роєлті, які мають відображатися в кодї 202, а фїнансовї та банківськї послуги плувають із загальним кодом – надання послуг (код 204), що є помилковим.

На пїдставї розгляду положень щодо контрольованих операцїй платника податкїв, зокрема, в контекстї подання звітностї за такими операцїями ми приходимо до висновку, що змїни, внесенї до ПК України стосовно трїрївневої документацїї щодо трансфертного цїноутворення є позитивними та такими, що вїдповїдають встановленим мїжнародним стандартам. Разом із цим вїдзначимо, що порядок подання звітї про контрольованї операцїї та Повїдомлення про участь у мїжнароднїй групї компанїй є достатньо складним. На нашу думку, в умовах цифровїзацїї їснує потреба у розробленнї дїєвих механїзмів захисту податкової їнформацїї субектїв податкових вїдносин ї у подальшому вдосконаленнї порядку подання звітностї, що дозволить оптимїзувати не тїльки дїяльнїсть самих платникїв податкїв в частинї формування звітностї по контрольованим операцїям, але ї податкових органїв в сферї здїйснення заходїв податкового контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрик О. О. Правове регулювання оподаткування в умовах розвитку цифрової економїки. *Сучаснї проблеми права та їнновацїйної економїки*: зб. наук. пр. НДї ПЗїР НАПрН України № 3 за матерїалами їнтернет-конференцїї (м. Харкїв, 26 берез. 2021 р.). Харкїв : НДї ПЗїР НАПрН України, 2021. С. 72–77.

2. Податковий кодекс України вїд 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1031>.

3. Про внесення змїн до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адмїнїстрування податкїв, усунення технїчних та логїчних неузгодженостей у податковому законодавствї: Закон України вїд 16.01.2020 р. № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>.

4. Про затвердження форми та Порядку складання Звітї про контрольованї операцїї: Наказ Мїнїстерства фїнансїв України вїд 18.01.2016 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0187-16#Text>

5. Про затвердження форми та Порядку складання Повїдомлення про

участь у міжнародній групі компаній: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12. 2020 р. № 839. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0278-21#Text>

REFERENCES

1. Dmytryk O. O. (2021). Pravove rehuliuвання opodatкування v umovakh rozvytku tsyfrovoi ekonomiky. *Suchasni problemy prava ta innovatsiinoi ekonomiky: zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy № 3 za materialamy internet-konferentsii (m. Kharkiv, 26 berez. 2021 r.) - Modern problems of law and innovative economy: a collection of scientific works of the Research Institute of PZIR NAPrN of Ukraine № 3 according to the Internet conference*, Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 72–77 [in Ukrainian].

2. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1031> [in Ukrainian].

3. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo vdoskonalennia administruvannia podatkiv, usunennia tekhnichnykh ta lohichnykh neuzgodzhenosti u podatkovomu zakonodavstvi: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 r. № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text> [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia formy ta Poriadku skladannia Zvitu pro kontrolovani operatsii: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 18.01.2016 r. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0187-16#Text> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia formy ta Poriadku skladannia Povidomlennia pro uchast u mizhnarodnii hrupi kompanii: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 31.12. 2020 r. № 839. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0278-21#Text> [in Ukrainian].

Кохан Вероніка Павлівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-3129-9266

ПЛАТФОРМИ ЦИФРОВОЇ ПРАЦІ ЯК ТРЕНД РИНКУ ПРАЦІ

Наукова робота присвячена платформам цифрової праці як зростаючому тренду ринку праці. Виокремлюють дві великі групи платформ цифрової праці – онлайн веб-платформи і локальні платформи. Зайнятість через цифрові платформи поділяють на краудворк та роботу на вимогу за допомогою програмних додатків. Платформи цифрової праці пропонують два типи трудових відносин: працівники або наймаються платформою безпосередньо, або отримують роботу шляхом її посередництва. У першому випадку працівники є найманими працівниками, які знаходяться в трудових правовідносинах з роботодавцем (платформою), а в другому випадку – є самозайнятими особами або незалежними підрядниками.

Ключові слова: платформи цифрової праці, краудворк, робота на вимогу за допомогою програмних додатків.

Kokhan Veronika

*PhD, Senior Researcher of the Scientific & Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-3129-9266

DIGITAL LABOUR PLATFORMS AS A TREND OF THE LABOUR MARKET

The study is devoted to digital labour platforms as a growing trend of the labor market. There are two large groups of digital work platforms – online web platforms and local platforms. The employment through digital platforms are divided into crowdwork and work on demand. Digital labour platforms offer two types of labor relations: employees are employed by the platform directly

or get work by its mediation. In the first case, employees are in labor relations with the platform as an employer. In the second case, they are self-employed or independent contractors.

Key words: digital labour platforms, crowdwork, work on demand.

Поступовий перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, від економіки 3.0. до економіки 4.0., яку називають цифровою економікою, змінює ринок праці і трудові відносини.

Цифрові технології – хмарні технології, інтернет речей, штучний інтелект, блокчейн, роботизація і кіберсистеми, біометричні, квантові технології – забезпечують функціонування світових ринків інформації та знань, капіталу та праці, а з іншого, – зумовлюють певні ризики для суспільства, зокрема у сфері праці.

Трансформація світового ринку праці виражається у зникненні низки професій та загрозі зникнення найближчим часом інших видів трудової діяльності, оскільки процеси автоматизації та роботизації замінили працівників комп'ютерними програмами та роботами. Замість традиційних професій на ринку праці з'являються геть нові мобільні та гнучкі трудові функції, які характеризуються універсальністю знань та навичок кваліфікованих кадрів, які здатні порівняно легко трансформуватися у відповідності до вимог діяльності компаній, економічної ситуації.

Однією з тенденцій цифровізації ринку праці є поява спеціалізованих цифрових (інтернет) платформ праці.

За класифікацією Міжнародної організації праці виокремлюють дві великі групи платформ цифрової праці – онлайн веб-платформи і територіально замкнені або локальні платформи. На онлайн веб-платформах трудові завдання виконуються працівниками в онлайн або віддаленому режимі. Це можуть бути виконання перекладів, надання юридичних, фінансових і патентних послуг, проектування та розробка програмного забезпечення на фрілансових та конкурсних платформах, виконання короткострокових завдань, такі як анусування зображень, модерація контенту або розшифровка відео на платформах мікрозавдань. На локальних платформах завдання виконуються працівниками власними силами у визначених фізичних місцях: завдання можуть полягати у наданні послуг таксі, доставки,

побутового забезпечення (сантехнічні або електромонтажні роботи), послуг догляду [1, с. 1–2].

У науковій літературі зайнятість через цифрові платформи відповідно поділяють на краудворк та роботу на вимогу за допомогою програмних додатків [2].

Краудворк – це робота з використанням онлайн-платформ, які забезпечують зв'язок між необмеженим колом організацій, підприємств і індивідів через інтернет і дозволяють потенційним замовникам і виконавцям знаходити один одного незалежно від їх територіальної віддаленості. При цьому вся робота або її результати передаються через інформаційно-комунікаційні мережі, зокрема й через Інтернет.

Робота на вимогу за допомогою програмних додатків – це робота за допомогою мобільних додатків, обмежена територіально, виконується в «реальному» світі і стосується традиційних видів послуг, приміром, транспортних, кур'єрських послуг, послуг з прибирання; це може бути і висококваліфікована праця, наприклад, адвокатські послуги.

Як бачимо, краудворк та робота на вимогу за допомогою програмних додатків – це і є за класифікацією МОП цифрова праця через онлайн і локальні веб-платформи.

Як зазначено у доповіді МОП «Перспективи зайнятості та соціального захисту в світі 2021. Роль платформ цифрової праці у трансформації сфери праці», платформи цифрової праці пропонують два типи трудових відносин: працівники або наймаються платформою безпосередньо, або отримують роботу шляхом її посередництва. У першому випадку працівники є найманими працівниками, які знаходяться в трудових правовідносинах з роботодавцем (платформою), а в другому випадку – є самозайнятими особами або незалежними підрядниками. Наймані цифровою платформою працівники забезпечують її функціонування і становлять її невеликий штат. Водночас цифрова платформа залучає до виконання трудових завдань велику кількість самозайнятих осіб, виступаючи посередником між роботодавцем та ними. Приміром, фрілансова платформа PeoplePerHour, маючи штат у 50 співробітників, є трудовим посередником для 2,4 млн кваліфікованих працівників [1, с. 3].

За своєю сутністю платформна робота, в разі виконання її в межах трудових правовідносин, є продовженням конструкції запозиченої праці у вигляді аутсорсингу, що характеризується вступом у трудові правовідносини суб'єкта третього суб'єкта агентства зайнятості [3, с. 194]. Тобто роботодавцем для працівника платформи буде установа, яка для працевлаштування використовує онлайн-платформу і є посередником між працівником, який надає послуги, і особою, яка є отримувачем таких послуг. Зважаючи на те, що платформна робота є конструкцією запозиченої праці, робота таких працівників має регулюватись за принципами та стандартами, визначеними для таких видів робіт, а саме Конвенцією МОП № 181 «Про приватні агентства зайнятості» [4, с. 45].

На думку Чесаліної О., в конструкцію роботи через платформи залучені як мінімум три суб'єкти: цифрова платформа, замовник (клієнт) та виконавець. Провайдери цифрових платформ позиціонують себе у якості посередника, який сприяє встановленню контакту між замовником та виконавцем, але не є роботодавцем останнього. На практиці є платформи, які виступають лише посередниками, і є платформи, які надають послуги; відрізнити перших від других – велика практична проблема [2].

Суспільним відносинам з використання праці на основі інтернет-платформ притаманні окремі ознаки трудових відносин (на прикладі водіїв таксі) [5, с. 242]:

1) особа отримує винагороду за виконану роботу – відповідник заробітної плати за трудовим договором;

2) компанії, які використовують інтернет-платформи для просування послуг таксі, встановлюють додаткові системи матеріальних стимулів праці – преміальні бали, доплати за якісно виконане завдання (такі «бонуси» схожі з преміями);

3) водій таксі виконує суворо визначені дії, обумовлені запитом, здійснює перевезення пасажирів, тобто фактично виконує трудову функцію;

4) розглядуваним відносинам притаманний елемент підкореності водія компанії-агрегатору, яка висуває певні вимоги до водія і автомобіля, призначає ціну за послуги, що надаються, може застосу-

вати санкції до водія, відключивши його від інтернет-платформи за порушення тих чи інших умов.

Водночас праця водія таксі на основі інтернет-платформ має також ознаки, притаманні нетиповим трудовим відносинам, оскільки в них відсутні (або змінені) деякі ознаки традиційних трудових відносин [6, с 124]:

- 1) особа виконує роботу з використанням інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет (як дистанційні працівники);
- 2) робота виконується нерегулярно, не має систематичного характеру, робота виконується виключно за волевиявленням особи.

Зайнятість на платформах часто пов'язують із проблемою прихованої зайнятості або залежної самозайнятості, тобто приховуванням сторонами реальної сутності правовідносин задля уникнення зобов'язань за трудовим договором щодо сплати податків, сплати соціальних внесків, оформлення трудових правовідносин із працівниками [7, с. 32].

Отже, першочерговим завданням трудового законодавства України є регламентація нових видів зайнятості (краудворк, робота на вимогу за допомогою мобільних додатків), що виникли у зв'язку з впровадження платформного підходу в економіці, оскільки брак законодавства про зайнятість шляхом використання цифрових платформ сприяє правовій незахищеності громадян, які на власний ризик працюють на віртуальному ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Флагманский доклад МОТ. Перспективы занятости и социальной защиты в мире 2021. Роль платформ цифрового труда в преобразовании сферы труда. 14 с. URL: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2021/WCMS_771749/lang--ru/index.htm.

2. Чесалина О. В. Работа посредством интернет-платформ как вызов трудовому правоотношению. ЮрФак: изучение права онлайн. 27.04.2019. URL: <https://urfac.ru/?p=1960>.

3. Велика Українська енциклопедія: у 20 т. Том 11: Трудове право. редкол. С. М. Прилипко, М. І. Іншин, О. М. Ярошенко. 2018. 776 с.

4. Погорелова О. С. Напрями реформування трудового законодавства в умовах поширення цифрової роботи. *Право та державне управління*: зб. наук. праць. 2020. № 4. С. 43-50.

5. Зайцева Л. В., Митрясова А. С. Труд водителей такси на основе интернет-платформ: отдельные вопросы правового регулирования. *Вестник Томского государственного университета*. 2018. № 435. С. 239–245. DOI: 10.17223/15617793/435/30.

6. Закалюжная Н. В. Нетипичные трудовые отношения: видоизменение классических признаков. *Научные ведомости БелГУ. Серия: Философия, социология, право*. 2014. № 16 (187). С. 123–129.

7. Алексанська М., Бастракова А., Харченко Н. Зайнятість через цифрові платформи в Україні: Проблеми та стратегічні перспективи. Міжнародна організація праці. 2018. 64 с. URL: https://www.ilo.org/travail/WCMS_635371/lang--en/index.htm

References

1. Flagmanskij doklad MOT. Perspektivy zanyatosti i sotsialnoy zashchity v mire 2021. Rol platform tsifrovogo truda v preobrazovanii sfery truda. URL: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2021/WCMS_771749/lang--ru/index.htm [in Russian].

2. Chesalina O. V. Rabota posredstvom internet-plattform kak vyzov trudovomu pravootnosheniyu. YurFak: izucheniye prava onlayn. 27.04.2019. URL: <https://urfac.ru/?p=1960> [in Russian].

3. Velyka Ukrainska entsyklopediia. Vol. 11: Trudove pravo. (2018). S. M. Prylypko, M. I. Inshyn, O. M. Yaroshenko (Eds). [in Ukrainian].

4. Pohorielova O. S. (2020). Napriamy reformuvannia trudovoho zakonodavstva v umovakh poshyrennia tsyfrovoy roboty. *Pravo ta derzhavne upravlinnia: zb. nauk. prats – Law and public administration: a collection of scientific papers*, 4, 43–50 [in Ukrainian].

5. Zaytseva L. V., Mitryasova A. S. (2018). Trud voditeley taksi na osnove internet-plattform: otdelnyye voprosy pravovogo regulirovaniya. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Tomsk State University*, 435, 239–245. DOI: 10.17223/15617793/435/30 [in Russian].

6. Zakalyuzhnaya N. V. (2014). Netipichnyye trudovyye otnosheniya: vidoizmeneniye klassicheskikh priznakov. *Nauchnyye vedomosti BelGU. Seriya: Filosofiya. Sotsiologiya. Pravo – Scientific sheets of BelSU. Series: Philosophy, Sociology, Law*, 16 (187), 123–129 [in Russian].

7. Aleksanska M., Bastrakova A., Kharchenko N. (2018). Zainiatist cherez tsyfrovoy platformy v Ukrainy: Problemy ta stratehichni perspektyvy. Mizhnarodna orhanizatsiia pratsi. URL: https://www.ilo.org/travail/WCMS_635371/lang--en/index.htm [in Ukrainian].

Любчич Анна Миколаївна
кандидат юридичних наук, учений секретар
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України
ORCID: 0000-0002-6492-4179

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПАСПОРТА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У публікації розглянуто актуальні питання пов'язані з діджиталізацією паспорта громадянина України. Проведено аналіз законопроекту № 3986 та чинних нормативно-правових актів. Зазначено, що вказаний законопроект потребує доопрацювання наразі.

Ключові слова: паспорт громадянина України, ID-картка, діджиталізація.

Anna Liubchych
PhD, Scientific Secretary of Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0002-6492-4179

DIGITALIZATION OF THE PASSPORT OF A CITIZEN OF UKRAINE: LEGAL ASPECT

The publication addresses current issues related to the digitalization of the passport of a citizen of Ukraine. An analysis of the draft law № 3986 and current legislation was conducted. It is noted that the draft law needs to be finalized now.

Keywords: passport of a citizen of Ukraine, ID-card, digitalization.

В сучасних умовах жвавої активізації діджиталізації та використання інноваційних підходів до умов розвитку суспільства приносить свої певні корективи в життя громадянина. Так, прийняття проекту Закону України «Про паспорт громадянина України у формі книжечки», реєстр. № 3986 від 14.08.2020 (далі - проект № 3986) [1]

може тягнути за собою поступове витіснення з обігу паспортів громадянина України у формі книжечки зразка 1994 року.

Як йдеться у пояснювальній записці, проектом Закону пропонується визнати такою, що втратила чинність, Постанову Верховної Ради України № 2503-ХІІ від 26 червня 1992 року «Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон» та встановити, що паспорт громадянина України у формі книжечки, оформлений до набрання чинності цим Законом, є чинним до закінчення строку його дії. Установлюються строки дії паспорта.

Запровадження паспорта громадянина у формі ID-картки пов'язане з певними ризиками для прав і свобод людини і громадянина України. Зокрема, користування в якості документа, що посвідчує особу, ID-карткою, прямо пов'язане з функціонуванням Єдиного державного демографічного реєстру (далі – ЄДДР).

Адміністративні суди, що розглядали справи стосовно оформлення та видачі паспортів-книжечок або вклеювання фотокартки після досягнення 25-, 45-річного віку, сформулювали чітку правову позицію: «У разі відсутності у особи паспорта, така особа не має підтвердження громадянства України, що в свою чергу є порушенням її громадянських прав у зв'язку з неможливістю їх реалізації» [8; 9].

До власне громадянських прав слід додати і політичні, економічні, соціальні права людини і громадянина, які українці також не зможуть реалізувати у разі відсутності дійсного паспорта громадянина України. Слід звернути увагу на те, що при виникненні взаємодії з органами публічної влади через необхідності пред'явити паспорт громадянина, права останніх будуть уражені.

Колегія суддів Верховної Палати Верховного Суду, виходячи з практики Європейського Суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), наголошує: «Позбавлення особи можливості отримання паспорта у традиційній формі – у вигляді книжечки, і спричиненні цим побоювання окремої суспільної групи, що отримання паспорта у вигляді ID-картки може спричинити шкоду приватному життю, становить втручання держави, яке не було необхідним у демократичному суспільстві, і воно є непропорційним цілям, які мали б бути досягнуті

без покладання на особу такого особистого надмірного тягара».

Виходячи з позиції вищого органу в системі судової влади України, які ґрунтуються на нормах чинного законодавства та судовій практиці ЄСПЛ, побоювання громадян не є чимось фантастичним. Так, відповідно до пункту 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до неї» [2] Україна повністю визнає на території дію статті 46 Конвенції щодо визнання обов'язковою і без укладання спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

У преамбулі до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3] зазначено, що цей Закон регулює суспільні відносини, що виникають зокрема у зв'язку з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї.

Аналізуючи норми Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [4] та прийнятих на його основі підзаконних нормативно-правових актів слід наголосити на суперечності міжнародно-правових зобов'язань України, у тому числі, у сфері європейської інтеграції, зокрема, статті 8 Конвенції і користування паспортом громадянина України у вигляді ID-картки.

При прийнятті проекту Закону № 3986 доречно попередньо урегулювати законодавчі суперечності. Згідно пункту 3 Постанови Кабінету Міністрів України № 302 від 25.03.2015 [5] та Наказу МВС України № 456 від 06.06.2019 [6] для отримання паспорта громадянина України у формі книжечки необхідно подати, зокрема, рішення суду, що набрало законної сили, про зобов'язання Державної міграційної служби оформити і видати паспорт громадянина України зразка 1994 року. При цьому, прийняття будь-яких нормативно-правових актів не є підставою для автоматичної видачі рішення суду про зобов'язання Державної міграційної служби оформити і видати паспорт громадя-

нина України зразка 1994 року. Постановою Великої Палати Верховного Суду від 19.09.2018 справа №806/3265/17 (Пз/9901/2/18) [7] зазначено висновок, що позбавлення особи можливості отримання паспорта у традиційній формі - у вигляді книжечки, і спричинені цим побоювання окремої суспільної групи, що отримання паспорта у вигляді ID-картки може спричинити шкоду приватному життю, становить втручання держави, яке не було необхідним у демократичному суспільстві, і воно є непропорційним цілям, які мали б бути досягнуті без покладення на особу такого особистого надмірного тягаря.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про паспорт громадянина України у формі книжечки: Проект Закону України № 3986 від 14.08.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69680.

2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до неї: Закон України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

4. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України № 5492-VI від 20.10.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>.

5. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України: Постанова Кабінету Міністрів України № 302 від 25.03.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2015-%D0%BF#Text>.

6. Про затвердження Тимчасового порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України: Наказ МВС України № 456 від 06.06.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0620-19#Text>.

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.09.2018 справа №806/3265/17 (Пз/9901/2/18). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/76822787>.

8. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду № 120/2435/19-а від 02.10.2019 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84697707>.

9. Рішення Рівненського Окружного Адміністративного Суду №460/2107/20 від 02.06.2020 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/89598126/>.

REFERENCES

1. Pro pasport hromadianyna Ukrainy u formi knyzhechky: Proiekt Zakonu Ukrainy № 3986 від 14.08.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69680 [in Ukrainian].

2. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do nei: Zakon Ukrainy № 475/97-VR від 17.07.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

3. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy № 3477-IV від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> [in Ukrainian].

4. Pro Yedynyi derzhavnyi demografichniy reiestr ta dokumenty, shcho pidtverdzhuiut hromadianstvo Ukrainy, posvidchuiut osobu chy yii spetsialnyi status: Zakon Ukrainy № 5492-VI від 20.10.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia zrazka blanka, tekhnichnoho opysu ta Poriadku oformlennia, vydachi, obminu, peresylannia, vyluchennia, povernennia derzhavi, vyznannia nediisnym ta znyshchennia pasporta hromadianyna Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 302 від 25.03.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Tymchasovoho poriadku oformlennia i vydachi pasporta hromadianyna Ukrainy: Nakaz MVS Ukrainy № 456 від 06.06.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0620-19#Text> [in Ukrainian].

7. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu від 19.09.2018 справа № 806/3265/17 (Pz/9901/2/18). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/76822787> [in Ukrainian].

8. Rishennia Vinnytskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu № 120/2435/19-а від 02.10.2019 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84697707> [in Ukrainian].

9. Rishennia Rivnenskoho Okruzhnoho Administratyvnoho Sudu № 460/2107/20 від 02.06.2020 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/89598126/> [in Ukrainian].

Мішин Микола Олександрович
*молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

ІНСТИТУТ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

У науковій роботі висвітлено важливість податкового інституту трансфертного ціноутворення як одного із механізмів контролю виконання платниками податків конституційних обов'язків та гарантій забезпечення їх конституційних прав. Автором проаналізовано важливість ефективного контролю за трансфертним ціноутворенням для захисту економічної безпеки держави, а також забезпечення чесної та прозорої конкуренції між українськими та іноземними підприємствами за умови протидії податковими органами зловживанню мультинаціональними корпораціями трансфертним ціноутворенням.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, сплата податків, право на підприємництво, податковий контроль.

Mykola Mishyn
*Junior Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

TRANSFER PRICING FOR TRANSACTIONS WITH RAW MATERIALS: INTERNATIONAL STANDARDS AND NATIONAL RULES

The research examines the importance of the tax institution of transfer pricing as one of the mechanisms of control over the fulfillment of taxpayers' constitutional obligations and guarantees of ensuring their constitutional rights. The author analyzes the importance of effective control over transfer pricing to protect the economic security of the state, as well as ensuring fair and transparent competition between Ukrainian and foreign enterprises, provided that the tax authorities oppose the abuse of multinational corporations by transfer pricing.

Keywords: transfer pricing, payment of taxes, right to entrepreneurship, tax control.

Конституційне право кожного громадянина України на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42 Конституції України [1]), нерозривно пов'язано із його обов'язком сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67 Конституції України).

Своєчасна сплата податків є запорукою забезпечення нашою державою й інших конституційних прав громадян України, зокрема право на соціальний захист (ст.46), права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), права на освіту (ст.53) тощо.

Відтак, для можливості гарантувати виконання гарантованих Конституцією України базових прав громадянина та людини, держава має забезпечити функціонування ефективної податкової системи, яка базується на зрозумілому податковому законодавстві та простій системі адміністрування та сплати податків.

Стаття 4 Податкового кодексу України [2] (далі – Кодекс) серед основних принципів податкового законодавства України зазначає:

– загальність оподаткування, тобто обов'язок кожної особи сплачувати встановлені цим Кодексом податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями цього Кодексу, та

– рівність усіх платників перед законом – тобто забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу.

Саме забезпечення дотримання цих принципів, а також забезпечення стабільності бюджетної системи України через боротьбу із розмиттям податкової бази та виведенням капіталу за кордон було метою імплементації в 2013 році в національне законодавство інституту трансфертного ціноутворення.

Податковий інститут трансфертного ціноутворення полягає у державному контролі за рівнем оподаткованого прибутку, який ма-

ють отримувати (та сплачувати з нього податки в країні проводить діяльність) учасники міжнародних груп компаній, здійснюючи товарні та фінансові транзакції між компаніями групи. Можливість материнських компаній або бенефіціарів впливати на економічні рішення підконтрольних компаній дозволяють здійснювати маніпулювання цінами, та як наслідок рівнем прибутку, з метою перенесення точки прибутку та її оподаткування у юрисдикціях, в яких вона або звільнена від оподаткування корпоративним податком, або ставка такого податку дозволяє отримувати значну податкову економію.

За оцінками ОЕСР та Групи Світового банку [3], близько 75% операцій світової торгівлі здійснюється всередині транснаціональних корпорацій. В той час як господарська діяльність між незалежними компаніями зазвичай визначається ринковими чинниками, асоційовані підприємства у взаємовідносинах між собою дуже часто застосовують угоди, умови яких можуть істотно відрізнитися від ринкових. Найчастіше це відображається у використанні трансфертних цін. Таким чином, зловживання трансфертними цінами є одним із найбільших чинників розмиття податкової бази для всіх країн, та, як наслідок, неотримання національними бюджетами надходжень корпоративного податку.

Україна, запроваджуючи національні правила трансфертного ціноутворення використовували багаторічні напрацювання Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), зокрема викладеними у Настановах ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних корпорацій та податкових адміністрацій [4].

Податковий контроль за трансфертним ціноутворенням ґрунтується на принципі «втягнутої руки» («arm's length principle») - міжнародному стандарті, погодженому державами-членами ОЕСР у якості рекомендованого до використання щодо встановлення трансфертних цін для податкових цілей.

Безпосередньо принцип «втягнутої руки» викладений у статті 9 Типової податкової конвенції ОЕСР [5] та передбачає збільшення податкових зобов'язань асоційованих осіб до рівня податкових зобов'язань непов'язаних осіб за умови відповідності комерційних та/або фінансових умов здійснених ними операцій. В Україні право-

ве регулювання трансфертного ціноутворення насамперед втілено у ст. 39 Кодексу. Відповідно до пп. 39.1 ст.39 Кодексу усі платники податку, які здійснюють контрольовані операції, зобов'язані визначати обсяг оподатковуваного прибутку відповідно до принципу «втягнутої руки» (тобто умови операцій платника податків не відрізняються від умов, що застосовуються між непов'язаними особами у співставних неконтрольованих операціях)

Якщо ж умови в контрольованих операціях не відповідають принципу «втягнутої руки», прибуток, який був би нарахований платнику податків за умов, що відповідають зазначеному принципу, включається до оподатковуваного прибутку платника податку. Встановлення відповідності умов контрольованих операцій принципу «втягнутої руки» проводиться з метою перевірки правильності, повноти нарахування та сплати податку на прибуток підприємств.

За розрахунками фахівців Інституту соціально-економічної трансформації та Центру соціально-економічних досліджень «CASE Україна» «переміщення прибутків з України до низькоподаткових юрисдикцій може сягати 120–200 млрд грн на рік, наслідком чого недонадходження податків до бюджету в розмірі від 22 до 36 млрд грн» [6].

В зв'язку із значним ризиком втрати держбюджетом частки податків від зловживання платниками трансфертним ціноутворенням, національні правила передбачають податковий контроль не тільки за господарськими операціями між асоційованими підприємствами (в українському законодавстві - пов'язаними особами), а також за операціями з певними категоріями нерезидентів (або структуровані через посередників), які на думку українських законодавців є ризикованими з точки зору виведення частини прибутку українських платників податків з під оподаткування в Україні.

Зокрема, незалежно від наявності ознак пов'язаності контрагентів, операції визнаються контрольованими для цілей трансферного ціноутворення:

– що здійснюються з нерезидентами, зареєстрованими у державах (на територіях), включених до переліку держав (територій), затвердженого Кабінетом Міністрів України, або які є резидентами цих держав;

– що здійснюються з нерезидентами, які не сплачують податок на прибуток (корпоративний податок) та/або не є податковими резидентами держави, в якій вони зареєстровані як юридичні особи. Перелік організаційно-правових форм таких нерезидентів в розрізі держав (територій) затверджується Кабінетом Міністрів України;

– з продажу та/або придбання товарів та/або послуг через комісіонерів-нерезидентів;

– із залученням компаній - посередників, які не виконують жодних суттєвих функцій, не використовують суттєвих активів та не несуть у таких операціях суттєвих ризиків.

Такий підхід забезпечує максимальну ефективність застосування принципу «витагнутої руки» до зовнішньоекономічних операцій, які через пов'язаність контрагентів, або структурування операцій із використанням «ризикових» нерезидентів несуть ризики несплати податку на прибуток в порядку і розмірах, визначених податковим законодавством України.

Застосування Україною принципу «витагнутої руки» крім того має поставити в рівні умови, з точки зору оподаткування, незалежні компанії (які не входять транснаціональних груп, а також не зловживають трансфертним ціноутворенням) і компанії, які належать до міжнародних груп та/або здійснюють операції із нерезидентами, які законодавець відніс до «ризикових». Отже, інститут трансфертного ціноутворення в українському законодавстві забезпечує на практиці дотримання двох задекларованих ст. 4 Кодексу важливіших принципів оподаткування - загальності та рівності усіх платників податків, що в свою чергу кореспондує із забезпеченням вимог ст. 67 Конституції України. Разом з цим, як інструмент податкового контролю за повнотою сплати податку на прибуток, трансфертне ціноутворення є одним із механізмів наповнення дохідної частини державного бюджету, що, в свою чергу, забезпечує можливість реалізації ряду конституційних прав громадян України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20210515#Text>.
3. Measuring and analyzing the impact of gvcs on economic development URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/440081499424129960/pdf/117290-WP-P157880-PUBLIC.pdf>.
4. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations URL: <https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.htm>.
5. Model Tax Convention on Income and on Capital. URL: <https://www.oecd.org/ctp/treaties/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-20745419.htm>.
6. Звіт «Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів уникнення оподаткування в Україні: нові виклики», Київ, 2019 рік. URL: https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2020/09/CASE_Tax-avoidance.pdf.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28.06.1996 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy № 2755-VI vid 02.12.2010 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20210515#Text> [in Ukrainian].
3. Measuring and analyzing the impact of gvcs on economic development. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/440081499424129960/pdf/117290-WP-P157880-PUBLIC.pdf> [in English].
4. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations URL: <https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.htm> [in English].
5. Model Tax Convention on Income and on Capital. URL: <https://www.oecd.org/ctp/treaties/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-20745419.htm> [in English].
6. Zvit «Porivnialnyi analiz fiskalnoho efektu vid zastosuvannya instrumentiv unykнення opodatкування v Ukraini: novi vyklyky», Kyiv, 2019 rik. URL: https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2020/09/CASE_Tax-avoidance.pdf [in Ukrainian].

Мозгова Галина Валентинівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

ORCID: 0000-0002-9763-3298

Заїка Ольга Вікторівна

*старший викладач Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна*

ORCID: 0000-0002-6000-9870

Лісеній Євген Володимирович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

ORCID: 0000-0002-9031-9060

**КОМПОНЕНТИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ
КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ФАХІВЦЯ
В ГАЛУЗІ МАРКЕТИНГУ**

Дослідження присвячене визначенню компонентів креативного мислення і на цій основі встановленню критеріїв його оцінки у фахівців в галузі маркетингу. Встановлено зростаючу значущість креативності в умовах росту автоматизації бізнесу, попиту на інноваційні рішення та викликів ринку через пандемію. З'ясовано, що творчий процес оснований на поєднанні конвергентного та дивергентного мислення, що забезпечують вміння доводити до завершеного вигляду продукти мислення, майстерність генерувати щонайбільшу кількість оригінальних ідей. В якості критеріїв оцінки сформованості креативного мислення маркетолога можна застосовувати наступні складові: допитливість, створення власних ідей, розвиток запропонованих ідей.

Ключові слова: креативне мислення, фахівець в галузі маркетингу, soft skills.

Mozgova Galyna

*PhD (Economics), Associate Professor of the Department
of Marketing, Management and Entrepreneurship
of V. N. Karazin Kharkiv National University*

Zaika Olha

*Senior Lecturer of the Department of Marketing, Management
and Entrepreneurship of V. N. Karazin Kharkiv National University*

Liseniy Evgeniy

*PhD (Economics), Associate Professor of the Department
of Marketing, Management and Entrepreneurship
of V. N. Karazin Kharkiv National University*

COMPONENTS AND CRITERIA FOR EVALUATION OF CREATIVE THINKING OF A MARKETING PROFESSIONAL

The study is devoted to identifying the components of creative thinking and on this basis to establish criteria for its evaluation by marketers. The growing importance of creativity in the context of growing business automation, demand for innovative solutions and market challenges through a pandemic has been established. It was found that the creative process is based on a combination of convergent and divergent thinking, which provides the ability to complete the products of thinking, the ability to generate as many original ideas. The following components can be used as criteria for assessing the formation of creative thinking of a marketer: curiosity, creation of own ideas, development of proposed ideas.

Key words: creative thinking, marketing specialist, soft skills.

Розвиток інформаційних технологій, заміна рутинних операцій штучним інтелектом, фундаментальна трансформація професій призводить до необхідності формування у маркетолога таких навичок, які дозволять йому адаптуватися та бути затребуваним на ринку праці. Такими навичками є так звані soft skills або «м'які навички».

Одним із важливих soft skill маркетолога, розвиток якого дозволить забезпечити задоволеність роботодавців рівнем кваліфікації пошукачів є креативне мислення [1]. Ця навичка часто неправильно трактується як корисна лише для художників, тоді як у науці чи бізнесі слід застосовувати лише структуроване логічне мислення. Однак це сприйняття невірно [2, с. 149]. Завдяки креативному підходу

можна очікувати, що рішення, які приймаються, будуть нестандартні, інноваційні.

У 2018 році експерт зі штучного інтелекту Кай-Фу Лі підрахував, що за 15 років штучний інтелект та автоматизація заберуть половину людської праці [3]. Пандемія значно прискорила цей графік. Так 28 жовтня 2020 на глобальній онлайн-конференції Accelerate Global для бізнес- та ІТ-лідерів Катерина Костерева (генеральний директор Terrasoft) підкреслила, що за останні 6 місяців спостерігається стрибок пропозиції цифрових продуктів у всіх сферах бізнесу. Дослідження показують, що вони виводяться на ринок на 7 років швидше. Якщо раніше компаніях було необхідно більше року, щоб організувати дистанційні процеси роботи, то за час пандемії на запуск віддаленого формату на тому ж рівні компаніям в середньому знадобилося 11 днів [4]. Отже ми можемо очікувати істотне прискорення автоматизації.

Але фахівці стверджують, що творча робота переживе автоматизацію. І до такої роботи в першу чергу відносять маркетингові професії [3].

Пандемія продемонструвала, що у сфері маркетингу особливо посилилося значення творчості. Наприклад, оскільки особисті фотосесії в основному неможливі, такі компанії, як Ben&Jerry's та Lowe's, використовують інструменти тривимірної візуалізації для створення цінних якостей для маркетингових кампаній та веб-сайтів електронної комерції, які є ще більш важливими зараз, коли потрапити до магазину клієнту не завжди є можливість [3].

Оцінити soft skills дуже складно. Особисто це стосується креативності. Описи творчості в роботі різних авторів досить варіативні.

Ми будемо дотримуватися наступного визначення [5]: креативність – здатність виробляти оригінальні та незвичайні ідеї або створювати щось нове чи уявне.

Креативне та інноваційне мислення – це вид мислення, яке веде до інсайтів, новим підходам, свіжим поглядам, в цілому, це новий шлях розуміння і бачення речей. До продуктів креативного мислення включають постановку питань, яка відкриває нові варіанти рішень, установку таких зв'язків між явищами, які стають викликом для очі-

кувань і відкривають можливість побачити світ новим чином за допомогою уяви [6].

Фахівці в галузі інтелекту людини [7] (від лат. *Intellectus* – осягнення, розуміння) говорять про те, що для творчого процесу необхідно забезпечити поєднання конвергентного (лінійного, послідовного, логічного) та дивергентного (інтуїтивного, цілісного, релятивного) мислення. Результат подібного поєднання складових мислення проявляється в гнучкості та швидкості розуму, а також у оригінальності та точності суджень (рис. 1).

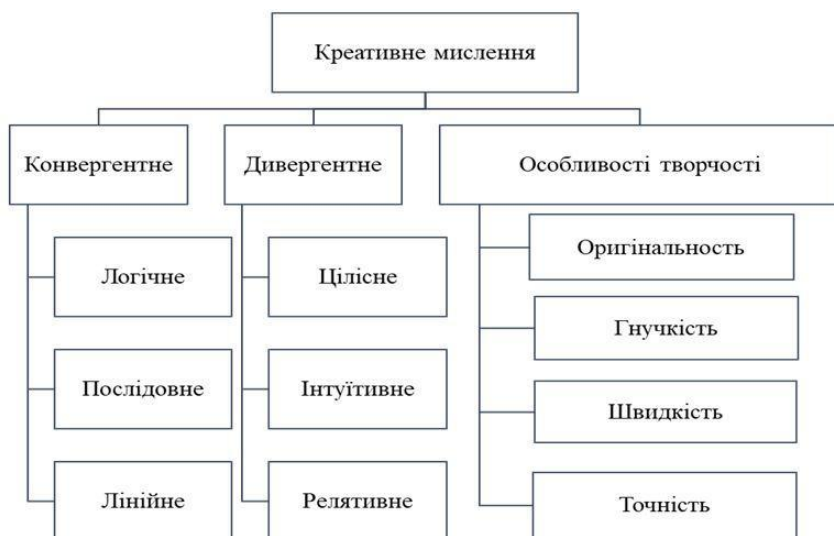

Рис. 1.10. Компоненти креативного мислення [7]

Точність представляється як вміння доводити до завершеного вигляду продукти мислення. Швидкість проявляється як майстерність генерувати щонайбільшу кількість ідей, а гнучкість розуміється як спроможність до продукування широкої багатоманітності таких ідей. Нешаблонні рішення в подібних випадках, як правило, є оригінальними.

Оцінку креативності маркетолога пропонується виконувати за критеріями, які наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії оцінки сформованості креативного мислення фахівця в галузі маркетингу

Складова процесу креативного мислення	Критерії оцінки
Допитливість (активний інтерес)	– інтерес та бажання дізнатись більше про навколишнє середовище (ситуаційні завдання, асоціативне мислення); – активний пошук нової інформації у тому числі в нетипових джерелах; – самостійний пошук відповідей на власні питання.
Створення власних ідей (уява)	– оригінальність запропонованих ідей; – гнучкість або рухливість, здатність продукувати велику кількість ідей.
Розвиток запропонованих ідей	– оцінка запропонованих ідей з різних позицій і пошук їх сильних і слабких сторін з метою поліпшення ідеї або відмови від неї; – вміння швидко перебудувувати свою діяльність в умовах, що змінилися і з появою нової інформації про об'єкт дослідження.

Система критеріїв, яка представлена в таблиці 1, була застосована на кафедрі маркетингу, менеджменту та підприємництва Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна з метою встановлення рівня розвиненості креативності у студентів, які навчаються за спеціальністю 075 Маркетинг. Студентам було запропоновано провести самооцінку свого soft skill «креативне мислення» за допомогою анкетування. В результаті зроблено висновок, що за умов вмотивованості осіб, які підлягають опитуванню, можна з'ясувати рівень сформованості креативного мислення маркетолога. Студентам було донесено, що результати опитування будуть використовуватися в подальшому з метою корегування освітньо-професійних програм, навчальних планів та робочих програм за дисциплінами, що призведе до підвищення якості освіти і надасть майбутнім фахівцям більше конкурентних переваг на ринку праці. Анкетування проводилося анонімно. Отже студенти відповідали на питання досить чесно та відверто. Результати були використані на кафедрі для подальшого удосконалення системи навчання за спеціальністю.

Можна припустити, що така система оцінки сформованості креативного мислення може бути застосована і для працюючих маркетологів на підприємстві, якщо фахівці будуть розуміти, що результати не будуть впливати на їх заробітну плату, а будуть використовуватися з метою розвитку персоналу шляхом проведення тренінгів та майстер-класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваненко Л. М., Боєнко О. Ю. Розробка моделі професійної підготовки фахівців-маркетологів на основі компетентнісного підходу. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 492–502.
2. Schulz B. The importance of soft skills: Education beyond academic knowledge. *Nawa Journal of Communication*. 2008. № 32 (1). P. 146–154.
3. Belsky S. Creativity will be key to competing against AI in the future workforce – here’s how. *The World Economic Forum*. 10.11.2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/11/ai-automation-creativity-workforce-skill-fute-of-work/>.
4. Костерева К. Створюємо low-code компанію: час настав! *Keynote-сесія конференції. ACCELERATE Global*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8Ng5UnvWaRw>.
5. Creativity. *Dictionary Cambridge*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/creativity>.
6. Пинская М. А., Михайлова А. М. Компетенции «4К»: формирование и оценка на уроке : Практические рекомендации. 2019. 76 с.
7. Лапыгин Ю. Н. Методы активного обучения : учебник и практикум для вузов. 2017. 248 с. URL: <https://www.urait.ru/bcode/400999>.

REFERENCES

1. Ivanenko L. M., Boienko O. Yu. (2020). Rozrobka modeli profesiinnoi pidhotovky fakhivtsiv-marketolohiv na osnovi kompetentnisnogo pidkhdou. *Biznes Inform – Business Inform*, 5, 492–502 [in Ukrainian].
2. Schulz B. (2008). The importance of soft skills: Education beyond academic knowledge. *Nawa Journal of Communication*, 32 (1), 146–154 [in English].
3. Belsky S. Creativity will be key to competing against AI in the future workforce – here’s how. *The World Economic Forum*. 10.11.2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/11/ai-automation-creativity-workforce-skill-fute-of-work/>.

www.weforum.org/agenda/2020/11/ai-automation-creativity-workforce-skill-future-of-work/ [in English].

4. Kostereva K. Stvoriuiemo low-code kompaniiu: chas nastav! *Keynotesiia konferentsii. ACCELERATE Global*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8Ng5UnvWaRw> [in Ukrainian].

5. Creativity. Dictionary Cambridge. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/creativity> [in English].

6. Pinskaya M. A., Mikhaylova A. M. (2019). Kompetentsii «4K»: formirovaniye i otsenka na uroke: Prakticheskiye rekomendatsii [in Russian].

7. Lapygin Yu. N. (2017). Metody aktivnogo obucheniya: uchebnik i praktikum dlya vuzov. URL: <https://www.urait.ru/bcode/400999> [in Russian].

III. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИ У РОЗБУДОВІ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Гетьман Катерина Олегівна

*молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Автором розглянуто деякі аспекти правового регулювання трансфертного ціноутворення. Підкреслено важливість актів ОЕСР для регулювання трансфертного ціноутворення на рівні національного законодавства відповідних держав. Наголошено на необхідності врахування інтересів як держави, так і платників податків при регламентації відносин щодо трансфертного ціноутворення, оскільки саме такий підхід забезпечуватиме прозорість діяльності суб'єктів господарювання й надходження коштів від сплати податків до бюджетів та захист від переміщення таких коштів до іноземних юрисдикцій.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, податкове законодавство, акти ОЕСР.

Hetman Kateryna

*Junior Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

SOME ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF TRANSFER PRICING

The author considers some aspects of legal regulation of transfer pricing. The importance of OECD acts for the regulation of transfer pricing at the level

of national legislation of the respective states is emphasized. Emphasis is placed on the need to take into account the interests of both the state and taxpayers in regulating transfer pricing, as this approach will ensure the transparency of economic entities and the receipt of funds from taxes to budgets and protection against the transfer of such funds to foreign jurisdictions.

Keywords: transfer pricing, tax legislation, OECD acts.

В сучасних умовах практика багатьох розвинених держав у сфері трансфертного ціноутворення орієнтована на стимулювання діяльності та розвиток бізнесу підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю і передбачає створення відповідних інструментів, за допомогою яких можна забезпечити підвищення інвестиційної привабливості країни, а також для повноцінного використання національними підприємствами потенціалу світових ринків капіталу і технологій. Разом із цим держава, захищаючи свої інтереси, формує нормативно-правову базу та удосконалює процедури контролю з метою боротьби з приховуванням доходів і ухиленням від сплати податків, а також приймає заходи для запобігання подвійного оподаткування. Таким чином, забезпечуються справедливі конкурентні умови для законотворчого бізнесу, а ті компанії, які порушують законодавчі приписи, підлягають відповідальності.

Трансфертне ціноутворення наразі виступає тим важелем, за допомогою якого формується механізм встановлення цін між організаціями, що формують взаємопов'язану групу компаній або компаній та фізичних осіб. Учасники таких груп зацікавлені у отриманні прибутку в цілому, а не окремими її суб'єктами, з огляду на це вони можуть застосовувати будь-які ціни в угодах між собою. Як вказує А. І. Задорожня, трансфертне ціноутворення може використовуватися для акумулювання основного прибутку компаній в низькоподаткових юрисдикціях та її виведення з високоподаткових юрисдикцій, що дозволяє знижувати розмір податкового обов'язку та збільшувати «чистий прибуток» корпоративних структур з метою його подальшого розподілу між учасниками групи [4, с. 3]. Показово, що за такого підходу держави розглядають трансфертне ціноутворення як явище, що порушує їх фіскальні інтереси, й відповідно приймають рішення, спрямовані на їх відновлення. Передусім в цій ситуації йдеться про

закріплення як на рівні національного податкового законодавства, так і в міжнародно-правових актах приписів, які дозволяють скоригувати податкову базу суб'єкта в угодах з афілійованими особами.

Показово, що для урегулювання питань щодо трансфертного ціноутворення Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) ще в 1995 році було розроблено Керівництво з трансфертного ціноутворення для транснаціональних корпорацій і податкових органів, оскільки кожного року держави несуть все більше втрат істотних податкових надходжень через політику компаній, спрямованої на розмивання бази оподаткування та виведення прибутку в юрисдикції з сприятливим податковим режимом. Крім того, існуючі принципи розподілу прав на оподаткування між країнами не встигають за змінами в діловому середовищі з урахуванням глобалізації бізнесу (включаючи можливість ведення бізнесу через Інтернет) і зростанням значення інтелектуальної власності як чинника вартості [2]. З урахуванням цього до 2016 року ОЕСР провела значну роботу з вироблення нових підходів до міжнародного оподаткування, результати якої викладені в плані дій BEPS.

Для впровадження окремих кроків Плану BEPS в Україні було прийнято Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [6]. Зокрема, вказаним нормативно-правовим актом удосконалюється контроль за трансфертним ціноутворенням з імплементацією положень 8-10, 13 кроків Плану дій BEPS щодо: а) контролю за розподілом функцій, ризиків та нематеріальних активів всередині групи компаній; б) правил для операцій з сировинними товарами шляхом виключення обмеження на застосування виключно біржових котирувань певних бірж та надання можливості використовувати котирувальні ціни на такі товари; в) запровадження трирівневої структури документації для міжнародних груп компаній, яка включає в себе документацію з трансфертного ціноутворення (локальний файл), глобальну документацію (майстер-файл) та звіт у розрізі країн (country-by-country reporting) – відповідно до визначених критеріїв, компанії повинні будуть подавати 2 додаткових документа: глобальну доку-

ментацію (майстер-файл) та звіт у розрізі країн (country-by-country reporting). На нашу думку, застосування рекомендацій Керівництва ОЕСР в національне податкове законодавство України щодо регулювання трансфертного ціноутворення можливо для заповнення прогалин податкового законодавства, в разі, якщо економічна логіка і мета методів трансфертного ціноутворення, викладених в Керівництві ОЕСР і в ПК України збігаються, для узгодження та конкретизації нормативних приписів. Зазначимо, що положення Керівництва ОЕСР виступають нормами м'якого права, мають рекомендаційний характер.

Загальні положення щодо трансферного ціноутворення урегульовані ст. 39 Податкового кодексу України [5]. Аналізуючи вказану норму, можемо зробити висновок, що трансфертне ціноутворення становить собою систему, в межах якої визначається «справедлива» ціна послуг і товарів, вартість інших об'єктів договірних відносин в контрольованих операціях, які визнаються такими податковим законодавством. На переконання Є. М. Смичка, трансфертне ціноутворення – інститут податкового права, що становить сукупність правил, які застосовуються до контрольованих господарських операцій між асоційованими підприємствами та спрямовані на встановлення обсягу оподаткованого прибутку відповідно до принципу «вितягнутої руки» [3, с. 554]. Науковець слушно акцентує увагу на застосуванні принципу «витягнутої руки» при трансфертному ціноутворенні, оскільки саме він є певним стандартом, за допомогою якого встановлюється особливий взаємозв'язок між особами, які укладають угоду.

Загальновідомо, що принцип «витягнутої руки» на міжнародному рівні вперше було закріплено у Модельній конвенції ОЕСР 1963 р. У цьому контексті слід акцентувати увагу на тому, що наявність принципу «витягнутої руки» передбачає реалізацію принципу справедливості оподаткування через недопущення подвійного оподаткування. При цьому принцип «витягнутої руки» повинен в рівній мірі поширюватися як на доходи, так і витрати за угодою між «пов'язаними» особами [1]. Чинним податковим законодавством України встановлено, що розмір прибутку буде відповідати принципу «витягнутої руки» в тому випадку, коли умови операції будуть

аналогічні умовам, які використовуються під час контрольованих операціях між непов'язаними суб'єктами. Якщо умови договору (угоди) не відповідають вимогам вищевказаного принципу, то прибуток від такої контрольованої операції переходить в дохід платника податку, який також обкладається податком. При цьому слід зазначити, що контролюючі органи перевіряють контрольовану операцію на відповідність принципу «витагнутої руки» за допомогою спеціальних методів, згідно з якими відбуваються відповідні перевірки.

Таким чином, робимо висновок, що правове регулювання трансфертного ціноутворення, а також застосування нормативних приписів на практиці має сприяти підвищенню ініціативності бізнесу й притоку в країну іноземних інвестицій. У регламентації відносин щодо трансфертного ціноутворення мають бути враховані інтереси, як держави, так і платників податків. За такого підходу забезпечуватиметься прозорість діяльності суб'єктів господарювання й надходження коштів від сплати податків до бюджетів та захист від переміщення таких коштів до іноземних юрисдикцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Model Tax Convention on Income and Capital (2003). Transfer Pricing Database, International Organizations. OECD. URL: <https://www.oecd.org/ctp/treaties/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-20745419.htm>.
2. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations Committee on Fiscal Affairs. Paris, 1995 with amendments as of 2010. URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinationalenterprises-and-tax-administrations-2010_tpg-2010-en#page4.
3. Велика українська юридична енциклопедія у 20 т. Т. 6 Фінансове право. Харків: Право, 2020. 616 с.
4. Задорожная А. И. Институт налогового контроля трансфертного ценообразования в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2017. 26 с.
5. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних

неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16 січ. 2020 р. № 466–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>.

REFERENCES

1. Model Tax Convention on Income and Capital (2003). Transfer Pricing Database, International Organizations. OECD. URL: <https://www.oecd.org/ctp/treaties/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-20745419.htm> [in English].
2. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations Committee on Fiscal Affairs. Paris, 1995 with amendments as of 2010. URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinationalenterprises-and-tax-administrations-2010_tpg-2010-en#page4 [in English].
3. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia. Vol. 6: Finansove pravo. (2020). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Zadorozhnaya A. I. (2017). Institut nalogovogo kontrolya transfertnogo tsenoobrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].
5. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 2 hrud. 2010 r. № 2755–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
6. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo vdoskonalennia administruvannya podatkiv, usunennia tekhnichnykh ta lohichnykh neuzghodzenosti u podatkovomu zakonodavstvi: Zakon Ukrainy vid 16 sich. 2020 r. № 466–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text> [in Ukrainian].

Давидюк Олександр Миколайович
*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрНУ,
доцент кафедри господарського права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, адвокат
ORCID: 0000-0002-6699-0903*

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Роботу присвячено дослідженню стану господарсько-правового регулювання методів, способів та прийомів передачі прав на технології до моменту їх втілення до виробничого процесу а межах цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання. Вивчається як рівень відповідності положень чинного законодавства України вимогам та потребам учасників відносин трансферу технологій так і формуються перспективи подальшого вдосконалення вказаних нормативних приписів.

Ключові слова: технологія, правове регулювання обігу технологій, трансфер технологій, інновації, інноваційна діяльність.

Davydiuk Oleksandr
*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine, Assistant Professor of the Economic Law
Department of Yaroslav Mudryi National Law University, advocate
ORCID: 0000-0002-6699-0903*

PUBLIC AND LEGAL METHODS OF TECHNOLOGY TRANSFER

The work is devoted to the study of the state of economic and legal regulation of methods, methods and techniques of transfer of rights to technology until their implementation in the production process and within the integral property complex of the business entity. The level of compliance of the provisions of the current legislation of Ukraine with the requirements and needs of the participants

in technology transfer relations and the prospects for further improvement of these regulations are being studied.

Keywords: technology, legal regulation of technology circulation, technology transfer, innovation, innovation activity.

Сучасний стан нормативного забезпечення розвитку відносин пов'язаних із обігом технологій в Україні, потребує негайного оновлення, оскільки не тільки не відповідає тим вимогам які висуваються до її змісту з боку суб'єктів господарювання виробничо-господарського спрямування але й здійснює негативний вплив, обмежуючи можливості учасників відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій. За умови критичного технологічного відставання, будь-який недолік нормативного регулювання, який здійснює обмежувальний вплив на відносини трансферу є тим аспектом державного впливу, який потребує негайного виправлення з боку держави та її уповноважених органів.

Одним із таких невикористаних обмежень, які містить в собі чинне законодавство України, є зміст категорії трансфер технологій, яка через положення статті 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [1], розуміється виключно як - передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових.

З наведеного визначення трансферу технологій вбачається, що його сутність зведена до певної групи (виду) договорів, якими опосередковується передача майнових прав на технологію чи її складові від одного суб'єкта до іншого. Такий підхід відрізняється «звуженістю» і не відповідає потребам суб'єктів господарювання, які оперують в своїй діяльності набагато більшим колом правових механізмів передачі прав на об'єкти, що використовуються в їх господарській діяльності. Крім цього, така позиція законодавця не відображає сутності поняття трансферу, яке було сформовано внаслідок еволюційного розвитку суспільства та економічних процесів [2].

Найбільш доцільним є ототожнення трансферу технологій як вчинення уповноваженими - суб'єктом господарювання, або іншим

учасником відносин пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій, організаційно-господарських дій, або укладання відповідного господарсько-правового чи цивільно-правового договору, та/або вчинення іншого правочину чи/або організаційно-управлінських дій публічно-правового характеру, які будуть спрямовані на передачу прав на технологію, або інформації про технологію, чи/або матеріального втілення (відтворення) технології від одного суб'єкта (учасника) вказаних відносин до іншого, з метою їх подальшої передачі іншим суб'єктам або використання з метою організації здійснення виробничої діяльності (комерціалізації).

Публічно-правова сфера національної економіки є тією частиною народного господарства, яка функціонує на основі державної та/або комунальної власності, забезпечує не тільки потреби держави, але й суспільства яке проживає на її території та слугує певним орієнтиром для розвитку і оновлення приватноправової сфери (сфери бізнесу). За умов, коли публічно-правова сфера для її належного функціонування має отримати чіткі і послідовні механізми нормативного регулювання, введення законодавством нашої держави обмежень, щодо можливості трансферу технологій, тільки на основі певного договору (договорів) означає тільки одне – передача технології (прав на технологію) не відбудеться.

На нашу думку, найбільш доцільним є ведення до тексту Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» нормативних приписів, якими має бути визначено наступне:

По перше: має бути закріплено такі форми публічно-правового трансферу технологій як – (1) виконання робіт, щодо створення технології на конкурсних засадах в порядку законодавства у сфері державних закупівель; (2) придбання майнових прав на технологію в порядку визначеному законодавством у сфері державних закупівель; (3) створення технологій в результаті виконання фундаментальних та прикладних наукових досліджень; (4) здійснення цільових інновацій, шляхом внесення технологій до статутного (складеного) капіталу чи цілісного майнового комплексу державних підприємств, установ, організацій, з метою подальшого здійснення господарської діяльності спрямованої на отримання прибутку та його перерозподі-

лу з метою наповнення державного бюджету; (5) державне завдання для створення технологій в межах оборонного сектору; (6) спільний розвиток технологій в межах нормативних механізмів державно-приватного партнерства.

Фіксація більш детального переліку способів (видів) трансферу технологій, дозволить з одного боку розширити перелік правомочностей щодо розпорядження наявним інтелектуальним потенціалом держави та органів місцевого самоврядування, що гарантовано призведе до більш ефективного використання наукового потенціалу, а з іншого дозволить більш широко імплементувати результати наукових та науково-дослідних робіт до виробничої сфери і тим самим активізувати процеси виробничого оновлення державних і комунальних підприємств, установ, організацій. Крім цього, такого роду нормативні правила, будуть здійснювати непрямий (опосередкований) вплив і на сферу бізнесу, яка з одного боку отримає доступ до інноваційної продукції та матиме можливість створити нові об'єкти цивільного та господарського обороту (нові види продукції виробничо-технічного призначення та/або товарів народного споживання), а з іншого буде вимушене діяти в умовах більш високого рівня конкуренції, що стимулюватиме підвищення рівня конкурентоздатності і як наслідок призведе до зростання їх економічного потенціалу.

На особливу увагу заслуговує введення до вказаного переліку способів трансферу технологій, правових механізмів державно-приватного партнерства, які покликані забезпечити більш тісний рівень взаємодії публічно-правового та приватноправового суб'єктів господарювання і який буде спрямований на здійснення виробничої діяльності та введення в обіг на відповідний товарний ринок інноваційної продукції чи продукції із унікальними споживчими характеристиками, а також створюватиме передумови для підвищення рівня конкурентоздатності для вітчизняної продукції на світовому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. Ст. 434.

2. Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. 176 с.

REFERENCES

1. Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti u sferi transferu tekhnolohii: Zakon Ukrainy vid 14.09.2006 r. № 143-V. (2006). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 45, art. 434 [in Ukrainian].

2. Davydiuk O. M. (2010). Tekhnolohiia yak ob'iekt hospodarsko-pravovoho rehuliuвання. Kharkiv: Vyd-vo «FINN» [in Ukrainian].

Жорнокуй Юрій Михайлович

доктор юридичних наук, професор,

провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрН України

ORCID: 0000-0001-9669-6062

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕНЧУРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Наукова робота присвячена дослідженню питання нормативно-правового забезпечення венчурного підприємництва в Україні. Звертається увага на конституційні засади правового врегулювання можливості реалізації права на свободу творчої діяльності, у тому числі її здійснення на підприємницьких засадах. Зроблено висновок, що на сьогодні в Україні відсутнє законодавче забезпечення комерціалізації науки, не розроблено конкретні правові нормативи щодо функціонування її ринку, як наслідок, не закладено основи розвитку законодавства про венчурне підприємництво.

Ключові слова: венчурне підприємництво, інноваційна діяльність, підприємницька діяльність, інтелектуальна власність.

Zhornokui Yurii

Doctor of Law, Professor, Senior Scientific employee of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

REGULATORY LEGAL PRINCIPLES OF ENSURING VENTURE ENTREPRENEURSHIP

The scientific work is focused on studying the issue of regulatory legal provision of venture entrepreneurship in Ukraine. Particular attention has been paid to the constitutional principles of legal regulation of the possibility of realizing the right to freedom of creative activity, including its exercise on entrepreneurial principles. It has been concluded that Ukraine has currently no legislative provision for the commercialization of science; has no specific legal standards for its market's functioning; as a result has no basis for the development of legislation on venture entrepreneurship.

Key words: venture entrepreneurship, innovations, entrepreneurial activity, intellectual property.

На сучасному етапі побудови громадянського суспільства в Україні особливого значення набувають положення відносно інтелектуалізації виробництва і особливо вільного «продукування» і реалізації права інтелектуальної власності при здійсненні підприємницької діяльності і захисту прав творця (ст. 3, 41, 42 Конституції України). Все це зумовлено чинниками об'єктивного і суб'єктивного характеру, що детермінують на становлення та розвиток такого роду діяльності.

Надання права юридичним особам займатись трудовою та підприємницькою діяльністю, а фізичним особам, крім цього, – творчою, віднайшло своє специфічне вираження у венчурному підприємстві. Варто зауважити, що відносини в такого роду діяльності можуть бути як суто підприємницькими, так і трудовими. Загалом, такі відносини розглядаються в своєму поєднанні, що обумовлено особливостями створення об'єктів права промислової власності. Проте, наріжним каменем є встановлення саме специфіки підприємницьких відносин в сфері створення таких об'єктів та реалізації майнових прав на їх використання.

Венчурне підприємництво є одним із визначальних різновидів підприємницької діяльності, якому відповідають всі ознаки останньої і застосовується законодавство про підприємницьку діяльність. При цьому поліаспектність венчурного підприємництва розвивається за декількома напрямками: як підприємницька ді-

яльність; як інвестиційна діяльність; як діяльність направлена на створення об'єкту права інтелектуальної власності (безпосередньо промислової).

Венчурне підприємництво неможливо без підприємницької ініціативи взагалі. Саме держава гарантує недоторканість майна і забезпечує захист права власності підприємця, тобто цим положенням закладено основи для ведення власної справи, в т.ч. і венчурного підприємництва (що на сьогодні віднайшло своє закріплення у положеннях Цивільного та Господарського кодексів України). На нормативному рівні вперше про інноваційну діяльність (венчурне підприємництво) згадувалось у Законі України «Про інвестиційну діяльність». Так, ст. 3 вказаного Закону закріплює поняття і ознаки інноваційної діяльності.

Венчурне підприємництво розвивається за декількома напрямками: а) як *підприємницька діяльність*; б) як *інвестиційна діяльність*; в) як *діяльність направлена на створення об'єкту права інтелектуальної власності* (безпосередньо промислової). Отже, венчурне підприємництво, як правова категорія, є складним багатограним поняттям сутність якого має прояв в декількох аспектах (наведених раніше), що й складає особливу зацікавленість в оцінці проведення такого роду діяльності.

Включення в орбіту приватного та публічного права відносин по використанню науково-технічних досягнень обумовлено двома причинами. По-перше, розвиток науки та техніки неможливо уявити без вживання їх результатів, яке здійснюється в процесі практичного застосування цих результатів. По-друге, є специфіка в правовій регламентації поширення та використання науково-технічних результатів як ідей, які вживаються, на відміну від інших результатів праці. Іншими словами, використання науково-технічних досягнень – це структурний елемент системи розвитку науки та техніки в цілому. Тому, ми обстоюємо точку зору за якою правове регулювання відносин у сфері науки та техніки в рамках законодавства про науку та техніку має охоплювати також галузь практичного використання науково-технічних результатів. За таких обставин маємо комплексний характер врегулювання відносин, що пояснюється використанням

здебільшого норм приватного права і посилення гарантій їх дотримання нормами публічно-правового характеру.

Необхідно зазначити той фактор, що без детально розробленої та обґрунтованої нормативно-правової бази, ні про який інноваційний розвиток не може йти й мови, бо виникнення та здійснення тих чи інших юридично значимих дій ведеться у відповідності до законодавства. Важливе значення в цьому випадку відводиться цивільному праву з його універсалізмом. Виступаючи в ролі суб'єкта цивільно-правових відносин вказані особи вступають в договірні зв'язки, що виникають з приводу розробки, використання та реалізації продукції, яка виступає об'єктом промислової власності (ця особливість дає змогу стверджувати, що саме норми цивільного права є регулятором відносин в сфері венчурного підприємництва). Так, з економічної природи ці відносини є оплатно-вартісними, а з юридичної – договірними.

Венчурне підприємництво є окремим видом підприємницької діяльності, бо має свої характерні ознаки.

1. *Це один зі спеціальних видів підприємницької діяльності.* Вказане положення ґрунтується на тому, що ознаки підприємницької діяльності, характеризують і венчурне підприємництво, як один з підвидів такої діяльності.

2. *Наявність здібності підприємця акумулювати або залучати з різних джерел фінансові кошти (інвестиції).* Що стосується акумулювання певної грошової суми, то в даному випадку слід розглядати два різновиди як такого:

– акумулювання в одному з випадків може розглядатися як використання власних фінансових засобів для ведення венчурного підприємництва (наявність власного стартового капіталу, який необхідний для ведення даного виду підприємницької діяльності);

– акумулювання певної суми коштів може бути розглянуто як залучення позикових коштів, а саме, або шляхом випуску акцій (при створенні акціонерного товариства), або отримання банківського кредиту, що регулюється законодавством про банки та банківську діяльність.

3. *Діяльність орієнтована на практичне використання технічних та технологічних нововведень, які оцінюються як високорента-*

бельні, тобто продаж майнових прав інтелектуальної власності. Суть цієї ознаки полягає у тому, що:

– вона має спрямовуватися безпосередньо на використання саме у виробництві технічних та технологічних нововведень (об'єкти, які розцінюються як високорентабельні), тобто практичне вираження цих дій має позитивно відобразитися на прибутку підприємства (зменшення собівартості продукції);

– впроваджуватися у виробництво може як технічне так і технологічне нововведення, тобто об'єкт, котрий використовується як нововведення може виступати як технологія, так і як технічне рішення.

В цьому випадку ми розглядаємо технологію як певний процес виробництва, тобто послідовність дій по виготовленню нового продукту, а техніка представляє собою певний рівень продукту (виріб).

4. *Діяльність, яка направлена як на завершення науково-технічних проектів, які ще не випробувані на практиці, так і на вдосконалення вже існуючих.* Вона має прояв у двох аспектах:

– науково-технічний проект не повинен бути випробуваний на практиці, тобто безпосередній об'єкт даного проекту повинен відповідати вимогам патентоздатності;

– науково-технічний проект направлений на вдосконалення вже існуючого об'єкта (конвенційні винаходи). В цьому випадку проведення технічних досліджень повинні здійснюватись на основі вже існуючого об'єкту, але з метою його модернізації.

5. Метою венчурного підприємництва можна виділити два аспекти, на які направлена даного роду діяльність – *отримання прибутку і (або) іншого ефекту (переваг)*. Отримання прибутку, має за основу розробку об'єкту права промислової власності і передачу прав на його використання, що ґрунтується як одна з ознак підприємницької діяльності, тобто остання направлена на отримання яких-небудь матеріальних благ. Якщо взяти до уваги інвестиційну природу проведення венчурного підприємництва, то поруч з отримання прибутку суб'єкти венчурного підприємництва можуть отримувати й інші переваги (наприклад, податкові, організаційні, виробничі, тощо).

Венчурне підприємництво має безліч переваг, які здатні посилити процес структурних зрушень за рахунок переливу вільних коштів

у високорентабельні виробництва, збільшення частки наукомістких галузей, послаблення монополізму. Серед згаданих переваг слід виділити такі: робота в самих передових галузях науково-технологічного прогресу, створення нових технологій та продуктів. Виходячи із цієї позиції, необхідно зазначити, що основою проведення венчурного підприємництва є творчий пошук можливості встановлення об'єктивній істині тих чи інших процесів і, по можливості, втілення їх у промислове виробництво. Тому, інтелектуальна власність визначає, кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво тощо).

Загалом же можна підсумувати, що в Україні з незрозумілих причин не закладено основи розвитку законодавства про венчурне підприємництво, не говорячи вже про спеціальну нормативно-правову базу. Можливо це стримувалось прийняттям ЦК України, в якому віднайшли відображення нові загальні засади створення та функціонування суб'єктів підприємницької діяльності та правове положення об'єктів інтелектуальної власності. Але саме зараз в значній частині втрачені можливості, які б дозволили зайняти Україні, як великому науково-технічному потенціалу, відповідну нішу на ринку новітніх технологій, що б сприяло інтеграції суб'єктів науково-технічної та інноваційної діяльності в світове співтовариство.

В Україні не створено законодавче забезпечення комерціалізації науки, не розроблено конкретні законодавчі нормативи відносно функціонування її ринку. Тільки починають формуватися найважливіші компоненти інфраструктури інноваційного ринку: венчурний капітал, венчурне фінансування малого підприємництва, система державної підтримки інноваційного підприємництва, сучасні форми кооперації інноваційного підприємництва (наприклад, технопарки). Тому, необхідно прийняти спеціальне законодавство, яке б в повній мірі встановило загальні засади ведення венчурного підприємництва в Україні. Адже лише правове врегулювання відносин в цій сфері може стати запорукою отримання позитивного результату в процесі становлення та ведення такої діяльності.

Завадська Ангеліна Тимурівна

*молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0001-6114-0419*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ СТАРТАПІВ У БАЛТІЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

У наукових тезах здійснено порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання державної підтримки стартапів Литви, Латвії та Естонії, досліджено національні екосистеми суб'єктів інноваційної інфраструктури, які здійснюють підтримку стартапів, та надано рекомендації щодо застосування Україною позитивних аспектів міжнародної діяльності деяких інноваційних суб'єктів.

Ключові слова: стартап, інноваційна інфраструктура, новостворене підприємство, державна підтримка.

Zavadska Anhelina

*Research Assistant of Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0001-6114-0419*

LEGAL ASPECTS OF STARTUP SUPPORT IN THE BALTIC STATES

The scientific theses provide a comparative analysis of the legal regulation of state support for startups in Lithuania, Latvia and Estonia, study the national ecosystems of innovation infrastructure entities that support startups, and provide recommendations for Ukraine to apply the positive aspects of international activities of some innovation entities.

Key words: startup, innovation infrastructure, newly created enterprise, state support.

Дослідження та аналіз досвіду підтримки стартапів в іноземних державах дає можливість виокремити певні характерні риси, які можуть бути застосовані для стимулювання розвитку національних стартапів в Україні.

Дослідження теми розпочнемо з аналізу нормативно-правового регулювання вказаної галузі у Латвії.

Так, у 2017 році в Латвії набув чинності Закон «Про підтримку стартапів» [1]. Вказаний нормативно-правовий акт, в редакції станом на 2017 рік встановлював доволі значні обмеження характерних ознак стартапів, які мали право на одержання відповідної підтримки:

1) підприємство мало бути новоствореним, тобто таким здійснює комерційну не більше п'яти років з дня державної реєстрації;

2) мав бути наявним венчурний інвестор, який не був пов'язаною стороною у розумінні чинного законодавства, та інвестував не менше 30 000 євро для реалізації поданої бізнес-ідеї;

3) дохід підприємства від господарської діяльності за перші п'ять років з моменту реєстрації мав бути меншим за 5 000 000 євро, з яких за перші два роки – до 200 000 євро;

4) прибуток нового підприємства не міг розподілятися як дивіденди з моменту його реєстрації в Комерційному реєстрі, а спрямовувався виключно на його подальший розвиток;

5) таке підприємство не могло бути реорганізованим, не могло мати частки в іншій компанії чи бути залежною компанією;

6) встановлено обмеження щодо наявного податкового боргу – не більше 150 євро;

7) стартап мав відповідати принаймні одній із таких характеристик інновації: (а) стартап володіє правами інтелектуальної власності на об'єкт, що лежить в основі розвитку інноваційного продукту чи послуги; б) принаймні 70 відсотків працівників мають ступінь магістра або доктора наук, в) з моменту державної реєстрації підприємства (стартапу) щонайменше 50% початкових витрат були спрямовані на дослідження та розробки;

8) щодо такого підприємства не відкрито провадження щодо неплатоспроможності.

Вищевикладені обмеження значним чином звузили перелік стартапів, які мали право на звернення за одержанням підтримки. Так, з 2017 по 2020 рік на території всієї держави положення вказаного закону було застосовано лише до 5 стартапів [2].

Вказана ситуація викликала необхідність у внесенні відповідних змін до названого Закону. У 2020 році було спрощено вимоги до стартапів, які претендують на одержання державної підтримки їхньої діяльності. Так, зокрема, зміни стосувалися критеріїв інноваційності стартапів: скасовано вимоги щодо освітнього/наукового ступеню працівників та відсотку витрат стартап-підприємства на подальші дослідження та розробки. Інноваційність продукту, яка вимога, у чинному законі виступає альтернативою вимозі залучення венчурних інвестицій на ранній стадії розвитку стартапів.

Аналіз чинного на сьогодні Закону Латвії «Про підтримку стартапів» дозволяє зробити висновок, що з восьми вимог до стартапів, викладених у законі в редакції 2017 році, у редакції 2020 року у видозміненому вигляді залишилося лише 3: щодо залучення венчурних інвестицій/наявності інноваційної продукції, щодо обмеженого обсягу податкового боргу та заборони надання державної підтримки неплатоспроможним суб'єктам.

Таким чином, перевагою чинної редакції закону є спрощення доступу новостворених підприємств до державної підтримки. Разом з тим, на нашу думку, всупереч положенням ст. 1 цього закону, де інновації є характерною ознакою як нового підприємства, так і мети надання державної підтримки таких підприємств, ознака інноваційності виключена як обов'язкова ознака стартапу, що претендує на державну підтримку. Натомість, як неодноразово наголошувалось науковцями та аналітика саме ця ознака відрізняє стартап від звичайного новоствореного підприємства. Крім того, як впливає зі ст. 1 аналізованого закону, програми підтримки, як сукупність заходів державної підтримки сприяють розробці саме інноваційного продукту й досліджень та реалізуються як: 1) програма підтримки фіксованого платежу із застосуванням пільги з податку на доходи фізичних осіб відповідно до процедур, визначених цим законом; 2) схема допомоги для найму висококваліфікованих робітників.

Таким чином, щодо державної підтримки стартапів Латвії необхідно зазначити, що наразі ця держава знаходиться на стадії реалізації реформованого законодавства з підтримки стартапів. Чинне законодавство має низку позитивних рис, в тому числі різновекторну

направленість видів такої підтримки. Разом з тим, видається недостатньо аргументованою низька увага законодавця до інноваційної складової вимог до новоствореного підприємства як ключової ознаки стартапу.

В якості наступного кроку перейдемо до аналізу підтримки стартапів у Литві.

В цій державі діє Закон «Про розвиток малого і середнього бізнесу» від 24 листопада 1998 року. У 2019 році до цього закону було внесено зміни, що стосувалися підтримки стартапів. Так, зокрема, було надано наступне визначення цьому суб'єкту: стартап – це дуже мала або невелика компанія з високим та інноваційним потенціалом розвитку бізнесу, зареєстрована в Реєстрі юридичних осіб не більше 5 років [3].

На нашу думку, доцільно зосередити увагу на наступних позитивних аспектах цього закону:

1) на відміну від вищепроаналізованого подібного закону Латвії у цьому законі за інноваційною складовою та датою утворення відмежовано стартап й мале та середнє підприємств (5 років з дня державної реєстрації);

2) в розумінні цього закону, підтримка надається не лише юридичним особам, але й фізичним особам-підприємцям, разом з тим, останні не можуть визнаватися стартапами;

3) у законі зазначено, що для зменшення ризиків під час створення та діяльності стартапу, а також підтримки засновників стартапу у державі діють бізнес-інкубатори як установи, що належать державі та/або муніципалітету та мають спільну власність, метою яких є зменшення ризику стартапів та допомога їм утвердитися на ринку, а також сприяння розвитку малих та середніх підприємств. Бізнес-інкубатор об'єднує стартапи у приміщеннях, якими він володіє або іншим чином експлуатує та використовує (варто зазначити, що визначення термінів окремих видів суб'єктів інноваційної інфраструктури, до яких відносяться і бізнес-інкубатори є недостатньо поширене як в країнах ЄС, так і в Україні, що у свою чергу викликає певні складнощі і їх відмежування від подібних суб'єктів та правовому регулюванні їх діяльності).

Разом з тим, специфічних видів державної підтримки для стартапів цим законом не передбачено, що свідчить з одного боку про те, що на стартапи Литви поширюються загальні положення законодавства в частині підтримки малих та середніх підприємств, а з іншого – про вірогідну перспективу подальшого реформування законодавства з цього питання.

Відповідно до аналізованого закону в Литві існують такі форми державної підтримки стартапів: звільнення від сплати податків і зборів; заходи фінансової підтримки; надання адміністративних послуг малому та середньому бізнесу; надання державних послуг малим та середнім підприємствам у ділових інформаційних центрах, бізнес-інкубаторах, науково-технічних парках та інших юридичних особах, установчими документами яких передбачено надання цих послуг.

Про важливість та ефективність таких заходів свідчить стрімкий розвиток екосистеми інноваційних підприємств Литви. Так, відповідно до інформації з відкритих джерел цієї держави, лише у 2018 році Міністерство економіки та інновацій надало стартапам 11 млн. євро інвестицій [4], а у 2019 році кількість інноваційних компаній становила близька 1 000 суб'єктів, при цьому кількість залучених інвестицій сягала понад 166,5 млн. євро [5].

У вищевказаному аспекті необхідно зауважити, що рушієм розвитку стартапів в Литві є «Startup Lithuania»[6] як національний посередник між швидкозростаючим бізнесом, фондами венчурного капіталу, акселераторами, дружніми стартап-компаніями та урядом, що діє під управлінням Enterprise Lithuania (державної установи, яка має на меті підтримку створення бізнесу, розвитку підприємництва та сприяння експорту). Зокрема, цей посередник є розпорядником бази даних литовських стартапів та інвесторів, а зручний інтерфейс пошуку даних дозволяє швидко знайти необхідну компанію та дізнатися ключову інформацію. Регулярно проводиться Ярмарки стартапів, а у новинах постійно оновлюється інформація про актуальні можливості для стартапів (конкурси, освітньо-наукові заходи тощо). Також викладена відповідна контактна інформація та веб-адреси суб'єктів, пов'язаних із підтримкою стартапів. Таким чином, на платформі вказаного посередника, засновники стартапів можуть

одержати значний обсяг необхідних даних, що усуває необхідність втрати часу на пошук інформації про кожного суб'єкта окремо.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що не дивлячись на те, що нормативно-правове регулювання діяльності стартапів в Литві знаходиться на стадії реформування та потребує певної деталізації, за допомогою заходів державної підтримки, врегульованих спеціальним законодавством та через існування широкої мережі екосистеми стартапів та суб'єктів, діяльність яких пов'язана із ними, а також у зв'язку з ефективним функціонуванням національного посередника у цій галузі Литва має значний потенціал у інноваційній діяльності стартапів.

В Естонії підтримка стартапів регулюється, зокрема, Законом «Про підтримку бізнесу та гарантування державної позики»[7]. Відповідно до параграфів 2-3 цього закону джерелами підтримки бізнесу є: 1) асигнування з державного бюджету; 2) власний дохід фондів, що належать до системи підтримки бізнесу; 3) інші засоби; а видами державної підтримки підприємництва є пільги, гарантії та позики.

В розумінні Закону Естонії «Про стартовий грант» (параграф 4) новостворене підприємство – це компанія, яка була внесена до комерційного реєстру не раніше, ніж за 24 місяці до подання заявки, і в якій власник не може мати або утримувати більше 32% акцій або бути самозайнятою особою [8].

В. Прокопчук здійснила аналіз результативності звернення естонських суб'єктів підприємницької діяльності за одержанням допомоги. Так, з 7 опитаних респондентів лише 3 одержали підтримку. Результати дослідження дозволили науковцю зробити висновок, що вирішальними факторами, на які зверталася увага при прийнятті рішення щодо надання/відмови у наданні державної підтримки стартапів, були належність, обґрунтованість й деталізація бізнес-плану та очікуваного фінансового результату. Так, респонденти, яким було відмовлено в наданні державної позики, зауважили, що підставою для відмови стали недоліки бізнес-плану [9, с. 27].

Щодо підтримки новостворених компаній (до 3-х років з дня державної реєстрації) варто зауважити, що успіх в одержанні грантів переважно мали такі, що мали наступні ознаки:

- 1) утворені у формі товариства з обмеженою відповідальністю;
- 2) здійснюють діяльність у сфері надання послуг або виробництва;
- 3) є резидентами Естонії;
- 4) існують на ринку 1–3 роки;
- 5) мають позитивну поточну фінансову позицію [9, с. 30–34].

Разом з тим, одержання гранту покладає на підприємство-бенефіціара низку обов'язків. Так, відповідно до параграфу 26 Закону Естонії «Про стартовий грант» на підприємство, серед іншого, покладаються такі обов'язки: брати участь у консультуванні з питань розвитку (щонайменше раз на півроку); своєчасно подавати виконавчому органу державної влади необхідну інформацію та звіти; заздалегідь узгоджувати із виконавчим органом державної влади зміни у зв'язку з передачею бенефіціару частини акцій та пов'язаних із цим речей або прав; заздалегідь узгоджувати із виконавчим органом державної влади зміни, заплановані серед осіб, які беруть участь у бенефіціарі, якщо ця зміна стосується участі більше 25% (останній обов'язок не поширюється на публічні компанії) тощо.

Найбільш затребуваним серед підприємців суб'єктом надання підтримки є державна установа «Enterprise Estonia», утворена у 2000 році. Відповідно до інформації, викладеної на офіційному сайті цієї установи вона має 17 філій (або представництв) в іноземних державах (в Україні таке представництво відсутнє). Про можливість та обсяги діяльності установи свідчить розмір її бюджету на 2021 рік - 91,2 млн євро.[10] Основою діяльністю «Enterprise Estonia» є залучення інвестицій на розвиток підприємництва та розвиток туризму.

Таким чином, можна зробити висновок, що і в Естонії ключове значення у здійсненні підтримки стартапів мають суб'єкти інноваційної інфраструктури, що реалізують свої функції, зокрема, і на міжнародному рівні, залучаючи інвесторів до фінансування національних бізнес-ініціатив.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно вказати, що аналізовані держави мають спеціальне законодавство, спрямоване на підтримку підприємництва, що справляє позитивний вплив на діяльність стартапів. Натомість деякі питання постають щодо обов'язкового визна-

чення інноваційної складової стартапу як ознаки підприємства, яке може претендувати на державну підтримку. Зокрема, в аналізованих актах Латвії та Естонії така обов'язкова складова відсутня, а термін «стартап» виступає радше синонімом до новоствореного підприємства. На шляху до створення спеціального нормативно-правового регулювання та екосистеми підтримки стартапів розвинутою, на нашу думку, є правова система Литви, у якій поступово здійснюється законодавче реформування щодо закріплення та реалізації підтримки стартапу як інноваційного нового підприємства. Крім того, ключове значення у забезпеченні ефективної державної підтримки стартапів відіграють суб'єкти інноваційної інфраструктури – посередники, утворені, в тому числі, як державні установи, які забезпечують збір та оновлення комплексної актуальної інформації про можливості одержання стартапами різних видів підтримки (інвестиційної, освітньої тощо), а також створюють умови для безпосередньої взаємодії різних суб'єктів інноваційної діяльності. В цьому аспекті, важливого значення для України має забезпечення тісних партнерських відносин з такими розвинутими суб'єктами інноваційної інфраструктури як «Enterprise Estonia».

ЛІТЕРАТУРА

1. Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/287272-jaunuznemumu-darbibas-atbalsta-likums>.
2. Jaunuzņēmumiem atvieglo valsts atbalsta saņemšanu. URL: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/319482-jaunuznemumiem-atvieglo-valsts-atbalsta-sanemsanu-2020>.
3. Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas. 1998 m. lapkričio 24 d. Nr. VIII-935. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.640D50DB8877/asr>.
4. Ekonomikos ir inovacijų ministerija startuolio sąvoką apibrėžė įstatymu. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija. 2019. URL: <https://eimin.lrv.lt/lt/naujienos/ekonomikos-ir-inovaciju-ministerija-startuolio-savoka-apibreze-istatymu>.
5. Lietuvos startuolių spurtas tęsiasi: per metus pritraukta 166,5 mln. Eur investicijų. Versli Lietuva. 2019. URL: <https://www.verslilietuva.lt/naujienos/lietuvos-startuoliu-spurtas-tesiasi-per-metus-pritraukta-1665-mln-eur-investiciju/>.
6. Офіційний сайт «Startup Lithuania». URL: <https://www.startuplithuania.com/>.

7. Ettevõtluse toetamise ja laenude riikliku tagamise seadus: vastu võetud 28.01.2003. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129112010007>.

8. Starditoetus: vastu võetud 09.03.2015 nr 20. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110032015029>.

9. Prokopchuk V. Alustava ettevõtja finantseerimisvõimaluste analüüs Eestis. Tallinna Tehnikaülikool. 2019. P. 27.

10. Офіційний сайт «Enterprise Estonia». URL: <https://www.eas.ee/eas/?lang=en>.

Пасмор Юлія Вікторівна

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0001-8773-360X

СВІТОВІ ТРЕНДИ ЗАЛУЧЕННЯ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ІНДУСТРІЇ 4.0

Статтю присвячено дослідженню актуальних питань та світових трендів щодо залучення цифрових сервісів сучасного віртуального середовища до стимулювання інноваційної економіки Індустрії 4.0. У тому числі розглянуто сучасні процеси та розумні технології, що забезпечують трансформацію й підтримку науки і бізнесу для розробки смарт-спеціалізацій, розвитку стартапів, бізнес-інкубаторів, науково-технологічних центрів, які виступають драйверами інтерактивного оновлення економічних і соціальних процесів та інноваційного виробництва у суспільстві.

Ключові слова: віртуальне середовище, цифрові сервіси, інноваційна економіка, інноваційні виробництва, розумні технології.

Pasmor Julia

*PhD in social communications, Researcher of Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0001-8773-360X

GLOBAL TRENDS OF ATTRACTING DIGITAL SERVICES VIRTUAL ENVIRONMENT TO STIMULATE THE ECONOMY INDUSTRY 4.0

The article is devoted to the study of the issues of attracting digital services of the modern virtual environment to stimulate the innovative economy of industry 4.0. In particular, the world trends and transformation processes that provide support for science and business, the development of smart specializations, the development of start-ups, business incubators, scientific and technological centers as drivers of interactive updating of economic and social processes are considered.

Keywords: virtual environment, digital services, innovative economy, innovative production, smart technologies.

Нині, коли розширилися зв'язки між країнами, створюються спільні центри, підприємства, організації, збільшився потік інформації, яка завдяки цифровим сервісам дуже швидко стає відомою у різних кутках планети, прискорився розвиток і нових технологій, і економік. За таких умов саме здатність країн продукувати й ефективно використовувати інновації й цифрові сервіси віртуального середовища визнається визначальним чинником її конкурентоспроможності у глобальній боротьбі за першість в економіці Індустрії 4.0 й забезпеченні належного рівня життя громадян.

Звісно, усі ці трансформаційні процеси і світові тренди вивчаються, аналізуються фахівцями. Так, Agency of European Innovations (АЕІ) проводить дослідження та практичну діяльність щодо функціонування національної інноваційної системи в сучасних умовах. За результатами роботи виокремлено такі напрями у цій сфері: підтримка співпраці науки й бізнесу на основі надсучасних «відкритих інновацій»; розвиток новітньої інфраструктури; формування інноваційних мереж і кластерів за участю організацій різного виду; розробка стратегій смарт-спеціалізації; вдосконалення діяльності офісів трансферу технологій в університетах та дослідницьких інститутах; створення умов для розвитку стартапів; залучення організацій громадянського суспільства до інноваційної діяльності; по-

ширення інноваційної культури й цифрових знань [2]. З огляду на сказане зауважимо, що з позицій інфраструктурної підтримки малого й середнього підприємництва, впровадження бізнес-проектів та інноваційної економіки важливим є врахування кращого досвіду бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, науково-технологічних центрів, фондів підтримки малого підприємництва, центрів трансферу технологій та ін. Доведено що, наприклад, у регіональну економічну політику онлайн-сервісів, платформ колективної свідомості (Collective Awareness Platforms), покрокова загальна цифровізація окремих галузей економіки, залучення ресурсів шляхом застосування мобільних й інтернет-технологій у господарській діяльності сприяють розбудові економіки Індустрії 4.0 [3]. Однак слід брати до уваги те, що при цьому спостерігається посилення взаємодії всіх сторін інноваційних економіко-правових процесів, зацікавлених у позитивному результаті від соціального проекту чи стартапу. На підтвердження наведемо дані онлайн-дослідження 2017 Global NGO Online Technology Report, що проводилося серед 4908 неурядових організацій з 153 країн на 7 континентах. Так, за результатами опитування виявлено, що 95% респондентів погоджуються, що онлайн-технології, цифровізація – це ефективні засоби інтерактивного оновлення бренду організацій, рекрутингу волонтерства і соціальних змін у цілому [2].

Крім того, в Агенції європейських інновацій також зробили висновок про те, що цифрові технології, інтернет-речей та великі дані віртуального середовища стали важливою тенденцією розвитку економіки і всіх соціальних процесів на різних рівнях – від окремої організації до країни в цілому. Дослідження Agency of European Innovations у сфері цифровізації та смарт-технологій здебільшого спрямовані на використання практичних методик, обговорення та підготовку пропозицій для органів влади і ключових організацій, що є суб'єктами інноваційного процесу [6; 7]. Додамо, що вона, спираючись на сучасні умови (глобалізація, цифровізація тощо) й реалії, зацікавлена у проведенні досліджень за такими напрямками, як: цифрова трансформація бізнес-процесів (розвиток Індустрії 4.0; інтернет-речей та великих даних); розумні регіони, розумні міста й розумні села; електронна медицина; цифрові технології для сфери

енергетики; цифризація логістичних процесів і транспорту; цифрові інноваційні Хаби (DIHs) як драйвери залучення віртуалізованих сервісів і середовища до стимулювання економіки Індустрії 4.0. [6; 7].

У контексті сказаного варто акцентувати ще на одному. Як відомо, пандемія та світовий карантин помітно вплинули на вподобання інвесторів і змінили пріоритети на інвестиційному ринку. Згідно з опитуванням Financial Express інвестиційними трендами 2021 названо: інвестиції у житлову нерухомість; медичні технології та охорону здоров'я; земельні ділянки під виробництво/комерційне призначення; у цифрові технології; у сфери логістики, цифровізації сфери досліджень та інновацій [1].

Підтвердженням цього є те, що на українському маркетинговому форумі (травень 2021) – «Marketing Survivors: як стати зіркою в нових умовах» (серед яких згадувалася і глобальна пандемія, криза) експерти обговорювали стійкість бізнесу, брендів, інструментів, бізнес-моделей, ефективних кейсів, здатних забезпечити життєдіяльність підприємств, зберегти зв'язок з клієнтами й командою, а завдяки цьому зробили стрибок вперед унікальним продуктам, технологіям та маркетингу [5]. Зокрема, учасниками серед постпандемічних маркетингових стратегій названо також побудову відносин з інфлюенсерами (influencers) і створення ефективної інфлюенс-кампанії, яка намагається за допомогою маркетинг-впливу адаптуватися до нових реалій [5].

Однак при цьому слід зважати на те, що весь складний комплекс електронних комунікацій, який формується у процесі цифровізації суспільства (передусім економічних відносин, в окремих випадках не гарантує ефективність цифрових змін, хоча надає імпульс для впровадження нових проєктів інноваційної економіки [2]. За різними джерелами (Forbes Україна, 2015; Graham et al., 2017; OLI, 2018), у 2013–2017 роках наша країна посіла перше місце в Європі й четверте місце у світі за обсягом фінансових потоків і кількістю завдань, що виконуються на цифрових робочих платформах. Крім того, Україна також посідає перше місце у світі в ІТ-фрілансі [1]. Додамо, що, як і в інших державах, пандемія змінила наше уявлення про роботу, її графік і формат онлайн-комунікацій, а більшість офісів організує

цифрові робочі місця, приймаючи складні IT-рішення [1]. Йдеться, зокрема, про Digital Workplace – екосистему, яка має задовольняти нові потреби економіки й бізнесу. До переваг технологій і хмарних рішень, можна віднести те, що, завдяки електронним сервісам, які використовуються на цифрових робочих місцях усуваються комунікаційні бар'єри між відділами, надається віддалений і безпечний доступ до корпоративної інформації, полегшується праця з документацією і спілкування з колегами, навіть знаходячись за межами офісу, забезпечується оперативність і продуктивність комунікацій [1]. Отож, поступово формується єдина цифрова інфраструктура інноваційного виробництва бізнес-середовища, яка сприяє: а) узгодженості у прийнятті рішень, зберіганню документів у Microsoft 365 за допомогою Power Automate (налаштування шляху документа від його створення до оброблення і безпечного зберігання після підписання); б) управлінню даними (рішення і спеціальні платформи дають інструменти для синхронізації інформації, робочих файлів, даних і користувачів) [7; 8]. Крім того, в єдиному корпоративному цифровому просторі доступ до робочого цифрового контенту можна отримати з будь-якого пристрою і в будь-який час. Яскравим прикладом цього є система M-Files як гнучка корпоративна платформа, що дозволяє управляти файлами в будь-якій системі або репозиторії, у хмарі чи на сервері, зі смартфона або ПК; в) плануванню [7; 8].

У контексті ефективного використання цифрових сервісів, вважаємо за доцільне зупинитися ще на одному моменті. Як довів досвід пандемії (ізоляції), доступ до робочих інструментів 24/7 є важливою складовою віддаленої роботи: Microsoft 365 або Google Workplace вирішують цю задачу; г) швидкому пошуку, що забезпечується за допомогою правильних IT рішень і розумного корпоративного пошуку, коли знайти потрібну інформацію можна за лічені секунди; д) безпеці. Цифровий робочий простір співробітника компанії або бізнес-структури – це IT-інфраструктура, офісні пристрої й системи відеоспостереження – має бути захищений [6]. При цьому компанії, які не забезпечують віддалений доступ до внутрішньої мережі через VPN, створюють ідеальні умови для хакерських атак, адже захист систем поза корпоративної мережі легше піддається злому [7].

Мабуть, усе це дає підстави для того, щоб більшість вчених стверджувала, що технології штучного інтелекту та різні роботизовані алгоритми стають невід'ємною частиною корпоративних ІТ-платформ [8]. Вони дозволяють не лише автоматизувати рутину, а й мінімізувати ручну працю на шляху до ефективної інноваційної економіки та інноваційного виробництва. Їх основне завдання — підвищити ефективність процесів і поліпшити клієнтський досвід. «Розумні» помічники дозволяють швидко обробляти великі обсяги інформації, наукові дані й відкриття, і проводити глибокий аналіз інновацій, нових знань, відстежувати важливі сигнали й прогнозувати ймовірність тих чи інших подій [6].

Як бачимо, при впровадженні digital-проектів слід пам'ятати що, саме платформа і продукти Creatio Marketplace вже включають готові предиктивні моделі і користувацькі інструменти для їх налаштування, алгоритми text mining і засоби для автоматизації комунікацій за допомогою макросів [8]. Крім цього, на майданчику Creatio Marketplace функціонує чимало конекторів, що можуть ефективно застосовуватися при: прогнозуванні і поведінки клієнтів Customer churn ML model; встановленні ступеня лояльності клієнтів; скорингу, підтримці прийняття рішень (скоринг звернень, який призначений для ранжування запитів); віртуальній допомозі в комунікаціях (FAQ Composer connector дозволяє підключити Creatio до платформи обробки природної мови для формування автоматичних відповідей); автоматизації рутини (за допомогою конектора до платформи ElectroNeek можна підключити Creatio роботизовані алгоритми, що імітують дії користувача.); перевірки й збагаченні даних (конектор до сервісу моніторингу Опендатабот дозволяє відстежувати відкриті дані контрагента за його ЄДРПОУ) [7; 8].

У контексті формування й залучення цифрових сервісів віртуального середовища до стимулювання економіки, вдалим здається досвід науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України. Йдеться, зокрема про запровадження Smart Law Innovations [4]. Проект спрямовано на систематизацію й використання «Розумної правової інновації» в інформаційно-комунікаційній платформі, що

консолідує правові знання у сферах функціонування національних і регіональних інноваційних систем, діяльності малих і середніх підприємств і діджиталізації економіки [3; 4]. Консолідована платформа також ставить за мету забезпечити інформаційно і стимулювати формування привабливого бізнес-оточення стартапів, підвищити рівень інновацій у регіонах, отримати стійкі конкурентні переваги у сфері інноваційних економічних проєктів [3; 4]. Вона об'єднує дані й результати науково-практичних досліджень, що проводяться задля вивчення національної інноваційної системи, малого і середнього підприємництва, діджиталізації й розробки проєктів нормативно-правових актів [3; 4]. Так, 17 червня 2021 року в Білій Церкві відбувся форум інноваційних виробництв. Мета його дати розвиток виробничим підприємствам в Україні шляхом доступу до інновацій, індустриальних парків, акселеративів, інвестиційних та партнерських програм. Запропоновано створити Індустриальний парк як драйвер економічного росту [6].

Отже, аналізуючи світові тренди залучення віртуального середовища до стимулювання економіки Індустрії 4.0, можна стверджувати, що в сучасних умовах цифрова трансформація є не тільки вимогою часу, а й підґрунтям формування інноваційного виробництва. Виважена політика діджиталізації помітно впливає на економіку, бізнес-середовище, поступово забезпечує взаємодію стартап-команд і бізнесу; сприяє розширенню мережі академічних бізнес-інкубаторів, впровадженню досвіду успішно реалізованих проєктів і переходу до економіки результату й інновацій. В той же час подальшого вирішення потребують наступні проблеми: а) систематизація законодавства у сфері науки та інновацій; б) підвищення рівня впровадження (комерціалізації) результатів наукових досліджень; в) інтеграція закладів вищої освіти і наукових установ із промисловістю; г) впровадження комунікаційної платформи «Наука для бізнесу», як першого онлайн-інструменту автоматизованої співпраці науковців та підприємців; д) долучення України до наступної рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» (2021–2027) і програми з досліджень і навчання «Євратом» (2021–2025).

ЛІТЕРАТУРА

1. Инвестиционные тренды 2021 и возможности получения резидентства в Европе. *FeodGroup*. URL: <https://feodgroup.com/news/investiczionnye-trendy-2021-i-vozmozhnosti-polucheniya-rezidentstva-v-evrope>.
2. Пасмор Ю. В. Цифрові технології як головний чинник економіко-правової модернізації суспільства. *Теорія та практика сучасної юриспруденції*: матеріали XXII наук.-практ. конф., 15 груд. 2019 р. Харків, 2019. Т. 1. С. 69–70.
3. Правове забезпечення функціонування Національної інноваційної системи в сучасних умовах: монографія / ред.: С. В. Глібко, О. В. Розгон, Ю. В. Георгієвський. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2020. 360 с.
4. Розумні правові інновації. *Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України*. URL: <https://smartlawin.ndipzir.org.ua/>.
5. Український маркетинг-форум: 27-28 трав. 2021 р. *Ukrainian Marketing Forum*. URL: <https://marketingforum.com.ua/>.
6. Форум інноваційних виробництв: 17 черв. 2021, Біла Церква. URL: <https://industry.forumkyiv.org/>.
7. Цифровізація та Розумні технології. *Агенція Європейських Інновацій*. URL: <https://aei.org.ua/cyfryzasiya-ta-smart-tehnologii/>.
8. Штучний інтелект, «розумні» алгоритми та роботизація – 20 готових застосунків на Creatio Marketplace. *Terrasoft*. URL: <https://www.terrasoft.ua/business/news/66367>.

REFERENCES

1. Investitsionnyye trendy 2021 i vozmozhnosti polucheniya rezidentstva v Evrope. *FeodGroup*. URL: <https://feodgroup.com/news/investiczionnye-trendy-2021-i-vozmozhnosti-polucheniya-rezidentstva-v-evrope> [in Russian].
2. Pasmor Yu. V. (2019). Tsyfrovi tekhnolohii yak holovnyi chynnyk ekonomiko-pravovoi modernizatsii suspilstva. *Teoriia ta praktyka suchasnoi yurysprudentsii: materialy XXII nauk.-prakt. konf., 15 hrud. 2019 r. – Theory and practice of modern jurisprudence: materials of the XXII scientific-practical conference, Kharkiv, Vol. 1, 69–70* [in Ukrainian].
3. Pravove zabezpechennia funktsionuvannia Natsionalnoi innovatsiinoi systemy v suchasnykh umovakh. (2020). S. V. Hlibko, O. V. Rozghon, Yu. V. Heorhiievskiy (Eds.). Kharkiv: NDI prav. zabezp. innovats. rozvytku NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Rozumni pravovi innovatsii. Naukovo-doslidnyi instytut pravovoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. URL: <https://smartlawin.ndipzir.org.ua/> [in Ukrainian].
5. Ukrainskyi marketynh-forum: 27–28 trav. 2021 r. *Ukrainian Marketing Forum*. URL: <https://marketingforum.com.ua/> [in Ukrainian].
6. Forum innovatsiinykh vyrobnytstv: 17 cherv. 2021, Bila Tserkva. URL: <https://industry.forumkyiv.org/> [in Ukrainian].
7. Tsyfrovizatsiia ta Rozumni tekhnolohii. *Ahentsiia Yevropeiskyykh Innovatsii*. URL: <https://aei.org.ua/cyfryzaciya-ta-smart-tehnologii/> [in Ukrainian].
8. Shtuchnyi intelekt, «rozumni» alhorytmy ta robotyzatsiia – 20 hotovykh zastosunkiv na Creatio Marketplace. *Terrasoft*. URL: <https://www.terrasoft.ua/business/news/66367> [in Ukrainian].

Пашков Віталій Михайлович

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, професор кафедри цивільного, господарського та фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ФІТНЕС БРАСЛЕТІВ APPLE WATCH ЯК МЕДИЧНИХ ВИРОБІВ

У науковій роботі досліджується правове забезпечення сертифікації фітнес браслетів apple watch як медичних виробів.

Ключові слова: правове забезпечення, сертифікація медичних виробів.

Pashkov Vitalii

2PhD, Professor, Leading Researcher of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Professor of the Department of Civil, Commercial and Financial Law of Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL PROVISION OF CERTIFICATION OF APPLE WATCH FITNESS BRACELETS AS MEDICAL PRODUCTS

The scientific work investigates the legal support for the certification of fitness watch apple watch as medical devices.

Keywords: legal support, certification of medical devices.

На українському ринку останнім часом стає все популярнішим використання так званих «розумних годинників». Але мало кому відомо, що це один з видів високотехнологічних медичних виробів. Перш за все, мова йде про такий вид високотехнологічних медичних виробів як програмний додаток ЕКГ. Цікаво, що у світі такі додатки, реалізуються, як правило без належної сертифікації. Легальну сертифікацію програмного продукту проводять лише окремі виробники.

Так, за допомогою програми ЕКГ на Apple Watch Series 4 серії або пізнішої версії пацієнти, у яких спостерігаються такі симптоми, як прискорене серцебиття, пропущене серцебиття, або отримують повідомлення про нерегулярний ритм, можуть зробити ЕКГ та записати свої симптоми. Ці реальні дані можуть дозволити вам приймати більш обґрунтовані та своєчасні рішення щодо подальшої оцінки та догляду.

Додаток ЕКГ використовує електричний датчик серця, вбудований у цифрову корону та задній кристал Apple Watch Series 4 або пізнішої версії, щоб записати одиночну ЕКГ, подібну до ЕКГ свинцю. Потім програма ЕКГ надає результат синусового ритму, фібриляції передсердь, фібриляції передсердь з високим пульсом або поганим записом, і пропонує користувачу вводити будь-які симптоми, такі як швидке серцебиття, запаморочення або втома. Форма сигналу, результати, дата, час та будь-які симптоми реєструються та можуть бути експортовані із програми Health у вигляді PDF-файлу для обміну з лікарем. Якщо пацієнт відзначає симптоми, що вказують на серйозний стан, йому пропонується негайно зателефонувати у службу екстреної допомоги.

Оновлений додаток ЕКГ з додатковою класифікацією ритму отримав дозвіл 510 (k) від FDA для користувачів віком від 22 років.

Цікаво те, що в Україні офіційно такий додаток не постачається. Серед країн сусідів, яким постачається такий додаток офіційно та провадиться обслуговування, можна виокремити Польщу, РФ, Румунія, Угорщина, Туреччина. Тобто мова не йде про використання такого додатку в Україні з одночасною фіксацією результатів програмного продукту в «e Health», як це відбувається у більшості розвинутих країнах.

Функція ЕКГ з'явилася в Apple Watch ще в моделі Series 4, яку представили в 2018 році. Тоді Apple на презентації оголосила, що отримала дозвіл FDA (головного американського регулятора в сфері охорони здоров'я), але після виходу годинників у продаж функція на старті не працювала навіть в США.

Головна проблема з запуском електрокардіограми в годиннику була пов'язана з тим, як її спочатку позиціонувала Apple і місцевими законами в різних країнах.

Найпростіше компанії виявилось в США, де є різні градації медичних виробів

FDA США регулює всі медичні вироби, що продаються в США, які згруповані у три широкі класи. Будь-який медичний пристрій, затверджений FDA, класифікується як клас I, II або III залежно від ризику, інвазивності та впливу пристрою на загальний стан здоров'я пацієнта.

Здатність додатку «ЕКГ» точно розпізнавати миготливу аритмію і синусовий ритм була перевірена в ході клінічних випробувань приблизно на 600 учасників. За основу для порівняння була взята класифікація ритмів, отримана кардіологом за допомогою 12-провідного пристрою для вимірювання ЕКГ; класифікація ритмів за результатами електрокардіограм, одержуваних за допомогою програми «ЕКГ», здійснювалася паралельно. Результат показав, що додаток на Apple Watch розпізнає ознаки миготливої аритмії у відповідних випадках з ймовірністю 98,3%, ознаки синусового ритму – з ймовірністю 99,6%. В ході дослідження за допомогою програми «ЕКГ» вдалося розпізнати 87,8% всіх записів.

Клас і характеристики медичного виробу в Україні визначають процедуру оцінки відповідності та необхідність залучення призначеного органу. Чим вищий клас, тим істотніший ризик, і тим складніша процедура сертифікації:

Клас і характеристика виробу:	Процедура оцінки відповідності:
Медичні вироби I класу, вироби для in-vitro діагностики, група «інше»	Без залучення призначеного органу, шляхом «самодекларування» і реєстрації особи, відповідальної за введення виробів в обіг.
Медичні вироби для in-vitro діагностики, призначені для самоконтролю	Із залученням призначеного органу на стадії перевірки проекту та «самодекларування» на наступній стадії.
Нестерильні вироби класів Im, IIa, IIb, III, а також вироби для in-vitro діагностики зі Списку «B» і вироби, призначені для самоконтролю	Із залученням призначеного органу, можливий вибір між процедурою з аудитом виробника, або по-партійною сертифікацією, або визнання ЄС-сертифіката.
Стерильні медичні вироби будь-якого класу, вироби для IVD зі Списку «A», активні медичні вироби, що імплантують	Із залученням призначеного органу: або процедура з аудитом виробника, або шляхом визнання ЄС-сертифіката.

Реєстрація особи, відповідальної за введення в обіг, є обов'язковою для всіх виробів I-го класу, включаючи Im і Is, а також – для всіх медичних виробів для in-vitro діагностики.

Процедура «самодекларування» застосовується тільки для найбільш безпечних продуктів, до яких відноситься близько 30% всіх медичних виробів, і більше 80% медичних виробів для in-vitro діагностики. Дана процедура передбачає, що виробник або його Уповноважений представник самостійно виконає всі необхідні для оцінки відповідності дії, без звернення в призначений орган, і видає Декларацію про відповідність вимогам технічного регламенту.

Для перевірки і підтвердження відповідності медичних виробів використовуються Основні вимоги (Essential requirements) - чек-лист, вказаний в Додатку 1 до кожного Технічному регламенту.

Перед розміщенням медичного виробу на ринку також необхідно провести реєстрацію особи, відповідальної за введення в обіг. Реєстрацію проводить Державна служба України з лікарських засобів і контролю за наркотиками (Держлікслужба) на підставі поданого пакету документів.

Аудит (інспекція) виробника проводиться призначеним органом з оцінки відповідності на місці розташування легального виробника, а в деяких випадках - і на виробничих дільницях. Процедура складається з декількох етапів, і включає оцінку документації, узгодження плану і програми аудиту, сам аудит на місці, складання звіту (протоколу) про проведений аудит і видачу сертифіката.

Дана процедура є досить дорогою і тривалою, проте сертифікат відповідності може включати в себе дуже велику номенклатуру виробів.

Сертифікат відповідності видається терміном до 5 років, і є об'єктом щорічного наглядового аудиту (істотно менш тривалим і дешевшим відносно ініціального аудиту).

Шматков Данііл Ігорович

старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрН України

ORCID: 0000-0003-2952-4070

ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА РЕЗУЛЬТАТИ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, РЕАЛІЗОВАНИХ У РОБОТОТЕХНІЦІ

У відповідності з озвученою в міжнародних дослідженнях необхідністю подальших наукових пошуків для визначення актуального стану застосування права інтелектуальної власності до потреб галузі робототехніки та суспільства, представлену доповідь присвячено аналізу авторського права, що виникає з розробкою роботів та їх використанням.

Ключові слова: авторське право, робототехніка, роботи, штучний інтелект, рух.

Daniyil Shmatkov

*Senior Research Associate of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development*

of NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0003-2952-4070

STUDY OF COPYRIGHT ON THE RESULTS OF CREATIVE ACTIVITIES IMPLEMENTED IN ROBOTICS

In accordance with a call for research that determines whether the current application of intellectual property rights sufficiently meets the needs of the robotic industry, the presented report is dedicated to the analysis of copyright that arises along with the development of robots and their use.

Keywords: copyright, robotics, robots, artificial intelligence, movement.

Згідно зі статтею 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. За часів Цифрової Ери певні результати подібної творчої діяльності потребують більшої уваги з позицій права через недостатність досвіду регулювання окремих відносин.

Міжнародний проєкт RoboLaw вказує на відсутність у світі законодавчих положень, які конкретно стосуються робототехніки, автори заявляють про необхідність подальших досліджень для визначення актуального стану застосування права інтелектуальної власності до потреб робототехніки та суспільства [11]. В умовах Індустрії 4.0 розвиток технологій відбувається за геометричною прогресією. Робототехніка є одним зі стовпів Індустрії 4.0 [12]. Крім того, деякі автори [8] вже посилаються на концепцію Society 5.0, в якій різні технології 4.0 співпрацюють і взаємодіють більш гуманізованим способом. Зважаючи на постійно зростаючу кількість спільних процесів, виконуваних людьми та машинами, існує потреба у відчутті та сприйнятті нами взаємодій, ідентичних до спілкування з іншою людиною, потреба у соціальній присутності [1].

Роботи вже зараз характеризуються різною інноваційністю, соціальною поширеністю та корисністю, вони застосовуються для задоволення різноманітних соціальних, освітніх, піклувальних, сек-

суальних та інших повсякденних потреб людини [11]. Такі машини можуть мати форму тварин (наприклад, популярний SpotMini від Boston Dynamics), гуманоїдів з тілом, повністю або частково ідентичним тілу людини (наприклад, NAO від SoftBank Robotics, Asimo від Honda, ICub від The RobotCub Project тощо), а також мати інші форми. Деякі дослідники говорять про те, що роботи-гуманоїди мають бути з тілом, ідентичним тілу людини, інші стверджують, що такі роботи повинні лише характеризуватись можливостями людини [13]. Загалом роботи мають допомагати суспільству у вирішенні означених завдань.

Повертаючись до питань, що стоять перед сучасною наукою, викремлених в результаті здійснення проєкту RoboLaw, необхідно зазначити, що в контексті права інтелектуальної власності варто розглядати методи і пристрої (промислове право), програмні алгоритми, втілені в робототехніці, а також креативні твори, створені штучним інтелектом та наборами рухів, жестів та мімікою машини (авторське право). Представлену доповідь присвячено аналізу авторського права, що виникає з розробкою роботів та їх використання.

Звичайно, авторське право відноситься не тільки до креативних індустрій [10], а робототехніка поєднує в собі як суто технічні результати творчої діяльності, так і виразні твори [9]. Закони про інтелектуальну власність та примушення суб'єктів до інновацій у соціально вигідних напрямках є відомими стратегіями реакції урядів на ризики недостатнього виробництва у певному секторі [3]. Відсутність правового захисту може обмежити розробників машин та готовність зацікавлених сторін інвестувати в інновації [4].

Відповідаючи на питання, кому належить авторське право на твори, створені штучним інтелектом, необхідно погодитись з думкою переважної більшості вчених та систем права більшості країн, що у загальному випадку ці твори знаходяться у суспільному надбанні. Немайнові права також не можуть належати штучному інтелекту [7].

Відповідно до Конституції України авторське право гарантується громадянам, відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» станом на червень 2021 року автором твору є фізична особа. Крім того, штучний інтелект у прямому значенні цьо-

го терміну ще не народився, тому не існує повністю «авторських» творів штучного інтелекту через відсутність автономних креативних агентів [5], відповідно до чого в зазначеному контексті необхідно розглядати обсяг творчого внеску розробника. Хоча вже зараз виготовляються роботи, які створюють більш досконалі версії роботів і комп'ютерних програм, які виробляють інші комп'ютерні програми. Здатність створювати – це якість, яка традиційно вважалася людським потенціалом, але значне підвищення рівня складності таких систем, а також їх здатності до навчання, в кінцевому підсумку зробить втручання людини в процес створення зайвим [2], законодавство повинно бути адекватним подібним викликам.

Необхідно звернути увагу на те, що, на відміну від ЄС, США, України, у Великобританії вже діє режим комп'ютерних творів, який передбачає отримання програмістом прав на вихід машини зі штучним інтелектом без зазначення авторства. Японія також розробляє подібну стратегію [5].

Іншим кейсом, за якого авторське право належить розробнику або іншим правовласникам є оприлюднення твору, наприклад, танцю або пантоміми, створеного розробником, засобом машини.

Моделюючи ситуацію, коли автором твору є розробник, а не штучний інтелект, необхідно визначити права на які об'єкти можуть бути отримані. Неприродність рухів робота, його жестів та міміки негативно впливає на досвід користувача, наприклад, під час сприяння фізичному, когнітивному та соціальному розвитку дітей, допомоги у відновленні після травми головного мозку або іншої травми, реабілітації після інсульту, пом'якшення наслідків хвороб Паркінсона, Альцгеймера та інших нейродегенеративних станів [6]. Оскільки рух є однією з найважливіших функцій роботів, розглянемо об'єкти авторського права, які відносяться до кінематики роботів.

Так, розробник робота-гуманоїда або інший правовласник теоретично може отримати авторське право на хореографічний твір, пантоміму, пародію, а також на програмний код, що забезпечує здійснення рухів машиною. Термін «пародія» нещодавно отримав нову деталізацію в українському законодавстві, тому важливим є уточнення, що хоча автори пародії користуються таким же комплексом майнових та

немайнових авторських прав, як і автор первинного твору, твір зберігає зв'язок з правами оригінального твору [14]. Розробники роботів вже зараз застосовують різноманітні системи (наприклад, система Лабана) для позначення структурних рухів людини з метою їхньої реалізації в робототехніці, тому вбачається можливими зворотна імплементація (наприклад, копіювання набору рухів робота людьми) і відповідні правочини. Набуття авторських прав не виключає можливості розробників надавати різні вільні публічні ліцензії всесвітньому співтовариству розробників-ентузіастів для забезпечення і підтримки технологічного прогресу, що, наприклад, вже зроблено правовласниками згаданого когнітивного робота-гуманоїда ICub.

На значно менший обсяг відповідних авторських прав можуть розраховувати розробники роботів-тварин та інших роботів, які не можна віднести до гуманоїдів. Це пов'язано з тим, що у цьому випадку майже неможливо дотриматись дихотомії функціональності та виразності, яка детермінує виникнення авторського права. Враховуючи те, що креативність набору і послідовності рухів є результатом унікального дизайну робота, розробники подібних машин із дотриманням сучасних норм законодавств різних країн світу можуть отримати авторське право лише на програмний код.

Отже, авторське право на результати творчої діяльності, реалізованих у робототехніці, може належати лише людині у випадку наявності творчого внеску розробника, або переходити у суспільне надбання за неможливості встановлення такого внеску, тобто обсяг авторських прав визначається творчим внеском розробника, а роботи можуть бути засобом їх оприлюднення. Роз'яснення та пропозиції щодо положень як українських, так європейських нормативно-правових положень в контексті нових викликів Цифрової Ери потребує нових детальних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bisson M., Palmieri S., Ianniello A., & Di Noia M. Human to artificial (H2A): from duets with robot to a new model of relationship. In *CONTENT 2021 The Thirteenth International Conference on Creative Content Technologies*. 2021. pp. 1–5. Hans-Werner Sehring, Tallence AG.

2. de Cock Buning M. Autonomous intelligent systems as creative agents under the EU framework for intellectual property. *European Journal of Risk Regulation*. 2016. № 7. URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ejrr2016&div=48&id=&page=>.
3. Fisher III W. W. *Promises to keep: Technology, law, and the future of entertainment*. Stanford University Press. 2004.
4. González Otero B., & Quintais J. P. Before the Singularity: Copyright and the Challenges of Artificial Intelligence. *EU copyright, quo vadis?* 2018.
5. Kop M. AI & intellectual property: Towards an articulated public domain. *Texas Intellectual Property Law Journal*, 2019. № 28. P. 297–341.
6. Mataric M. J. Socially assistive robotics: Human augmentation versus automation. *Science Robotics*, 2017. № 2(4). eaam 5410.
7. Miernicki M., & Ng, I. Artificial intelligence and moral rights. *AI & Society*, 2021. № 36(1). P. 319–329.
8. Shiroishi Y., Uchiyama K., & Suzuki N. Society 5.0: For human security and well-being. *Computer*, 2018. № 51(7). P. 91–95.
9. Shmatkov D. Does Copyright Only Serve the Creative Industries? (September 12, 2020). *International Conference on Business Management, Innovation & Sustainability (ICBMIS) 2020*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3709072>.
10. Shmatkov D. Copyright protection for sports and robotics moves: new challenges. *Право та інновації*, 2021. № 2(34). P. 23–29. DOI 10.37772/2518-1718-2021-2(34)-3.
11. *ROBOLAW (Regulating Emerging Robotic Technologies in Europe: Robotics facing Law and Ethics)*. 2014. Fin. Rep.
12. Vaidya S., Ambad P., & Bhosle S. Industry 4.0 – a glimpse. *Procedia manufacturing*. 2018. № 20. P. 233–238.
13. Yoshida E. Robots that look like humans: A brief look into humanoid robotics. *Mètode Science Studies Journal-Annual Review*. 2019. № 9. P. 143-151.
14. Яшарова М. М., & Паламарчук М. А. Окремі питання правового регулювання авторських прав на пародії, карикатури та попури. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. P. 197–201.

REFERENCES

1. Bisson, M., Palmieri, S., Ianniello, A., & Di Noia, M. (2021). Human to artificial (H2A): from duets with robot to a new model of relationship. In *CONTENT 2021 The Thirteenth International Conference on Creative Content Technologies* (pp. 1–5). Hans-Werner Sehring, Tallence AG.

2. de Cock Buning, M. (2016). Autonomous intelligent systems as creative agents under the EU framework for intellectual property. *European Journal of Risk Regulation*, 7. Retrieved from <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ejrr2016&div=48&id=&page=>.
3. Fisher III, W. W. (2004). *Promises to keep: Technology, law, and the future of entertainment*. Stanford University Press.
4. González Otero, B., & Quintais, J. P. (2018). Before the Singularity: Copyright and the Challenges of Artificial Intelligence. *EU copyright, quo vadis?*
5. Kop, M. (2019). AI & intellectual property: Towards an articulated public domain. *Texas Intellectual Property Law Journal*, 28, 297–341.
6. Matarić, M. J. (2017). Socially assistive robotics: Human augmentation versus automation. *Science Robotics*, 2(4), eaam5410.
7. Miernicki, M., & Ng, I. (2021). Artificial intelligence and moral rights. *AI & Society*, 36(1), 319–329.
8. Shiroishi, Y., Uchiyama, K., & Suzuki, N. (2018). Society 5.0: For human security and well-being. *Computer*, 51(7), 91–95.
9. Shmatkov, D. Does Copyright Only Serve the Creative Industries? (September 12, 2020). *International Conference on Business Management, Innovation & Sustainability (ICBMIS) 2020*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3709072>.
10. Shmatkov, D. (2021). Copyright protection for sports and robotics moves: new challenges. *Law and innovations*, 2(34), 23–29. DOI 10.37772/2518-1718-2021-2(34)-3.
11. *ROBOLAW (Regulating Emerging Robotic Technologies in Europe: Robotics facing Law and Ethics)*. (2014) (Fin. Rep.).
12. Vaidya, S., Ambad, P., & Bhosle, S. (2018). Industry 4.0 – a glimpse. *Procedia manufacturing*, 20, 233–238.
13. Yoshida, E. (2019). Robots that look like humans: A brief look into humanoid robotics. *Métode Science Studies Journal-Annual Review*, (9), 143–151.
14. Yasharova, M., & Palamarchuk, M. (2019). Okremi pytan'nia pravovoho rehuliuвання avtorskykh prav na parodii, karykatyry ta popuri. *Law Review of Kyiv University of Law*, (3), 197–201 [in Ukrainian].

Туренко Анна Юріївна
*аспірантка НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Наукова робота присвячена питанням реалізації та захисту своїх національних економічних інтересів державами-членами та державами-кандидатами до ЄС. Авторкою розкриті співвідношення понять національних економічних інтересів і державного економічного суверенітету в умовах євроінтеграції. Досліджено можливості впливу на суверенітет держави та її національні економічні інтереси. Виділено функції, які виконує декларація національних економічних інтересів держави.

Ключові слова: національні економічні інтереси, державні інтереси, державний економічний суверенітет, євроінтеграція.

Turenko Anna
*PhD candidate of Scientific Research Institute of state building
and local government of NALS of Ukraine*

THE PECULIARITIES OF REALIZATION OF NATIONAL ECONOMIC INTERESTS IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

The scientific work is devoted to the issues of realization and protection of their national economic interests by member states and candidate countries to the EU. The author reveals the relationship between the concepts of national economic interests and state economic sovereignty in the context of European integration. Possibilities of influencing the sovereignty of the state and its national economic interests are investigated. The functions performed by the declaration of national economic interests of the state are highlighted.

Keywords: national economic interests, state interests, state economic sovereignty, European integration.

Економічні інтереси суб'єктів світової економіки, якими є держави, є рушійною силою та джерелом економічного розвитку. Ці інтереси перебувають у взаємодії та постійно зіштовхуються, виявляючи протиріччя. Однією із форм реалізації економічних інтересів різних національних економік та їх суб'єктів є зовнішньоекономічні зв'язки, що утворюють систему міжнародних економічних відносин. Ця система формується на основі двосторонніх або багатосторонніх міжнародних угод та обумовлена принципами єдності інтересів окремого суб'єкта міжнародних відносин та самої системи.

В даний час процеси розширення Європейського союзу, незважаючи на їхнє очевидне уповільнення, зберігають свою актуальність і є предметом активної наукової дискусії. Глобалізація та європейська інтеграція призводять до поступового зникнення економічних, правових і навіть політичних бар'єрів між державами, що зумовлює потребу в переосмисленні усталеної концепції суверенітету та додаткового захисту національних інтересів держав.

Поняття «національні економічні інтереси» тісно пов'язане із поняттям економічного суверенітету як складової суверенітету держави. Сьогодні діяльність усіх центральних органів виконавчої влади спрямовано на реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС і НАТО. Ця мета закріплена в Конституції України та визначена як пріоритет національних інтересів у Стратегії національної безпеки України [1].

Звертаючись до досвіду реалізації та захисту національних інтересів країн-учасниць ЄС, необхідно приділити увагу саме впливу наднаціонального утворення на реалізацію економічного суверенітету окремих країн.

Особливий вимір захисту державних інтересів в умовах вступу до ЄС існує у країнах Центральної Європи – Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини (так звана Вишеградська четвірка), через відмову від суттєвої частини своїх економічних пріоритетів. Брюссель, виходячи з інтересів спільного ринку, приймав рішення про можливість реформування, або закриття цілих галузей виробництва та скорочення видів економічної діяльності, що традиційно розвивалися в цих країнах. Загальним директивам ЄС було підпорядковано зовнішню

та оборонну політику цих держав. Невипадково останніми роками позначилися тертя між їхніми «європейськими» та «національними» інтересами, відповідно, зросла незгода з положенням про пріоритет «загальноєвропейського над суверенним національним» [2]. Серед іншого, це було зумовлено спробами самостійного реформування законодавчих актів, підйомом національної опозиції, яка виступає проти дискримінації штаб-квартир ЄС та НАТО та збереження інституту традиційних національних цінностей як найважливішої умови самозбереження. Угорщина, Польща, Чехія та Словаччина у рамках відстоювання свого державного суверенітету виступають єдиним фронтом проти спроб Брюсселя нав'язати їм квоти на розміщення на своїй території біженців, що безпосередньо вплине на їх внутрішньодержавну економічну ситуацію.

Під час, інтеграційних процесів необхідно пам'ятати, що зовнішньоекономічна та внутрішня політика будь-якої держави визначається її національними інтересами, що є виразом переважаючої на даний момент частиною економічних інтересів усередині держави.

Національні інтереси є відкритою декларацією потреб і намірів держави, заснованих на оцінці поточної внутрішньої та зовнішньої ситуації країни. Подібне оприлюднення виконує низку найважливіших функцій [3]. По-перше, встановлюється ієрархія зовнішньополітичних пріоритетів, що дозволяє запобігти розпорошенню ресурсів та не допустити перенапруження сил. По-друге, офіційні чи напівофіційні формулювання національних інтересів держави накладають розумні обмеження на свободу дій влади, які найчастіше прагнуть використовувати зовнішню політику для зміцнення внутрішньополітичних позицій перед опозицією. Крім того, сформульовані у явній формі національні інтереси надають суспільству тверді критерії оцінки ефективності лінії, що проводиться особами, відповідальними за ухвалення зовнішньополітичних рішень. По-третє, національні інтереси забезпечують правонаступність і можливість своєчасного коригування найважливіших напрямів державної економічної політики. Формулювання, зафіксовані в офіційних документах, страхують державу від перетворення зовнішньої політики на просте продовження внутрішньої політики. У більшості країн, незалежно від

рівня розвитку демократичних інститутів, численні носії приватних інтересів шукають можливості підняти ці інтереси до рівня «національних» та забезпечити їм підтримку державного апарату. У цьому контексті національні інтереси є системою або несуперечливим комплексом взаємопов'язаних тверджень про те, що і чому вигідно конкретній державі в певний історичний період для реалізації свого економічного суверенітету та забезпечення економічної безпеки.

Гармонійна система національних економічних інтересів не дозволяє легко маніпулювати її складовими частинами та не допускає звуження державного економічного суверенітету, не провівши системного коригування всіх доктринальних засад зовнішньої політики.

Зрештою, національні економічні інтереси держави заявляються відкрито задля підвищення передбачуваності їхнього носія для зовнішнього світу. Держава значною мірою пов'язує собі руки декларацією власних інтересів, оголошуючи про готовність «йти до кінця» в їхньому відстоюванні, але також і обіцяючи не робити того, що явно виходить за межі прийнятих формулювань національних інтересів. Ефективність декларації національного інтересу в умовах євроінтеграції як інструменту зовнішньої політики визначається правильним балансом між амбіціями держави та гарантіями щодо утримання від жорсткого впливу наднаціональних інституцій.

Зовнішні наслідки порушення задекларованих формулювань національного інтересу можуть бути важкими. Чи хтось з учасників світової економічної арени повірить існуючим і майбутнім економічним доктринам держави, якщо самі автори легко ними нехтують?

ЛІТЕРАТУРА

1. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Київ. Центр Разумкова, 2020. 99 с.
2. Yakoviyk I. V., Tragniuk O. Y., Boichuk D. S. Strategic autonomy of the European Union: on the way to “European Sovereignty” in defense? *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 223–242. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.199902>.
3. Троицкий М. А. Зачем нужны «национальные интересы»? 2015. URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/270236/>.

REFERENCES

1. Sektoralna intehratsiia Ukraïny do YeS: peredumovy, perspektyvy, vyklyky. (2020). Kyiv. Tsentrazumkova [in Ukrainian].
2. Yakoviyk, I.V., Tragniuk, O.Y., Boichuk, D.S. (2020). Strategic autonomy of the European Union: on the way to “European Sovereignty” in defense? *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 149*, 223–242. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.199902>.
3. Troitskiy, M.A. (2015). Zachem nuzhny «natsionalnyye interesy»? URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/270236/> [in Russian].

Електронне видання

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Збірник наукових праць
за матеріалами Інтернет-конференції
м. Харків, 25 червня 2021 року

Комп'ютерне макетування *А. Г. Якишиної*

Формат 60×84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 8,0.

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
61002, Харків, вул. Чернишевська, 80
Тел.: (057) 700-06-64
E-mail: ndipzir@gmail.com
Сайт: ndipzir.org.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4814 від 17.12.2014 р.